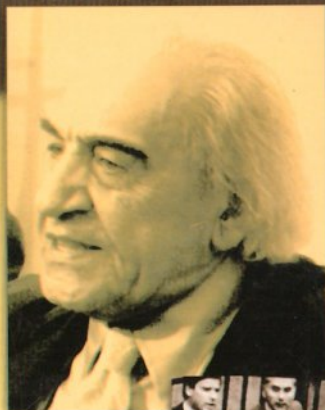

Ռոմիկ Հովսեփյան

ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿ

Գուրգեն Յանիկյանը
և ԱՍԱԼԱ-ի
անձնասպանական
գործողությունները

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԵՐՏՈՒՆԵՐԸ

3(47.925)

h-86

h2

ՌՈՄԻԿ ՀՈՎՆԱՆՅԱՆ

ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿ

Պատմություն կերտողները

Գուրգեն Յանիկյանը և ԱՍԱԼԱ-ի
անձնասպանական գործողությունները

5241

ԵՐԵՎԱՆ

Հեղինակային հրատարակություն

2015

ՀՏԴ 93 / 99

ԳՄԴ 63.3

Հ 863

ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿ. Պատմություն կերտողները / Ռ.
Հովնանյան:- Եր., հեղ. հրատ., 2015, 144 էջ:

Գրքում բերված են հանուն Հայ դատի Հայաստանի
ազատագրության հայ գաղտնի բանակի (ՀԱՀԳԲ -
ԱՍԱԼԱ) մարտական խմբերի մի քանի նշանավոր և ար-
տակարգ գործողություններ թուրքիայի պետական
հաստատությունների և կառույցների դեմ ինչպես թուր-
քիայում, այնպես էլ օտար երկրներում:

Ներկայացված են նաև ՀԱՀԳԲի հոգևոր հիմնադիր՝
տաղանդավոր գյուտարար, ճարտարապետ - շինարար
Գուրգեն Յանիկյանի ծեռնարկած քայլերը Հայոց ցեղաս-
պանության ճանաչման նպատակով, նրա կատարած
նեմեսիսյան դարակազմիկ գործողությունը ԱՄՆ-ի Սան-
տա-Բարբարա քաղաքում և դրա ունեցած հետևանքնե-
րը:

Գիրքը նախատեսված է ընթերցողների լայն շրջա-
նակի համար:

ՀՏԴ 93 / 99

ԳՄԴ 63.3

ISBN 978-9939-0-1293-3

© Հովնանյան Ռ., 2015

Նվիրվում է Հայոց ցեղասպանության
և ՀԱՀԳԲ-ի նահատակներին՝
ցեղասպանության 100-րդ տարելիցի
և ՀԱՀԳԲ-ի հիմնադրության 40-ամյակի առթիվ

ԱՆՈՒՏԱ ԳՈՒՐԳԵՆ ՅԱՆԻԿՅԱՆ Է

«Միայն վրեժի ցասումը չէ, որ ղեկավարելու է մեր արարքները, այլ՝ ապացուցել մարդկությանը, որ հայ անհատը իր կրթքում դեռ պահում է պահանջատիրական ոգին»:

Գուրգեն Յանիկյան

1973 թ. հունվարի 27: ԱՄՆ-ի Կալիֆոռնիա նահանգի Սանտա Բարբարա քաղաքի «Բալթիմոր» հյուրանոցում գնդակահարվեցին Լոս-Անջելեսում Թուրքիայի գլխավոր հյուպատոս Մեհմեդ Բայդարը և փոխհյուպատոս Բահադըր Դեմիրը: Գործողություն կատարողը 78-ամյա Գուրգեն Յանիկյանն էր, որը սկիզբ դրեց հայկական նորագույն ազգային ազատագրական զինյալ պայքարին՝ դառնալով Հայաստանի ազատագրության հայ գաղտնի բանակի (ՀԱՀԲ - ԱՍԱԼԱ) հոգևոր հայրը:

Գուրգեն Յանիկյանը ծնվել է 1895թ. դեկտեմբերի 24-ին Կարին (Երզրում) քաղաքում: Վեց ամսական երեխա էր, երբ սուլթան Աբդուլ Համիդի իշխանությունը կատարեց Արևմտյան Հայաստանի մեծ ջարդը, որին զոհ գնաց ավելի քան 300000 անմեղ հայ: Գուրգենի հայրը մտերմիկ հարաբերություններ ուներ Կարինում Պարսկաստանի հյուպատոսի հետ, և օգտվելով դրանից՝ իրենց ընտանիքն ու 28 հարազատները խուսափում են ջարդից՝ ապաստանելով Պարսկաստանի հյուպատոսարանում:

Երկու շաբաթ այնտեղ մնալուց հետո Յանիկյանների

ընտանիքը փոխադրվում է Ռուսական կայսրության տարածք՝ Կարս: Այստեղ էլ Գուրգենի հայրը բարեկամություն է հաստատում Կարսում Պարսկաստանի հյուպատոսի հետ: Կարճ ժամանակ հետո, քաղաքական նպատակով, փոքրիկ Գուրգենը դառնում է պարսկահպատակ:

Տարիներ անց Գուրգենի մայրը, Հակոբ եղբայրը և վեց տարեկան Գուրգենը գաղտնի վերադառնում են Կարին՝ իրենց տան ախոռում թաքցրած ոսկեղենը գտնելու և Կարս փոխադրելու նպատակով: Աղջամուղջին Գուրգենն ու մայրը թաքնվում են ախոռին կից սենյակում, և դռան ձեղքից դիտելով՝ հետևում են Հակոբին: Բրիչի հարվածների ծայնից փողոցով անցնող երկու թուրք ներս են մտնում, բռնում են Հակոբին և դանակով գլուխը կտրում: Սարսափահար Գուրգենը ուզում է բղավել, բայց մայրն իր ափով ամուր փակում է նրա բերանը, որպեսզի նա նույնպես զոհ չդառնա թուրք ավազակներին: Գուրգենը, կծելով մոր աջ ձեռքի ափը, կտրում է մկանները և վնասում ոսկորները, որի պատճառով էլ մոր այդ ձեռքը այնուհետև մնում է անգործածելի:

Արդյոք կարելի՞ է պատկերացնել այն մոր ապրումները, որի աչքի առջև մորթվում է իր մի զավակը, իսկ երկրորդի փրկության սիրուն նա լուռ զսպում է ահավոր ցավը: Երկու ոճրագործ թուրքերը, գտնելով ոսկով լի արկղը, հեռանում են: Մայրը համբուրում է մորթված զավակի արյունոտ գլուխը և մթանը Գուրգենի հետ գաղտագողի հասնում Պարսկաստանի հյուպատոսարան:

Տխուր լուրը ցնցում է հյուպատոսին, որը հաջորդ օրն անձամբ նրանց հասցնում է Կարս: Բուժվելու նպատակով մայրը ուղարկվում է ժնև՝ տանելով իր հետ Գուրգենին և դստերը՝ Սաթենիկին: Գուրգենը ժնևում հաճախում է ֆրանսիական վարժարան: Երեք տարի հետո՝ 1904թ., նրանք վերադառնում են Կարս, ապա մեկնում Նոր Նախիջևան (այժմ՝ Դոնի Ռոստով): Այնտեղ Գուրգենն ընդունվում է հայկական վարժարան, որն ավարտելուց հետո ծնողների կամ-

քով ուղարկվում է Էջմիածին՝ Գևորգյան ճեմարան ընդունվելու՝ կրոնավոր դառնալու համար: Սակայն Գևորգյան ճեմարան ընդունվելը նրա սրտով չէր, և ընդունելության քննությունների ժամանակ գիտակցաբար սխալ պատասխաններ է տալիս և, բնականաբար, ճեմարանի ուսանող չի դառնում:

Յանիկյանը մեկնում է Թիֆլիս և մտնում Ներսիսյան դպրոց: Ավարտելուց հետո Գուրգենը փոխադրվում է Մոսկվա և ընդունվում Մոսկվայի համալսարանի ճարտարապետության ֆակուլտետը, սակայն ուսումը կիսատ է մնում. պայթում է Առաջին համաշխարհային պատերազմը: Գուրգենը մտածում է, որ հասել է հայ ժողովրդի և եղբոր վրեժը լուծելու ժամանակը: Նա մի խումբ ուսանողների հետ մեկնում է Թիֆլիս և համալրում Դրոյի կամավորական գնդի շարքերը: Գունդը մեկնում է Իգդիր, կտրում թուրքական սահմանը և մասնակցում մարտական գործողություններին, որոնցից մեկի ժամանակ Յանիկյանը վիրավորվում է: Երեք ամիս Թիֆլիսի զինվորական հիվանդանոցում բուժվելուց հետո վերադառնում է կամավորական գունդ:

Ռուսական բանակի՝ Կարսը վերագրավելուց հետո Գուրգենը վերադառնում է Կարս, տեսնում իրենց տունը՝ ամբողջությամբ այրված և քանդված: Կարսի հայկական եղեղեցին հրո ճարակ էր դարձել: Ամենազարհուրելի տեսարանը, որին ականատես եղավ Գուրգենը, բակի կենտրոնում հարյուրավոր կանանց ու աղջիկների մերկ մարմիններն էին՝ գազազած թուրքերի վայրենական կրքերին ենթարկվելուց հետո, դանակահարված ու այրված: Այլևս անկարող եղավ զսպել արցունքները. լացը խեղդում էր իրեն: Այդ ռոպեին նա ապրում է իր կյանքի ամենաահարկու, ամենադժոխային պահը: Այդ բոլորին ականատես Յանիկյանի կյանքի գլխավոր նպատակը եղավ թուրքից վրեժ առնելը:

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո ռուսական բանակը նահանջեց թուրքական ռազմաճակատից, այնու-

Պատավճռի ընթերցումից անմիջապես հետո Գ. Յանիկյանը պատասխանում է լրագրողների հարցերին:

հետև կազմալուծվեց: Յանիկյանը մեկնեց Թիֆլիս՝ ծնողների մոտ: Կիսատ թողած ուսումը շարունակելու համար նա գնում է Մոսկվա: Բարեհաջող ավարտում է Մոսկվայի համալսարանի ճարտարապետության ֆակուլտետը, ստանում ճարտարապետի կոչում: Իր մասնագիտության մեջ ավելի կատարելագործվելու նպատակով հաճախում է նաև ժնկի համալսարանը՝ ստանալով ճարտարագետի տիտղոս: Վերադառնալով Շվեյցարիայից՝ նա հաստատվում է Խարկովում, որտեղ կառավարությունը նրան նշանակում է պատասխանատու պաշտոնի: Այնտեղ ամուսնանում է Շուշանիկ Բյոմուրյան անունով մի բժշկուհու հետ՝ որպես ամուսնության գլխավոր պայման դնելով օժանդակել և աջակցել իր նվիրական ուխտին, որը կինը հավատարմորեն կատարեց մինչև իր մահը (1974թ. ապրիլ):

Տարիներ անց Յանիկյանը ծանոթանում է մի հույն կնոջ նամակին, որում պատմվում էր թուրք բարբարոսների գործած մի ահավոր ոճրագործության մասին: Նամակի հեղինակը իր ժառանգների վրա էր դրել վրեժխնդրության պարտքը: Նամակում բերված մահասարսուռ նկարագրությունները այնպես են ազդում Յանիկյանի վրա, որ նույնիսկ միջոցներ է հայթայթում այնտեղ նկարագրված ողբերգության հիման վրա կինոֆիլմ նկարահանելու համար: Այդ կապակցությամբ ահա թե ինչ է գրել Յանիկյանը. «Ես ուզում էի այնպիսի աղմուկ բարձրացնել, որ ոչ միայն Ամերիկան, այլև ամբողջ մարդկությունը չկարողանա այլևս անուշադիր թողնել մեր ցեղի արդար պահանջը: Ես ուզում էի ստեղծել մի դրություն, որի արդյունքը լինելու էր հայկական Նյուրնբերգը: Ես ուզում էի այս անել որպես իմ կյանքի վերջնական նպատակ, և կատարել իմ պարտքը դեպի իմ անձնական զոհերը, դեպի իմ ցեղի զոհերը և սթափեցնել Ամերիկան, զարթնեցնել մարդկային խիղճը, ստիպել, որ գողերը վերադարձնեն տերերին նրանցից գողացածը, ստեղծել մի դրություն, որ վայրի տաճիկ կառավարությունը ոչ մի հնարավորություն չունենա հարաբերվելու աշխարհիս մյուս պետությունների հետ, ստեղծել մի դրություն, որի հիման վրա մարդկությունը, ընդունելով իր սխալները, ստիպի այդ տաճիկ կոչված կառավարությանը վերադարձնել տիրոջը՝ գողացած հողերը և հատուցում տալ երկու միլիոն մեր նահատակների համար»:

Ահա այսպիսի նպատակ էր դրել իր առջև ցեղասպանությունից վերապրած Գուրգեն Յանիկյանը:

Իր նպատակին հասնելու համար Յանիկյանը որոշում է կնոջ հետ գնալ Պարսկաստան, որտեղ երկուսի համար էլ մեծ հնարավորություն կար շատ դրամ վաստակելու:

Երբ 1929-30թթ. ԽՍՀՄ-ում կոլեկտիվացման հետևանքով Կովկասից մինչև Դոն գետը տարածվող շրջանի 40 մլն բնակիչներին սպառնում էր սովը, Յանիկյանի վրա դրվեց

սերմնացուները ժամանակին տեղափոխելու և գյուղացիներին բաժանելու խնդիրը՝ խոստանալով նրան լավ վարձատրություն: Նա հաջողում է 45 օրվա ընթացքում կատարել այդ հանձնարարությունը՝ ժողովրդին փրկելով սովամահությունից: Այս գործողությունը փայլուն կատարելու համար նրան արտոնվում է կնոջ հետ մեկնել Պարսկաստան: 1930 թվին տիկնոջ հետ մեկնում է Թավրիզ, որտեղ հիմնում է առաջին մետաղաձուլարանը: Այնուհետև՝ կառավարությունը նրան հրավիրում է Թեհրան՝ ղեկավարելու համար մի շարք կարևոր շինարարական աշխատանքներ: Թեհրանում Յանիկյանը հիմնում է իր գրասենյակը, որի աշխատակիցների թիվն անցնում էր երեք հարյուրից: Կառավարության պատվերով կառուցում է երկրի առաջին և մեծագույն ստորերկրյա գինագործարանը, նաև երկաթուղագծեր, ճանապարհներ, կամուրջներ, էլեկտրակայաններ: Պարսկաստան տեղափոխվելուց ութ տարի անց Յանիկյանն ու իր կինը արդեն միլիոնատերեր էին, որոնց դրամների մի մասը գտնվում էր Եվրոպայի և Ամերիկայի բանկերում:

1941թ. ամռանն սկսվեց Հիտլերի հարձակումը խորհրդային Միության վրա: Այդ ժամանակ Յանիկյանը պայմանագիր ուներ Իրանի կառավարության հետ՝ կառուցելու Թեհրան-Թավրիզ երկաթուղագծի 315 կմ երկարությամբ մի հատված: Պատերազմի ժամանակ ԱՄՆ-ից և Մեծ Բրիտանիայից դեպի խորհրդային Միություն զինամթերք փոխադրող նավերը մեծ կորուստներ էին կրում գերմանական սուզանավերի հարձակումներից: Այդ պատճառով, որոշվում է փոխադրումներն իրականացնել ցամաքային ճանապարհով՝ Իրանի տարածքով: Դաշնակիցների զինվորական ճարտարագետները Պարսից ծոցից մինչև խորհրդային սահման ճանապարհի կառուցման համար նախատեսում էին մեկ տարուց ավելի ժամանակ: Ամերիկյան կողմը, վստահ լինելով Յանիկյանի ուժերին և գործելու ուժին, խնդրում է նրան, որ ճանապարհի շինարարությունն ավարտի 10 ամ-

սում: Նա համաձայնում է և մեծ ոգևորությամբ ու համառությամբ կատարում է այդ ծանր աշխատանքը: Խոստացված ժամկետից երեք և կես ամիս շուտ Յանիկյանը ավարտում է շինարարությունը և հեռաձայնում ամերիկյան բանակի հրամանատարին, որ ճանապարհը պատրաստ է շահագործման: Ամերիկացին, չհավատալով իր լսածին, անմիջապես մեկնում է այնտեղ և ականատես լինում իրողությանը:

Իր այս ծեռնարկից շահելով որոշակի գումար՝ Գուրգեն Յանիկյանը տիկնոջ՝ Շուշանիկի հետ որոշում է անցնել հոր պատգամի և իր երդման իրագործմանը: Նրանց նպատակն էր զաղտնի կերպով նկարահանել մի կինոնկար՝ ցույց տալու համայն աշխարհին երիտթուրքերի կառավարության ոճրագործությունները՝ Հայկական ցեղասպանությունը, «քաղաքակիրթ» ազգերի դավադրությունները մեր իրավունքների հանդեպ: Սկզբնական ժամանակներում իրենց արժանի տեղն ու գնահատականն էին գտնելու այդ կինոֆիլմում: «Դրախտ» վերնագրով ֆիլմի սցենարը գրել և պատրաստել էր Յանիկյանը: Պատրաստ լինելու դեպքում այն անվճար պետք է ցուցադրվեր աշխարհի տարբեր երկրներում՝ մարդկության խիղճը ցնցելու և մեր արդարացի պահանջները նրան հասու դարձնելու համար:

Պարսից ծոց-ԽՍՀՄ սահման ճանապարհի կառուցումից որոշ ժամանակ անց Յանիկյանին և իր տիկնոջը՝ որպես ԱՄՆ-ի պաշտպանության համար մեծ ծառայություն մատուցած անձանց, առաջարկվում է ամերիկյան քաղաքացիություն, որը նրանք ընդունում են: Նրանք հաստատվում են Կալիֆոռնիայում: Դրանից առաջ Յանիկյանը երկու անգամ եղել էր Դեր Զորում, մի քուրդ գյուղապետի օգնությամբ այցելել էր 1915-ի հայկական կոտորածների վայրերը: Ամերիկայում հաստատվելուց հետո «Դրախտ» վերնագրով գիրքը իր միջոցներով վերածել է կինոնկարի սցենարի, որտեղ պատկերված են թուրքական ոճրագործությունները: Սակայն այդ ֆիլմի նկարահանումը մնում է կիսատ, քանի որ

Գ. Յանիկյանը բանտում հարցազրույց է ունենում թուրքական «Հյուրիյեթ» օրաթերթի թղթակցի հետ. կանգնած՝ Լեւոն Երկաթ:

ԱՄՆ-ի իշխանությունները դեմ են լինում ֆիլմին՝ վասն թուրքերի հետ «բարեկամության» պահպանման:

«Դրախտ» կինոնկարի նկարահանմանը իրենց մասնակցությունն են բերել նաև օտարերկրյա քաղաքացիներ: Նրանց թվում են եղել նաև 2 թուրք ուսանողներ, որոնք նույնիսկ իրենց ֆինանսական միջոցներն են ծախսել այդ կինոնկարի ստեղծման համար: Ըստ նախօրոք մշակված ծրագրի՝ կինոնկարն անվճար պետք է միաժամանակ ցուցադրվեր երեք երկրների մայրաքաղաքներում: Տոմսերի հետ բաժանվելու էր նաև թերթիկ, որտեղ բացատրվելու էր, թե ի՞նչ է հայ ժողովրդի պահանջը:

Յանիկյանն ուզում էր ստեղծել այնպիսի իրադրություն, որ ոչ միայն Ամերիկայում, այլև ողջ աշխարհում ամբողջ մարդկությունը այլևս չկարողանար անուշադիր թողնել մեր

ցեղի արդար պահանջը: Այս նպատակին հասնելու համար Իրանի կառավարությունից պահանջեց իրեն հասանելիք մեկ միլիոն դոլարը: Սակայն Իրանի կառավարությունն ամեն ինչ արեց, որ նա չստանա այդ գումարը: Յանիկյանն այդ հարցով դիմեց նաև Կալիֆոռնիայից ընտրված սենատորին, սակայն ապարդյուն: Ամերիկա մեկնելը և քաղաքացիություն ստանալը դուր չէր եկել պարսից Մուհամմեդ Ռեզա Փահլևի շահին, և նա կարգադրել էր ամեն ինչ անել, որ դրանք տիրոջը չհասնի:

Ահա այս պայմաններում էր, որ Յանիկյանը մտահոգավ մի ուրիշ ճար գտնել, որով տեղեկացվեր աշխարհին, թե ով է թուրքը և ինչ է արել հայ ժողովրդի նկատմամբ: Ահա թե ինչ է գրում Յանիկյանն այդ առթիվ. «Որոշել էի մի անսպասելի գործողությամբ ստիպել, որ իմ ցեղի հանդեպ կատարված ոճրագործությունը անպատիժ չմնա, ստիպել, որ գողերը վերադարձնեն տերերին նրանցից գողացածը: Հարց էր միայն՝ ինչպե՞ս, ի՞նչ ձևով: Տասնյակ ձևեր ու միջոցներ՝ մեկը մյուսից ավելի վայրենի, անցնում էին ուղեղովս ու քննելուց հետո շարտվում որպես անբավարար: Բազկաթռին թիկնած՝ նայում էի պատին կախված եղբորս նկարին: Նկարը գրավեց իմ ուշադրությունը և կարծես ուղղություն տվեց իմ մտքերին: Արյո՜ւն, արյո՜ւն: Կյանքումս միշտ էլ հակառակ եմ եղել արյան: Կարծել եմ, որ խոսքն ավելի ուժեղ է, քան արյունը: Իրականությունն ապացուցեց, որ չարաչար սխալվել եմ: Ես գտել էի ճանապարհը՝ հասնելու այն նպատակին, որի համար աշխատում էի շատ տարիներ: Պետք է կինոնկար ստեղծեի, սակայն հանգամանքներն ինձ ստիպեցին գնալ մի նոր ուղիով: Ինձ համար անցանկալի: Բայց միակ ելքը դա էր: Գնալ արյունոտ ճանապարհով: Նույնիսկ աչքիս երևացած տեսիլքը հուշեց, թե ո՞ւմ արյունը՝ տաճիկ ցեղասպան կառավարության: Հոգնել էի սպասելուց, խոստումներից և կեղծիքներից: Հանդես էի գալու որպես անհատ, որն այլևս համբերել չի կարող: Գտել էի ճանապարհը

հասնելու այն նպատակին, որի համար աշխատում էի երկար տարիներ: Ծավալեցի գրական գործունեություն՝ բացատրելու համար, թե ինչու որոշեցի դիմել ծայրահեղ միջոցների, պահանջել արդարություն և ճշմարտություն: Եկա այն եզրակացության, որ իմ մտահղացումը կատարելու ամենահարմար վայրը Կալիֆոռնիան է, որովհետև մի այլ տեղ զենքով ճանապարհորդելը և մտահղացումս իրագործելը շատ բարդ կլիներ:

Կալիֆոռնիայում միայն երկու քաղաքում կային թուրքական հյուպատոսարաններ՝ մեկը Սան-Ֆրանցիսկոյում, մյուսը՝ Լոս-Անջելեսում: Իմ ծրագրի մասին ոչ ոք, ոչ մի անհատ, կազմակերպություն կամ կուսակցություն տեղյակ չէր: Դա իմ անձնական գաղտնիքն էր, որի վրա ես գիշեր-ցերեկ մտածում էի:

Սկզբից գնացի Սան-Ֆրանցիսկո և գտա պատճառներ՝ այցելելու թուրքական հյուպատոսարան: Մի ողորմելի արարած էր հյուպատոսը, որն ինձ ընդունեց շատ սիրալիր: Սակայն նա չէր կարող լինել այն անհատը, որին ես օգտագործելու էի քաղաքական նպատակներով: Չափից դուրս աննշան դեմք էր: Սան-Ֆրանցիսկոյի վրա խաչ դրեցի և անցա Լոս-Անջելեսին, որն ավելի հարմար էր, որովհետև թուրքերն այնտեղ ունեին թե՛ գլխավոր հյուպատոս և թե՛ օգնական: Եվ բնականաբար իմ գործողության աղմուկը ավելի մեծ էր լինելու: Պետք է մի լուրջ պատճառ գտնեի հյուպատոսարան գնալու համար, որ կասկած չհարուցեր: Անսպասելիորեն գտա հյուպատոսարան գնալու շատ լավ և լուրջ պատճառ:

Երբ դասավորում էի փաստաթղթերս, նրանց միջից դուրս եկավ մի թուրքական թղթադրամ: Այդ թղթադրամի վրա կային բազմաթիվ երկրների մեծամեծ ներկայացուցիչների ստորագրություններ, որոնք ես հավաքել էի տարբեր հավաքույթներում: Դա թանգարանի արժանի ցուցանմուշ կլիներ: Մտածեցի, որ դա կարող է քիչ լինել և ինձ չընդու-

մեն, որոշեցի, որ հետս վերցնեմ նաև իտալացի մի նկարչի ջրաներկ նկար, որտեղ պատկերված էր սուլթանի հարեմի լողարանը: Նկարը արժեքավոր էր նրանով, որ այն կախված է եղել Աբդուլ Համիդի ննջարանում և հեղափոխության ժամանակ գողացվել էր պալատից: Այդ նկարը քանիցս առաջարկել էին վաճառել, բայց ես մերժել էի: Այս նկարն, անշուշտ, գրավելու էր Թուրքիայի հյուպատոսի ուշադրությունը, բայց ես ցանկություն չունեի այն նվիրել նրան:

Վերցնելով այդ նկարի պատճենը և դրամի նմուշը՝ մեկնեցի Լոս-Անջելես: «Հիթոն» հյուրանոցում սենյակ վարձեցի, որպեսզի հաջորդ օրը առավոտյան սկսեմ ծրագրածս կատակերգությունը»:

Հաջորդ օրը Յանիկյանը հեռաձայնում է Թուրքիայի հյուպատոսարան, ներկայանալով որպես Գուրգի Յանիխան և հայտնում որ ցանկանում է խոսել գլխավոր հյուպատոսի հետ շատ կարևոր հարցի վերաբերյալ: Պայմանավորվում են հաջորդ օրը առավոտյան հանդիպել հյուպատոսարանում: Հաջորդ օրը՝ առավոտյան, հյուպատոսարանում արդեն իրեն էին սպասում: Հյուպատոսը՝ իմանալով, որ իր հյուրը ցանկանում է արժեքավոր նվեր տալ իր կառավարությանը, որի դիմաց նա ցանկանում է միայն թուրքական մեդալներ ստանալ, դառնում է անչափ սիրալիր: Որոշվում է, որ նկարի լուսանկարը և դրամի լուսապատճենը հանձնվեն հյուպատոսին, որն իր զեկուցման հետ կուղարկի Անկարա՝ պատասխան ստանալու համար: Բաժանման պահին Յանիկյանը հյուպատոսին է տալիս Սանտա Բարբարայի իր տան հասցեն և հեռախոսի համարը ու վերադառնում տուն: Իր առաքելությունից ստացած եզրակացությունն այն էր, որ հյուպատոսները զարգացած, մտավորական մարդիկ են և որ իր գործողությունը նրանց նկատմամբ՝ կարող է լավ աղմուկ բարձրացնել նույնիսկ իրենց երկրներում: Մյուս եզրակացությունն այն էր, որ հյուպատոսարանը իր մտահղացած գործողության համար հարմար չէ: Նախ՝ հյու-

պատոսների գրասենյակները բաժանված էին և ունեին տարբեր մուտքեր: Կասկած չկար, որ մի սենյակում կատարած գործողությունը շփոթության մեջ կարող էր գցել հյուպատոսարանի աշխատողներին: Կարող էր պատահել, որ նրանցից ոմանք զենք ունենային և իր ամբողջ ծրագիրը խափանվեր: Միայն մի բան հաստատ որոշել էր, որ հյուպատոսներն են լինելու այն անձնավորությունները, որոնց նկատմամբ պետք է կատարվեր իր մտահոլացումը...

Մինչ հյուպատոսներից պատասխան կստանար, Յանիկյանը շարունակեց իր պատրաստությունները: Այս ընթացքում նա եղավ Երևանում (1972), այցելեց Վրաստան, որտեղ բնակվում էր քույրը: Երկու շաբաթ տևեց ուղևորությունը դեպի Հայաստան: Այնուհետև նա վերադարձավ Սանտա Բարբարա: Թուրքական հյուպատոսարանից դեռևս պատասխան չկար: Հազար ու մի խառնաշփոթ բաներ անցան մտքով: Եթե մերժեն առաջարկը, կամ եթե մի օր անսպասելիորեն գան Սանտա Բարբարա՝ որպես բարեկամներ... ամեն ինչ կարող է ջուրն ընկնել: Թուրքերը կմտածեին՝ անունը կեղծել է, ուրեմն մի թաքուն նպատակ ունի: Այսպիսի զանազան հարցեր ավելացնում էին առանց այն էլ կասկածոտ մտածումները...

Վերջապես, մի սքանչելի օր, Յանիկյանը հյուպատոսարանից ստացավ այնքան սպասելի նամակը, որով հայտնվում էր, թե Անկարայի կառավարությունը պատրաստ է ընդունել նվերները և այդ կապակցությամբ արդեն անհրաժեշտ կարգադրություններ է արել: Խնդրում են միայն հայտնել, թե ե՞րբ, որտե՞ղ և ինչպե՞ս պիտի ընդունեն նվերները:

Այժմ ամենալուրջ հարցը սա էր՝ ե՞րբ և որտե՞ղ: Խորհելու և ժամանակ չափելու համար Յանիկյանը հայտնում է, որ այդ մասին ինքը հեռախոսով տեղյակ կպահի հաջորդ օրը՝ վաղ առավոտյան:

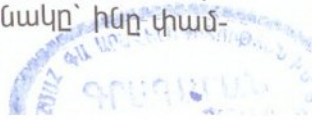
Եկել էր վճռական պահը: Նրա պատասխանից էր կախված, թե որտեղ էր կատարվելու «նվիրատվությունը»: Հա-

ջորդ օրը Յանիկյանը հեռաձայնում է Լոս-Անջելես և հայտնում, որ նվերները ցանկանում է հանձնել Սանտա Բարբարայի իր բնակարանում: Թուրքերը հայտնում են, որ իրենք Թուրքիայի կառավարության պաշտոնական ներկայացուցիչներ են և որ իրենց համար պատշաճ կլինի, եթե հանդիպեն ոչ թե Յանիկյանի տանը, այլ «Բալթիմոր» հյուրանոցի սրահում, հունվարի 27-ին՝ շաբաթ օրը՝ ժամը 11⁰⁰-ին: Արդեն հիմա ամեն ինչ պարզ էր: Հունվարի 27-ը լինելու էր այն օրը, երբ պետք է հնչեին կրակոցներ, որոնք պետք է ուշադրություն հրավիրեին այն գործի վրա, որն սկսելու էր Յանիկյանը: Դեռևս երկու շաբաթ ժամանակ կար մինչև հունվարի 27-ը: Այս ընթացքում Յանիկյանը բազմաթիվ նամակներ գրեց իր բարեկամներին, հարազատներին և ունեցած իրերը նվիրեց նրանց և տեղափոխվեց «Բալթիմոր» հյուրանոցի իր համարը՝ տանելով հետը գրած և ստացած նամակները՝ այդ թվում ԱՄՆ-ի նախագահներ Լինդոն Ջոնսոնից և Ռիչարդ Նիքսոնից:

Վերջապես բացվեց հունվարի 27-ի լուսաբացը Սանտա Բարբարայի վրա: Յանիկյանն արթնացավ ժամը 8⁰⁰-ին, այնուհետև գնաց հիվանդանոց, ուր գտնվում էր անբուժելի հիվանդ կինը, մնաս բարով ասաց և վերադարձավ հյուրանոց: Ժամը 10⁰⁰-ն էր, մինչև հյուրերի ժամանումը դեռ մեկ ժամ կար: Մեկ անգամ էլ ստուգեց գիրքը, որի մեջ բացված փորվածքում դրել էր «Պարաբելում» ատրճանակը՝ ինը փամ-

5241

փուշտով, ապա ստուգեց նաև երկրորդ ատրճանակը («Բրաունինգ»), դրեց մի կողմ և ծածկեց «Թայմ» շաբաթաթերթով:

Ժամը 11⁰⁰-ին ժամանեցին հյուպատոսները: Յանիկյանը, որպես հին ծանոթների, ողջունեց նրանց և առաջնորդեց դեպի իր սենյակը, առաջարկեց նստել բազկաթոռների վրա, իսկ ինքը նստեց նրանց դիմաց՝ անկողնու վրա: Բազկաթոռների մեջտեղը մի սեղան կար, որի վրա դրված էր շախմատի մի ժողովածու, որը Յանիկյանի համար ժամանցի նյութ էր ծառայում: Մի քանի վայրկյան խոսելով շախմատի մասին՝ գլխավոր հյուպատոսը Թուրքիայի կառավարության նամակը հանձնեց Յանիկյանին: Նա կարդաց նամակը, որի բովանդակությունը իրեն լիովին բավարարեց: Այդ ընթացքում հյուպատոսը զննում էր դրամը: Յանիկյանը, գործի անցնելուց առաջ, որոշեց մի քանի խոսք ասել, որ նրանք գիտենան, թե ինչո՞ւ պետք է ոչնչացվեն և թե ո՞վ է ինքը: Նա վեր կացավ տեղից և առանց այլևայլության՝ ասաց.

- Անունս Գուրգեն Յանիկյան է: Ես հայ եմ: Ծնվել եմ Էրզրումում:

Մի վայրկյան եղավ թուրքերի շփոթությունը: Զարմացած հայացքով նրանք նայում էին Յանիկյանին:

- Ես գրող եմ, շատ հոգվածներ եմ գրել ձեր կառավարության դեմ «Նեգրուզ» ստորագրությամբ:

Այս անունը, որ Գուրգեն անվան հակառակն է, լավ ծանոթ էր հյուպատոսներին, որովհետև գլխավոր հյուպատոսի ձեռքից դրամը, որը զննում էր, ցած ընկավ: Բայց նա չկորցրեց իր սառնասրտությունը: Մի քիչ գունատված, բայց շատ սիրալիր՝ ասաց.

- Յանի՛ խան, հիմա մենք բարեկամներ ենք: Այն, ինչ եղել է անցյալում, մոռանալու ենք:

Արդեն չկարողանալով զսպել զայրույթը՝ Յանիկյանը կատաղի հայացքով նայեց գլխավոր հյուպատոսի աչքերի մեջ և ասաց.

- Բարեկամներ, գազանների հետ բարեկամ չեմ կարող լինել: Ձեր ցեղը երկու միլիոն մեր ազգից մորթել է: Դուք փոխել եք ձեր երկրի կառավարելու ձևը, բայց մնացել եք նույն կեղտոտ ազգը...

Այս խոսքերը Յանիկյանը դեռ չէր վերջացրել, երբ փոխհյուպատոսը, վերցնելով աթոռը, և մի կեղտոտ արտահայտություն ասելով Յանիկյանի հասցեին, ուզեց հարվածել:

Յանիկյանն անմիջապես վեր ցատկեց տեղից, մոտեցավ սեղանին, վերցրեց գիրքը և բացեց: Այնտեղ գտնվող ատրճանակը զսպանակի օգնությամբ հայտնվեց ձեռքում:

- Պիտի ոչնչացնե՞մ երկուսիդ էլ,- ասաց Յանիկյանը և երկու հարված տվեց հյուպատոսին, ապա զենքն ուղղելով փոխհյուպատոսին՝ շարունակեց կրակելը: Երբ 9 փամփուշտներն էլ կրակել էր, երկուսն էլ արդեն գետնին էին ընկած: Ձեռքի զենքը դնելով սեղանին՝ վերցրեց Բրաունինգը և երկուական գնդակ էլ խփեց գանգերին՝ ասելով. «Սա էլ ձեզ նվեր հայ ժողովրդից»: Ապա մոտեցավ հեռախոսին և հյուրանոցի հեռախոսավարուհուն ասաց, որ իր սենյակում երկու դիակ կա. «Կանչե՛ք ոստիկանապետին: Թող նա չտապ այստեղ գա»:

Մինչ ոստիկանները կհայտնվեին հյուրանոցում, անցել էր 15 րոպե: Այս ընթացքում արդեն տեղափոխել էին երկու դիակներն էլ: «Բալթիմոր»-ի կառավարիչներն ամեն ինչ արեցին, որ շատ աղմուկ չբարձրանա, քիչ տեսնողներ լինեն...

- Երբ ոստիկանները եկան, ես վեր ելա տեղիցս,- պատմում է Յանիկյանը,- սակայն նրանք զգուշանում էին մոտենալ: Ձեռքով ես նրանց կանչեցի: Երբ համոզվեցին, որ զենք չունեն, նրանք մոտեցան և շղթայեցին ձեռքերս: Այդ պահին աչքիս պատկերվեց հայրս, որն ասաց. «Ապրի՛ս, Գուրգեն ջան, շա՛տ ապրիս: Հպարտ եմ քեզանով, որ դու քո կամքով նվիրվեցիր քեզ կյանք տվող ազգին»:

Ոստիկանապետի գրասենյակում սկսվեց հարցաքն-

նությունը, որը տևեց մինչև ուշ գիշեր: Հետաքննությունների դաշնային բյուրոյի երկու աշխատակից մասնավորապես հետաքրքրվում էին, թե Յանիկյանը ո՞ր կազմակերպությունների հետ է կապված, ովքե՞ր են նրա գործակիցները: Ամեն անգամ Յանիկյանը պատասխանում էր, որ ինքը ոչ մի ընկերոջ, անհատի կամ կազմակերպության հետ չի աշխատել և կապված չէ որևէ օտար երկրի հետ: Ամեն ինչ կազմակերպել է ինքն անձամբ, պատերազմ է հայտարարել թուրքերին և որ այլևս ասելիք չունի: Ինչ որ ասելու է, կասի դատարանում...

Հաջորդ օրը բանտի ծառայողներից մեկը գնաց բանտախուց՝ ձեռքին մի թուղթ, և ասաց, որ մի մարդ ուզում է անպայման հանդիպել կալանավորի հետ: Այդ մարդու անունը Վազգեն Մինասյան էր:

Մտածելով, որ առաջիկայում սպասվում է լուրջ դատավարություն, Յանիկյանը ցանկություն հայտնեց հանդիպել նրա հետ, որը հետագայում կազմակերպեց Յանիկյանի պաշտպանությունը դատարանում: Մինասյանը դարձավ Յանիկյանի դատապաշտպանը: Մի քանի օր անց նա հայտնեց, որ գլխավոր դատապաշտպանը լինելու է հայտնի փաստաբան Զեյնա Լինդգրին և որ իր ցուցմունքով կազմվում է մասնավոր կոմիտե առաջիկա դատավարության ընթացքում պաշտպանելու Յանիկյանի իրավունքները: Յանիկյանը պատմում է.

«Մինասյանը հաճախ էր գալիս ինձ տեսնելու ու հարցաքննելու: Ամեն անգամ, երբ հետաքրքրվում էի, թե ի՞նչ դրության մեջ է կոմիտե կազմակերպելու հարցը, ստանում էի պատասխան, որ շատ լավ է և շուտով կներկայացնի ինձ անդամների ցուցակը՝ իմ հավանությունը ստանալու համար»: Սակայն Յանիկյանի պաշտպանության կոմիտեն ստեղծվեց ավելի ուշ և կոչվեց «Հայ նահատակների ամերիկյան բարեկամներ»: Կոմիտեն բոլոր հայկական թերթերում հայտարարեց իր հրապարակ գալը, նպատակը և

խնդրեց հայ հասարակության դրամական օժանդակությունը: Ազգը հավատաց և տասնյակ հազարավոր դոլարներ ուղարկեց: Սակայն, կարճ ժամանակ անց, երբ պարզ եղավ կոմիտեի գործունեության հիմնական նպատակը, Յանիկյանը հրաժարվեց նրա ծառայությունից, անվանելով նրա անդամներին փառասիրության համար աշխատողների մի ոհմակ: Նրանք չէին ուզում, որ Յանիկյանը տեղյակ լինի, թե որտեղի՞ց է դրամ հավաքվում, ո՞վ է ծախսում և ինչպե՞ս: Զկարողանալով բնական պատասխան տալ Յանիկյանի պահանջներին՝ կոմիտեն հինգ կեսից բաղկացած մի սպառնալիք է ուղարկում նրան, որով հայտնում է, որ իրենք սկզբունքորեն հրաժարվում են նրա արածից, համամիտ չեն դրան և ընդհանրապես հրաժարվում են գործակցել հետը:

«Այս տաճիկական ոգով ուղարկված սպառնալիքը ստանալուց հետո հասկացա, թե ինչ նպատակների համար էր կազմակերպվել կոմիտեն: Ուզում էին օգտվել առիթից ու մի նոր տեսակ եկամտի աղբյուր ստանալ: Ողորմելիներ: Նրանք ուզում էին մի քանի դոլարով գնել իմ՝ հայ անհատի

կամքն ու ցանկությունը», - գրում է Յանիկյանը:

Շուտով սկսվելու էր դատավարությունը, և դատական ծախսերը մի կերպ թեթևացնելու համար՝ Յանիկյանը բանտից մի կոչ է ուղղում հայ անհատներին՝ հայերեն հրատարակվող թերթերի միջոցով: Արդյունքն այդքան էլ հաջող չեղավ: Պատճառը «ազգային» գործիչների՝ ազգը միմյանցից անջատող գործողություններն էին:

Դատավարությունն սկսվեց: Ստորև բերվում է դատաքննության մասնակիցների ոչ լրիվ կազմը:

դատավոր – Զոն Վեսթվիք,

պետական մեղադրող (դատախազ) – Դեյվիդ Մինիե,

դատապաշտպան – Վազգեն Մինասյան,

դատապաշտպան – Զեյնա Լինդգի:

Դատական գործընթացին մասնակցում էին նաև 12 երդվյալ ատենակալներ՝ յոթը տղամարդ և հինգ կին: Փաստաբանները պահանջեցին, որ դատավարությունը տեղի ունենա թարգմանիչի օգնությամբ: Յանիկյանի համաձայնությամբ, որպես թարգմանիչ նշանակվեց Արամ Սարոյանը՝ (Վիլյամ Սարոյանի հորեղբորորդին), որը երգվեց լինել անաչառ և անկողմնակալ: Սակայն դատավարության ընթացքը ցույց տվեց, որ Արամ Սարոյանը անկողմնակալ չէր, երբեմն էլ մտքերը սխալ էր թարգմանում: Յանիկյանը դատավարության ընթացքում մի քանի անգամ բողոքեց դրա դեմ, նույնիսկ վիճաբանություն ունեցավ: Նա զոջաց, որ Սարոյանին է վերցրել որպես թարգմանիչ: Նրան անվանեց «պռոտախոս կենդանի, որը դժբախտաբար հայի անուն է կրում»...

Դատավարությանը Գուրգեն Յանիկյանը դատարան գնաց իր երկու փաստաբանների ուղեկցությամբ: Դատարա-

նի դահլիճն ուներ ընդամենը 68 աթոռ, իսկ դատին ներկա գտնվել ցանկացողները շատ էին: Տարբեր տեղերից ավտոբուսներով ժամանել էին մեծ թվով հայեր: Նրանց միայն կեսը հաջողեց ներս մտնել և տեղ զբաղեցնել: Երբ Յանիկյանը ներս մտավ դահլիճ, բոլոր հայ ներկաները ոտքի կանգնեցին և նրան ողջունեցին ծափահարություններով, իբրև ազգային հերոսի: Դատապաշտպան Լինդգին դատարանին հարցրեց, թե կարելի՞ է, որ Յանիկյանն զբաղեցնի ոչ թե մեղադրյալի, այլ՝ վկայի աթոռը: Հարցը մնաց անպատասխան: Յանիկյանի երդման արարողությունից հետո, դատախազն սկսեց իր հարցումներն ուղղել: Յանիկյանը հանգիստ պատասխանում էր հարցերին: Մասնավորապես, նա հիշեց ԱՄՆ Պետական քարտուղարության հետ ունեցած հիմնախնդիրները, որը չուզեց օգնել իրեն Իրանի կառավարությունից գանձելու իրեն հասանելիք մեծ գումարը, որը պետք է տրամադրվեր 1915թ. հայոց Մեծ եղեռնի արհավիրքներին նվիրված կինոնկարն իր ավարտին հասցնելու համար: Այս կինոնկարի ցուցադրումով ամբողջ աշխարհին պետք է ցույց տրվեր, որ ներկայիս Թուրքիայի կառավարությունը որևէ բան չի արել վերադարձնելու հայ ժողովրդին իրենից բռնագավթած տարածքը, որևէ փորձ չի արել իր արյունոտ ձեռքերը լվանալու համար: Դեռ ավելին, ԱՄՆ-ում գտնվող թուրք ուսանողները, իրենց տեսակետը արտահայտելով 1915թ. ցեղասպանության մասին, գրել էին, թե ինչո՞ւ Թալեթը չի ջարդել բոլոր հայերին: Նրանք ոչ միայն չէին ուրանում ոճրագործությունը, այլ նաև սպառնում էին՝ ասելով, թե հայերի ձակատագիրը Ալլահը հանձնել է թուրքերին: Ինչպես երևում է թուրք ուսանողների գրած մամակից, նրանք մտածում էին ճիշտ այնպես, ինչպես Թուրքիան կառավարողները:

Դատախազը միջնորդեց երկու բժիշկ մասնագետ նշանակել՝ Յանիկյանին քննության ենթարկելու համար: Փաստաբան Լինդգին ստիպեց դատավորին մերժել դատախազի

* Այս անձնավորությունը հետագայում գրեց «Գուրգեն Յանիկյանի դատավարության պատմականը» գրքույկը, որը թարգմանվեց հայերեն և 1992թ. տպագրվեց «Հայ գրող» հրատարակչության կողմից: Այնտեղ որևէ բան չի նշված իր նկատմամբ Գուրգեն Յանիկյանի հույժ բացասական որակումների մասին (Ռ. Հ.):

առաջարկը: Հետագայում դատախազն ինքը հրաժարվեց բժշկական քննության պահանջից՝ առաջացնելով դատավարության մասնակիցների զարմանքը: Որոշված էր, որ Յանիկյանին անպայման մեղավոր ճանաչեն և դատապարտեն: Կարգադրված էր երբեք թույլ չտալ, որ հարցն անհատական գործողությունից անցնի ազգային գաղափարական պայքարի, չթողնել, որ հրապարակ գան հարցեր, որոնք ուղղակի կապված կլինեն թե՛ ԱՄՆ-ի կառավարության կատարած սխալների և թե՛ միջազգային հարաբերությունների հետ: Դժբախտաբար, Յանիկյանի փաստաբանները չհաջողեցին կազմակերպել նրա պաշտպանության համար մի կոմիտե՝ նրան լայն լիազորություն տալով: Շատ հավանական է, որ այդ դեպքում թե՛ դատավարության ընթացքը և թե՛ դատավճիռն այլ արդյունք ունենային: Այս գործում իրենց բացասական դերը խաղացին նաև լրագիրները, քանի որ նրանց մեծ մասը պատկանում էր կուսակցություններին, իսկ Յանիկյանը հայտարարել էր, թե որևէ կուսակցության չի

պատկանում:

Դատավարության ընթացքում, ինչպես երևում էր, ամեն մարդ մտածում էր իր շահերի և անվան մասին:

Հայ գրող Լինդի Ավագյանի գիրքը՝ նշանավոր Միսաք Թռչալյանի գործողության դրդապատճառների մասին, ընկել էր դատախազի ձեռքը: Վերջինս ամբողջությամբ նրա միջի մտքերը գործածեց ի վնաս Յանիկյանի: Տարված լինելով իր եսասիրական և շահամոլական նպատակներով՝ Յանիկյանին շատ մեծ վնաս տվեց նրա երկրորդ փաստաբան Վազգեն Մինասյանը: Վերջինիս գործողությունները Յանիկյանի մոտ վատ զգացողություններ առաջացրին, որոնք իրենց գազաթնակետին հասան, երբ դատախազը Յանիկյանին մեղադրեց ստախոսության համար, և առաջին փաստաբան Լինդզին բան չուներ դրան առարկելու:

Երբ դատավճիռից հետո երկու փաստաբանները պաշտոնական թարգմանիչ Արամ Սարոյանի և ինքնահավան ու երևակայության մեջ կորսված գրող Լինդի Ավագյանի հետ միասին այցելեցին բանտ, Յանիկյանը չցանկացավ բարևել Մինասյանին՝ ասելով. «Դու ես մեղավորը ինձ առաջին կարգի մեղավոր ճանաչելու համար»: Մինասյանը չէր կատարել Յանիկյանի ասածները, դատարանին չէր ներկայացրել իր պատմած ֆիլմի մասին փաստերը: Փաստաբան Լինդզին, զարմացած, մեկ նայում էր Յանիկյանին, մեկ՝ Մինասյանին: Եվ երբ նա Մինասյանին հարցրեց, արդյոք զգո՞ւմ է, թե ինչ է արել, վերջինս սկսեց պատճառներ փնտրել արդարանալու համար: Լինդզին շվարած նայում էր Մինասյանին, որը չէր կատարել իր պարտականությունը որպես փաստաբանի, միայն կրկնում էր. «Ներողություն, ներողություն, չգիտեմ ինչ ասել, Գուրգեն»:

- Պայքարը շարունակելու ենք, պարոն Լինդզի, սակայն պաշտպանողների ցանկում այլևս չեմ ուզում տեսնել Մինասյան ազգանունը,- ասել էր Յանիկյանը:

Դատավճիռից հետո Յանիկյանը մի հեռագիր է ուղար-

կում ԱՄՆ-ի նախագահ Ռ. Նիքսոնին, որտեղ հայտնում է իր՝ երկու թուրք դիվանագետների ոչնչացման մասին և նրան՝ որպես իրավաբանի, հարցնում. «Ի՞նչ անուն կտաք մի դատավարության, երբ մեղադրյալին արգելում են խոսել իր կատարած գործողության դրդապատճառների մասին: Դատարանի որոշումը երևի երկրի շահերն են պահանջել: Ես կրթված մարդ եմ և չեմ կարող կռվել դատարանում ֆիզիկական ուժով: Շատ շնորհակալ կլինեմ, եթե դուք պատասխանեք այս հարցին: Հասցես Դուք գիտեք: Գուրգեն Յանիկյան»: Յանիկյանի այս հարցը նախագահը թողեց անպատասխան:

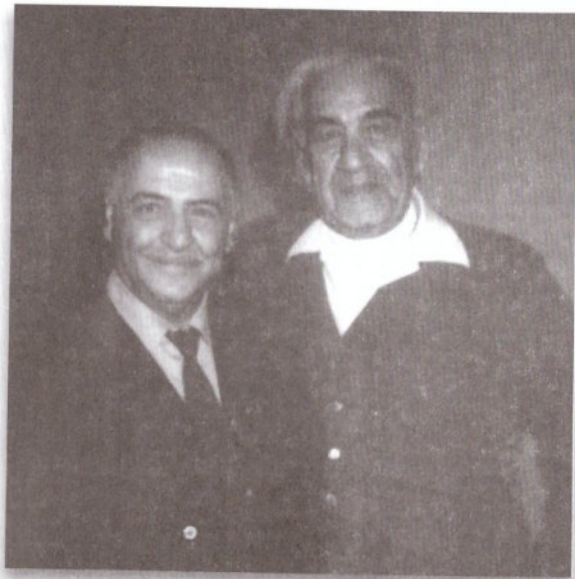
Դատավորը և դատախազը ամեն ինչ արեցին, որ երդվյալ ատենակալները Յանիկյանին ճանաչեն մեղավոր, այլապես նրանք կգտնվեին Վաշինգտոնի, Կալիֆոռնիայի նահանգի ղեկավարության և իրենց՝ Հանրապետական կուսակցության ճնշիչ ազդեցության տակ, որը բացասաբար կանդրադառնար նրանց հետագա պաշտոնավարությունների վրա: Կասկած չկար, որ թե՛ դատավորը, և թե՛ դատախազը իրենց սրտի խորքում գիտեին, որ Յանիկյանը գործել է ճշմարտության և արդարության ոգով: Սակայն նրա արածը գոյություն ունեցող օրենքներին հակառակ էր: Այնուամենայնիվ, նրանք դատավարության ընթացքում որոշ սողանքներ էին թողել դատավճիռը բողոքարկելու համար: Մասնավորապես արձանագրվել էր, թե արարքը կատարվել էր քաղաքական դրդապատճառներով. ամբաստանյալը գործել է իր ժողովրդի անունից՝ ամբողջ աշխարհին ցույց տալու համար թուրքերի կատարած գազանությունները և պահանջելու հատուցում:

Չորս շաբաթ տևող դատավարությունից հետո, երբ այլևս վկայություն տվողներ չկային, դատավոր Վեսթվիլը դատախազին հնարավորություն տվեց, որ իր եզրակացությունները հայտնի երդվյալ ատենակալներին: Դատախազն ասաց, թե որևէ մեկը չի կարող ներել թուրքական կառավա-

րության գործած արարքները, սակայն պարոն Յանիկյանը իրավունք չունեի սպանելու երկու թուրք դիվանագետներին, քանի որ նրանք որևէ առնչություն չէին կարող ունենալ 57 տարի առաջ թուրքական կառավարության կատարած ոճրագործությունների հետ: Յանիկյանը կանխամտածված ծրագրել և իրականացրել է այդ սպանությունները, հետևաբար հանցապարտ պետք է ճանաչվի: Հայտարարվեց ընդմիջում, որից հետո հանդես եկավ դատապաշտպան Վազգեն Մինասյանը, որը դատախազին մեղադրեց տեղական լրագրերում Յանիկյանի հասցեին չարամիտ ծանուցումներ տալու համար: Գուրգեն Յանիկյանը դժգոհ մնաց նրա ելույթից: Այնուհետև խոսքը տրվեց գլխավոր դատապաշտպան Ջեյմս Լինդզին: Նա անվանի փաստաբան էր և ճանաչված էր իբրև սպանության գործերի հմուտ քննիչ: Անդրադառնալով 1915թ. հայ ժողովրդի նկատմամբ թուրքական կառավարության իրագործած ցեղասպանությանը՝ նա մասնավորապես ասաց.

- Հարգելի՛ երդվյալ տիկնայք և պարոնայք: Երկու սպանված մարդկային էակների արյունը տեսաք և խորապես ցնցվեցիք: Կարող ե՞ք երևակայել, թե ի՞նչ զգացումներ կունենայիք, երբ տեսնեիք 2 մլն. մարդկային արարածների արյունը: Կարող ե՞ք երևակայել թե ինչ կզգայիք եթե տեսնեիք արյան գետեր, որոնք տանում են մարդկային դիակներ, գլուխներ՝ առանց մարմինների: Կարող ե՞ք երևակայել մայրեր, որոնք իրենց գեղեցիկ աղջիկներին սպանում են, որպեսզի նրանք թուրքական հարեմների հաճույքի զոհ չդառնան: Կարող ե՞ք երևակայել ձեր ընտանիքի 27 անդամների սպանությունը ձեր իսկ աչքերի առաջ...

Տիկնայք և պարոնայք, ահա՛ այսպիսի պատկերներ ներկայացան պարոն Յանիկյանին երեք օրերի ընթացքում: Ձեզանից միայն խնդրում եմ, որ այս պատկերները վերցնեք և տանեք երդվյալների հատուկ սենյակը և ըստ այդմ տաք ձեր վճիռը: Համայն աշխարհը ձեզ է նայում: Ձեր տալիք ան-

Գուրգեն Յանիկյանը և Լևոն Երկաթի հետ:

մեղության վճիռը թող լինի մարդկության խիղճը»:

Ըստ ԱՄՆ-ի օրենսդրության՝ սպանությունների համար դատավճռով նախատեսված են հետևյալ կարգերը՝ ըստ հանցանքի աստիճանի. առաջին կարգի սպանություն, երկրորդ կարգի սպանություն, պարզ սպանություն, ակամա սպանություն:

Երբ վիճաբանություններն ավարտվեցին, դատավորը կարդաց իր հրահանգները երդվյալներին, բացատրեց «անմեղության կանխավարկած» հասկացությունը: Երդվյալներն տասնհինգ ժամից ավելի խորհրդակցելուց հետո կայացրին իրենց վճիռը և ծրարի մեջ դնելով՝ հանձնեցին դատարանի նախագահին, որն էլ հաջորդ օրը այն հանձնեց դատարանին:

Դատավճռի հրապարակման օրը դատարանը և դատարանի շենքի միջանցքները լիքն էին ԱՄՆ-ի տարբեր

շրջաններից ժամանած հայերով: Մթնոլորտը լարված էր: Ներկա էին դատավարության բոլոր մասնակիցները: Դատավոր Վեսթվիքը հարցրեց երդվյալների գլխավորին, թե տվել ե՞ն իրենց վճիռը, ինչին հետևեց «այո» պատասխանը: Դատավորը խնդրեց, որ վճիռը բերեն: Այն կարդալուց հետո դատավորը փոխանցեց քարտուղարին, որպեսզի նա կարդա պարունակությունը:

Քարտուղարը կարդաց.

«Երդվյալ ատենակալներս ամբաստանյալը գտնում ենք մեղավոր գրության մեջ նշված երկու կետերով, իբրև առաջին կարգի սպանություն»:

Կարծես թե մի հրաբուխ ժայթքեց դատարանի դահլիճում: Բարձրացավ բողոքի մի ալիք: Հավաքվածներն սպասում էին, որ կհրապարակվի «պարզ սպանության» վճիռ, սակայն կայացվեց ամենախիստ դատավճիռը՝ ցմահ բանտարկություն՝ հետագայում առանց ներման իրավունքի: Դատապաշտպան Մինասյանը ցնցված էր և արտասվում էր, իսկ Լինդզին հայտնեց դատավորին, որ վճիռը բողոքարկելու են և որոշվեց բողոքարկման օրը: Իրենց դատավճիռը երդվյալները բացատրում էին այն հանգամանքով, որ Հայոց ցեղասպանությանը տեղի է ունեցել 57 տարի առաջ, ուստի երկու թուրք դիվանագետները չէին կարող առնչություն ունենալ դրա հետ: Բացի այդ, նրանք գտնում էին, որ Յանիկյանը երկու թուրք սպանելուց առաջ 300 նշանավոր հայերի իր ուղարկած նամակներում նրանց հորդորում է վարվել ձիշտ նույն ձևով, ինչը սպանության ծրագրավորված լինելու վկայություն էր:

Ստեղծվեց «Յանիկյանի բարեկամներ» անունով հանձնախումբ, որը որոշեց վարձել հանրային համբավի տիրացած մի փաստաբանի՝ Ֆորմեն ազգանունով, որը ԱՄՆ-ում հայտնի էր իբրև ոճրադատ ամենանշանավոր փաստաբան: Սակայն ստեղծված հանձնախմբի անդամներից ոմանք պահանջում էին, որ Յանիկյանի պաշտպանությունը վստահվի

հայազգի նշանավոր փաստաբան Հարրի Կարապետյանին, որին, սակայն չհամաձայնվեց ինքը՝ Յանիկյանը: Այդժամ հանձնախումբը հայտարարեց, որ իրենք ձեռնպահ են մնում նոր դատական գործընթացից և հետ են վերադարձնում այն գումարները, որոնք ստացվել էին տարբեր նվիրատուներից: Դժբախտաբար այս պարագան իր արտացոլումը գտավ հայկական լրագիրներում և առիթ հանդիսացավ թուլացնելու բողոքարկման ընթացքը: Բանն այն է, որ վերոնշյալ հանձնախումբն ստեղծվել էր նպատակ ունենալով վերարժարժելու Հայոց ցեղասպանության հարցը և Հայ դատը: Ինչ խոսք, որ սա ազնիվ նպատակ էր և դա պետք է լավ ծրագրավորվեր և լուսաբանվեր՝ շաղկապելով դա Յանիկյանի դատավարության հետ, ինչը չարվեց հայկական հասարակական և քաղաքական կազմակերպությունների անմիաբանության և համագործակցության ու հասկացողության բացակայության պատճառով, ինչից տուժեցին անմիջականորեն Յանիկյանը և Հայոց ցեղասպանության քարոզչությունը: Դատավճռի բողոքարկում տեղի չունեցավ: Եթե Յանիկյանն ունենար հմուտ փաստաբաններ, ինչպես օրինակ Սողոմոն Թեհլիրյանի փաստաբաններն էին, որոնք երդվյալներին համոզեցին Սողոմոնի անմեղ լինելը, ապա շատ հավանական է, որ դատավարության ընթացքը և դատավճիռը այլ արդյունք ունենային:

Այսպես. դատավարության առաջին օրը դատախազը Յանիկյանին հարցրեց.

- Ճանաչում էի՞ր Սողոմոն Թեհլիրյանին, Արշավիր Շիրակյանին, Միսաք Թոռլաքյանին, որոնք թուրք ղեկավարների դեմ քո արածդ արեցին:

Յանիկյանը պատասխանեց. «Այո՛, նաև ուրիշների, որ չհիշեցիք»:

- Գիտեիր նաև, որ այդ անձիք ազգային հերոսներ դարձան: Հիմա, երբ տարիքդ առած մարդ ես, այդ երկու թուրք դիվանագետներին սպանելով ցանկանում էիր ազգային հե-

Գուրգեն Յանիկյանը Չինոյի բանտի բակում, Կալիֆոռնիա, ԱՄՆ:

րոս դառնալ՝:

- Ես մարդ չեմ սպանել, մարդասպանությանը դեմ եմ: Հանուն մարդկության՝ չարիքի երկու խորհրդանիշ վերացրի:

Այստեղ պետք էր, որ դատապաշտպան Լինդզին իր պաշտպանյալին հարցներ. «Պարոն Յանիկյան, դատախազի հիշած այս հայերը պատիժ կրեցի՞ն»: Բնական է, որ պատասխանը կլիներ «ո՛չ»:

Այնուհետև պարոն Լինդզին, որպես հիմք ընդունելով այս «ոչ»-ը, դատախազին պետք է հարցներ, թե «ինչպե՞ս կլինի, որ դու երդվյալ ատենակալներից պահանջում ես Յա-

նիկյանին հանցավոր ճանաչել, մինչ Բեռլինի և Կ.Պոլսի դատարանները նրանց անմեղ են ճանաչել: Դուռն, որ Ամերիկայի խղճի ներկայացուցիչն ես, ինչպե՞ս կարող է պատահել, որ հանցապարտության վճիռ կայացնես»:

Պարոն Լինդզին այստեղ պետք է կարդար Հայոց մեծ եղեռնի 50-րդ տարելիցի առիթով թուրք ուսանողների գրած նամակը, ասելով, որ թուրքերը մինչև այժմ հավատարիմ են մնացել ցեղասպանության ոճիրին: Այս նամակը կլինեի անհերքելի ապացույց, թե այժմյան Թուրքիան ի՞նչ է մտածում հայերի մասին: Երդվյալ ատենակալներն ի՞նչ հոգեկան տառապանքների պիտի երթարկվեին, եթե իրենց աչքերով տեսնեին 27 ազգականների սպանությունը: «Ի՞նչ պիտի անեիք եթե տեսնեիք ձեր եղբայրների և քույրերի գլխատված մարմինները: Եթե Յանիկյանին դատապարտեք, բարբարոսությունը պիտի քաջալերեք: Հետո ամբողջ աշխարհը բարձրաձայն պիտի աղաղակի՝ ամո՞թ քեզ, հազար ամո՞թ, Ամերիկա: Պարոն Յանիկյանը 57 տարի սպասեց, հուսալով, որ Թուրքիայի կառավարությունը դատապարտի անցյալում գործած ոճիրները, դաս առնի Գերմանիայից և հատուցում տա հայ ժողովրդին: Սակայն դա տեղի չունեցավ: Ավելին, թուրքերն ասում են, թե հայերն են իրենց կոտորել: Այդ երկու թուրք դիվանագետներն սպանողը Յանիկյանը չէ՞ր, այլ՝ ներկա Թուրքիայի անխիղճ կառավարությունը»:

Այսպիսով՝ Գուրգեն Յանիկյանը 79-ամյա հասակում դատապարտվեց ցմահ բանտարկության, ազատ արձակման ամենավաղ թվականը որոշելով 28.01.1980թ.:

Հայրենասեր անձանց նախաձեռնությամբ հիմնվում է «Յանիկյանի ազատագրության հանձնախումբը», որը հետևողական և բժախնդիր աշխատանք է կատարում՝ միաժամանակ մերկացնելով Յանիկյանի դեմ թուրքական կառավարության դավադրությունները:

1979թ. սկզբին, նկատի առնելով Յանիկյանի առաջացած տարիքը, առողջական վատթար վիճակը և իբրև

վարձատրություն նրա վարք ու բարքին, ամերիկյան իշխանությունները որոշում են ազատ արձակել Յանիկյանին: Սակայն թուրքական կառավարությունը Լոս-Անջելեսի իր նոր հյուպատոս Քեմալ Արըքանի միջոցով 29.01.1979-ին պաշտոնական մի գրությամբ ամերիկյան իշխանություններից պահանջեց չազատել Յանիկյանին՝ պատճառաբանելով, որ նա շատ վտանգավոր անձ է և կարող է կրկնել նույն գործողությունը: Յանիկյանի ազատումը ձգձգվեց, իսկ Քեմալ Արըքանը 28.01.1982-ին արժանացավ իր նախորդի ճակատագրին: Տեղի տալով թուրքական կառավարության միջամտություններին՝ ամերիկյան վարչակարգը հինգ տարով երկարաձգեց Յանիկյանի արգելափակումը: Այս որոշումից անմիջապես հետո՝ 31.07.1981-ին Աթենքում սպանվեց թուրք դիվանագետ-գործակալ Օսմանը, որն ամերիկյան հատուկ ծառայությունների հետ մասնակցել էր Յանիկյանի հարցաքննությանը և մեծ դեր ունեցել նրա դեմ վճռի կայացման մեջ:

Ավելի քան 8 տարի արգելափակված մնալուց հետո, հերոս Գուրգեն Յանիկյանն ազատ արձակվեց 1984թ. հունվարի վերջին՝ ծայր աստիճան վատառողջ վիճակում:

Բանտից ազատվելուց հետո Յանիկյանը մի նամակով դիմեց հայ ժողովրդին՝ հետևյալ խոսքերով.

«Սիրելի ժողովուրդ, ցանկանում եմ, որ ամեն ոք գիտենա, որ բանտից արձակվելուց ի վեր շատ լավ եմ զգում: Օրեցօր ապաքինվում եմ, առողջությունս բարվոքվում է: Գտնվում եմ մասնավոր հիվանդանոցում, որտեղ լավ խնամք եմ ստանում: Իմ խնդրանքով՝ հիվանդանոցի տեղը մնում է անհայտ: Առայժմ չեմ ուզում տեսակցել հայ մամուլի հետ: Բազմաթիվ հայեր կային, որոնք ճիգ չխնայեցին ինձ բանտից ազատելու համար: Ուզում եմ երախտագիտությունս հայտնել բոլորին՝ իմ ազատության համար խնդրագրերը տարածող հանձնաժողովին և շատ ուրիշների, որոնք չեն ցանկանում, որ իրենց անունները հիշվեն, նաև՝ փաս-

Թուրքական «Հյուրիյեթ» օրաթերթի
1973թ. հունվարի 29-ի համարի առաջին էջը:

տաբաններիս:

Ինձ հետ առնչություն ունեցող հարցը դեռ չի լուծվել: Կան բազմաթիվ հայեր, որոնք փափագում են ինձ հանդիպել, բայց ես խնդրել եմ, որ նրանք համբերեն մինչև դատա իր վախճանին հասնի:

Շնորհակալություն բոլոր հայերին:

Անկեղծորեն՝ Գուրգեն Յանիկյան, դեկտեմբերի 5, 1981
Լոս-Անջելես, Կալիֆոռնիա»:

Ծանր և անբուժելի հիվանդությամբ տառապող Գուրգեն Յանիկյանը մահացավ 1984թ. փետրվարի 26-ին: Նրա կորուստը ծանր էր հայ ժողովրդի արդար պահանջները ամբողջ աշխարհին ի ցույց դնելու կարևոր գործում:

Գուրգեն Յանիկյանի դատավարությունից 25 տարի անց դատախազ Դեյվիդ Մինիեն մի հոդվածով անդրադարձել է դատավարությանը և ընդունել, որ սխալ է գործել, երբ արգելել է դատարանում լսել Հայկական ցեղասպանության մասին վկայությունները:

«Ես էի Յանիկյանի դատավարության դատախազը, և հայերի հույսն ինձ վրա էր», - գրում է Դ. Մինիեն և ավելացնում, որ դատավարությունից առաջ փաստաբան Վազգեն Մինասյանը իրեն կոչ էր արել Հայոց ցեղասպանության դեմ մի վճիռ արձակել:

«Առիթ ունես աշխարհում արդարության խորհրդանիշը լինելու», - ասել էր Մինասյանը դատախազին:

«Այդ բառերը մինչև այսօր շարունակում են հալածել ինձ, և եթե կարողանայի ժամանակը հետ դարձնել, այլ ճանապարհ կընտրեի, ինչ էլ լինեին հետևանքները», - շարունակում է Մինիեն՝ ասելով, թե փաստաբանները ցանկանում էին դատավարությանը ներկայացնել ցեղասպանությունը վերապրողների և պատմաբանների վկայություններն ու լուսանկարային փաստերը ցեղասպանության մասին: Ցավում եմ, որ թույլ չտվեցի ցեղասպանության վերաբերյալ փաստերի լիարժեք ներկայացումը, ոչ թե նրա համար, որ Յանիկյանը պետք է ազատ արձակվեր, այլ՝ նրա համար, որ պատմության ամենամուտք էջերը՝ ցեղասպանությունները, պետք է բացահայտվեն, որպեսզի այլևս չկրկնվեն»:

Պիտի գա օրը, երբ պատմությունը պիտի ասի իր խոսքը թե՛ Յանիկյանի արարքի և թե՛ մարդկության հանդեպ նրա ունեցած ծառայությունների, գիտական աշխատանքների մասին:

Պիտի գա օրը մարդկությանը հիշեցնելու արդարության ու ազատության կարևորությունը՝ իր զարգացման համար:

Յանիկյանի արարքն անօգուտ ու անարժագանգ չմնաց: Ստեղծվեց Հայաստանի ազատագրության հայ գաղտնի բանակը (ԱՍԱԼԱ), որն իր գործողություններով դարձյալ հիշեցրեց ամբողջ աշխարհին, որ Հայկական հարցը պետք է լուծվի և արդարությունը պետք է հաղթի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅ ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿԻ (ԱՍԱԼԱ) ԾՆՈՒՆԴՆ ՈՒ ՆՊԱՏԱԿԸ

Մեծ հայրենասեր Գուրգեն Յանիկյանի Սանտա Բարբա-
րայում արձակած կրակոցներն անարժագանգ չմնացին:
Նրանք սկիզբ դրեցին Հայաստանի ազատագրության հայ գաղտ-
նի բանակի (ՀԱՀԳԲ) ծնունդին:

1975թ. հունվարի 20-ին Եկեղեցիների համաշխարհային
խորհրդի Բեյրութի գրասենյակի ռմբահարումով, որն իրագործե-
ցին մի խումբ հայ անհատներ, ավետվեց համայն աշխարհին, որ
ծնունդ է առել մի նոր կազմակերպություն՝ ՀԱՀԳԲ-ը, որն իրեն
հռչակում է հայ ժողովրդի իրավունքների պաշտպան և ազգային-
ազատագրական պայքարի առաջնորդ: ՀԱՀԳԲ-ը ռազմաքա-
ղաքական կազմակերպություն է, որի նպատակը Արևմտյան
Հայաստանի ազատագրումն է: Գաղտնի բանակի առաջին ղեկա-
վարը եղել է իրաքահայ Հարություն Թագուշյանը, առավել հայտնի՝
Հակոբ Հակոբյան ծածկանունով (ծնվ. 1951թ.), որը ՀԱՀԳԲ-ում
հայտնի է եղել նաև ուրիշ կեղծանուններով (Միհրան Միհրանյան,
Վահրամ Վահրամյան, Մուրադ Արմենյան, Մուջահիդ, Մուալլեմ և
այլն): Նա անդամակցել է Պաղեստինյան դիմադրության շարժա-
նը, որոնց շարքերում հայտնի էր «Մուջահիդ» անունով, մասնակ-
ցել նրանց ճամբարներում իրականացվող զորավարժանքներին և
նարտական գործողություններին: Հակոբ Հակոբյանը հայոց լեզ-

ԿՈՉ

ԱՐԳԵԼԱՓԱԿԵԱԼ ՀԵՐՈՍ ԳՈՒՐԳԷՆ ԵԱՆԻԳԵԱՆԻ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԽՄԲԱԿ-ԷՆ՝ նուղղուած համայն քաղաքակիրթ մարդկութեան

1915-ին թուրքերու կազմա-կերպած զանգուածա-յին ցեղասպանութեան ժամանակէն ի վեր, հայ ժողովուրդը կը պայքարի արեւի տակ գոյութիւն ունեցող հողամաս մը ձեռք բերելու, կոչելու համար զայն՝ ԱՅՍ Է ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻԺԸ: Բայց միշտ ալ մեծ պետութիւններու շահը կը պահանջէր ոտնակոխ ընել հայ ժողովուրդին արդար իրաւունքը:

Ու հիմա մեզի կը մնայ միայն դիմել վերջին միակ լուծումին, որն է ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ եւ սպառնանք հանդէպ բոլոր անոնց որ կը շարունակեն բռնագրաւել մեր ժողովուրդի ՀՈՂՆ ու ՀԱՅՐԵՆԻԺԸ:

Այժմ ԱՐԳԵԼԱՓԱԿԵԱԼ ՀԵՐՈՍ ԳՈՒՐԳԷՆ ԵԱՆԻԳԵԱՆԻ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԽՄԲԱԿ-ը կը յայտարարէ, թէ ինքը սկսած է երկարատեւ ու անվերջ պայքար մը, որը հաստատ վերջ պիտի գտնէ մեր ազգային արդար իրաւունքի իրագործումով:

ՊԱՅՔԱՐ ընդդէմ հողը բռնագրաւող թուրքին ու բոլոր իր մեղսակիցներուն, որոնք կ'օգնեն որ թուրքը շարունակէ մեր արդար իրաւունքի ճամբով մեր ազգայնական ու մարդկային ձգտումները ոտնակոխել:

ԵԱՆԻԳԵԱՆԻ խօսքերը պիտի հնչեն որպէս անլռելի զանգահարում. ՀԱՅԵՐ, ՄԵԶԻ ԿԸ ՄՆԱՅ ՊԱՅՔԱՐԻՆ ՈՒ ՊԱՅՔԱՐԻՆ: ՄԵՐ ՄԻԱԿ ԵԼՔԸ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆ Է:

Ու վերջապէս, մեր գործադրած ռմբակոծումը ԱՆՉԱ կոչուած եկեղեցական հաստատութեան մէջ, ինչ էր եթէ ոչ գործադրութիւն Եանիգեանի պատգամին, որով սոյն ԱՆՉԱ կոչուածը, օգնութեան եւ գութի պատրուակով, հայ ժողովուրդի ազատագրական մտքի սպառնան ու ծուլումի վայրն է արդէն եւ ամերիկեան գործակալութեան որջը:

Անոր համար ալ ԳՈՒՐԳԷՆ ԵԱՆԻԳԵԱՆԻ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԽՄԲԱԿ-ը գործադրեց այդ արարքը, ու պիտի շարունակէ:

Իսկ երբ հիմա մենք կոչ կ'ուղղենք համայն քաղաքակիրթ մարդկութեան, նոյն ժամանակ մեր կոչը ուղղուած է համայն ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ, ուր որ ալ ըլլան, շտապ, անձնական նուիրուելու ազգային պարտականութեան:

ԱՐԳԵԼԱՓԱԿԵԱԼ ՀԵՐՈՍ
ԳՈՒՐԳԷՆ ԵԱՆԻԳԵԱՆԻ
ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԽՄԲԱԿ

23 Յունուար 1975

Ծանօթագրութիւն. Մեր կազմակերպութեան անունը պիտի յայտարարենք մեր գալիք ձեռնարկած գործողութեան ժամանակ:

վով գրել-կարդալ չգիտեր: Պաղեստինյան դիմադրությանը նրա մասնակցությունը կապված չէր հայկական ազգային որևէ գաղափարի և որևէ նպատակի հետ: Սակայն այնտեղ նա ծեռք բերեց մեծ փորձառություն, բարեկամացավ արաբ հեղափոխական նշանավոր գործիչների հետ: Նրանց հետ էլ 1974թ. հունվարին գրավեց Քուվեյթում Ճապոնիայի դեսպանատունը՝ արժանանալով մեծ պատիվների:

1970թ. սեպտեմբերին, Հորդանանի Հուսեյն թագավորի՝ պաղեստինցիների ջարդից հետո Հակոբյանը «Պաղեստինի ազատագրության ժողովրդական ճակատի» հետ անցավ Լիբանան: 1974թ. վերջերին «Պաղեստինի ազատագրության ժողովրդական ճակատ» կազմակերպությունից անկախանալու Հակոբյանի ծգտումներն ուժեղացան և հասունացավ առանձին կազմակերպություն ստեղծելու, ինքնահաստատվելու և ինքնուրույն գործելու ցանկությունը:

Արևմտահայաստանում՝ իր հայրենիքում, հայ ժողովրդի իրավունքները վերականգնելու և ազատ ապրելու համար նա պետք է ստեղծեր իր կազմակերպությունը՝ ԱՍԱԼԱ-ն: Այդ նպատակին հասնելու համար նա պետք է օգտագործեր իր կապերը պաղեստինցիների հետ և հավաքագրեր հայ երիտասարդների՝ զինվորական գործողությունների մեջ նրանց ներգրավելու համար:

1974թ. Բեյրութում ռմբահարվեց Թուրքիայի հյուպատոսարանը: Գործողության հեղինակներն էին Հակոբ Տարազյանը և իր երկու գործընկերները, որոնք անմիջապես կապ հաստատեցին Հակոբ Հակոբյանի (Մուջահիդ) հետ: Այսպես սաղմնավորվեց և սկիզբ առավ մի կազմակերպություն, որը հետագայում պետք է դառնար ՀԱՀԲ (ԱՍԱԼԱ), որի անունը, ինչպես արդեն ասվել է վերևում, առաջին անգամ հրապարակվեց 1975թ. հունվարի 20-ին՝ «Արգելափակեալ հերոս Գուրգեն Եանիգեանի յեղափոխական խմբակ» տեսքով: Այս կազմակերպությունն իր առջև նպատակ է դրել զինված պայքարի միջոցով հասնել Թուրքիայի բռնազավթած հայկական տարածքները իրենց իսկական տերերին՝ հայ ժողովրդին, վերադարձնելու: Ավելի քան 60 տարվա լռությունից հետո հայ ազգային ազատագրական պայքարի մի նոր փուլ ծավալվեց և ընդարձակվեց սփյուռքում: Դա հայության արդարացի ընդվզումն էր, ընթոսություն, որի պատասխանատվությունն իր վրա էր վերցնում ՀԱՀԲ-ը: ՀԱՀԲ-ն իր քաղաքական պայքարը զուգակցում

ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԿԱՆ ԵՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԿԱՆ ԵՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԿԱՆ ԵՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅ-ԲԻՒՏ ԵՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ԶԻՆԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

ԴԻՄԻՏՐԻՍ ԱՌԱՋՈՐԴՈՒ ՀՈՒՄԱՆԻ ԳՐԱՄԱՐԸ

Հայաստանի Ազատագրության Հայ Գաղտնի Բանակի «Հայաստան» պաշտոնաթերթի առաջին 0 համարի առաջին էջը:

է ռազմական գործողություններով, ուղղված հիմնականում թուրքական պետական հիմնարկների և ռազմաբազաների դեմ: ՀԱՀԳԲ-ն իր զինյալ գործողություններով ցնցեց բովանդակ աշխարհը: Շնորհիվ այդ գործողությունների՝ Հայկական հարցը դարձավ միջազգային հանրության քննարկման առարկա:

Իր հիմնադրման օրից մինչև անցած դարի 90-ական թվականների կեսերը ՀԱՀԳԲ-ն իրականացրել է ավելի քան 200 զինված գործողություն թուրքական դեսպանատների, հյուպատոսարանների և այլ պետական հաստատությունների նկատմամբ:

Ի դեպ, իրականացված բոլոր գործողություններն ամրագրված են եղել հատուկ ասելիքով ու հաղորդագրություններով, որոնց ուսումնասիրությունն իր հերթին շատ հետաքրքրական նյութ է կազմակերպության գաղափարախոսությունն ու մարտավարությունը հասկանալու տեսակետից:

ՀԱՀԳԲ-ն ունի ազատագրական պայքարի իր ծրագիրը, որի երկրորդ կետում ասված է. «Հայությունը հիմնական և անհետաձգելի նպատակ ունի ազատագրել Արևմտյան Հայաստանը և բռնազավթված այլ հողամասերը: Այս է ՀԱՀԳԲ-ի միակ նպատակը, որը իրագործելու համար ընտրված է զինյալ պայքարի ուղին»:

1970-80-ական թվականներին Խորհրդային Հայաստանում

առհասարակ անտեղյակ էին ՀԱՀԳԲ-ի գործողություններից: Արտերկրից ստացվող լուրերը հայտնի էին միայն բարձրաստիճան պաշտոնյաների նեղ շրջանակին, որտեղից որևէ լրատվություն դուրս չէր գալիս և այդ թեմայով որևէ մարդ չէր խոսում, այնինչ սփյուռքում ՀԱՀԳԲ-ի շարքերում գործող հայ ժողովրդի նվիրյալ զավակները հանուն հայրենիքի իրենց կյանքն էին զոհում:

Շնորհիվ ՀԱՀԳԲ-ի, սփյուռքում 1975-1985թթ. Հայոց ազգային-ազատագրական պայքարի մի նոր փուլ ծավալվեց:

Չնայած թույլ տված որոշ սխալներին, ՀԱՀԳԲ-ը զգալի բեկումն մտցրեց Հայ դատի հետապնդման և ճանաչման գործընթացի մեջ՝ արժանացնելով այն պետական մարմինների և միջազգային հանրության ուշադրությանը:

Այստեղ նպատակ չենք դնում վերլուծել ՀԱՀԳԲ-ի ամբողջ գործունեությունը (դա չենք էլ կարող), սակայն կանոնադաշտանք նրա «Վան», «Կարին» և «Հակոբ Հակոբյան» անձնասպանական գործողություններին, որոնք աչքի են ընկել իրենց հանդգնությամբ ու խիզախությամբ՝ հենց թուրքական գերիշխան տարածքում:

Ես գիտեի որ անհատս մենակ մնալու չէի

Տարիներ առաջ, որպես կամաւոր, ես տեսել եմ մեր հայրենի գետերը արհնով ներկուած: Տեսել եմ թէ ինչպէս մեր գետերի ալիքները տանում էին իրանց հետ մեր հարազատների անշունչ դիակները, անշունչ կտրուած գլուխները, կացնահար արած հայու բալիկները, արհնաբան եղած մեր մայրերը ու բռնաբարուած մեր քոյրերը: Տեսել եմ այդ բոլորը ու սարսափել, թէ ո՞ր է մարդկութեան խիղճը, որտե՞ղ է պահուել արդարութեան աստուածը...

Ինչ-ինչ պատճառներով, նրանք որոնք վերցրել էին իրենց վրայ պաշտպանելու ու հետապնդելու մեր Հայկական դատը, յետ էին մնացել կեանքի օրուայ թելադրանքներից եւ զբաղուած էին ուրիշ հարցերով, որոնք յաճախ կապուած էին իրենց անձնական շահերի հետ, իսկ դրութեան արդիւնքը եղաւ այն, որ մեր այդ Հայկական դատը գերեզման էր դրուած ու պատրաստուած էին ծածկել մոռացութեան քօղով, որ հարցը վերջնական փակուի:

Որպէս մի հայ անհատ ես չէի՝ կարող ընդունել այդ: Պապերից ստացած արդարութեան ոգին իմ մէջ հրաբուխ դարձաւ, դուրս ժայթքեց ու այրեց թաղումը կատարողների դէմքերը:

Ու ես մաքրելով տասնեակ տարիների մոռացութեան փոշին, մեր դատը՝ Հայկական դատը դրի մարդկութեան առաջ: Այս ոչ միայն արթնացրեց հայ ժողովրդին, այլեւ փաստեց նրան, որ մինչ այդ Հայ դատի հարցով զբաղուողները աշխատել էին նրան քնացնել ու կերակրել խոստումներով, որովհետեւ իրանք սնանկացել էին իրանց գործերով ու զբաղուած էին միայն նիւթականով ու իրենց գրաւած բազկաթոռներով...

Ես գիտեի որ անհատս մենակ մնալու չէի, հազարաւոր ինձ նմանների կրօնքերում նոյն հրաբուխն էր կեանք առնելու ու մեր վայրագ թշնամի թուրքից պատասխան պահանջելու: Քով-քովի գալով, մի նպատակի ծառայելով, հայ անհատները միացան ու աւետեցին աշխարհին որ ծնունդ է առել ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿը, որի արմատներն են ամէն տեղ, որտեղ հայն է ապրում որպէս թափառական ազգ:

Օրհնութեան եւ յաջողութեան համբոյր եմ դրոշմում այդ ԲԱՆԱԿի բոլոր անդամների հպարտ դէմքերին: Նրանց սերունդը լուսաւորեց խուց ու մեր ազգի գալիք ապագան:

Նրանք մէկ թշնամի ունեն՝ զազան թուրքիան, եւ մի՛ յստակ նպատակ՝ ետ ստանալ մեր պապենական հողերը:

Կա՞յ արդեօք աշխարհումս մէկ հայ, որի երակներում հոսում է նախիրեան արիւնը, որ չսիրէ նրանց, որ չգուրգուրայ նրանց վրայ, չհպարտանայ նրանցով եւ չցանկանայ ինքն էլ լինել անդամ այդ ազատութեան ԲԱՆԱԿ-ին, որ խօսքերի հեղեղի փոխարէն, գործ է ցոյց տալիս...

Պատմութիւնը մեզ փաստում է, որ խօսքերը քամին է տանում, խոստումները մոռացում են, արդարութիւն ու ազատութիւն բառերը երբեմն կորցնում են իրենց իմաստները՝ եթէ նրանք չեն պաշտպանում անհատներից կազմուած ուժեղ բռնցքով: Թող իմ սիրելի, երիտասարդ մատաղ սերունդը գիտենայ, որ դեռ մարդկութեան ամբողջ պատմութեան ընթացքում ո՛չ մի անգամ չի պատահել, որ մի ցեղի ազատութիւնը տրուի նրան ոսկէ պնակի վրայ: Ոյժն է թելադրում մարդկանց գործերը եւ ո՛չ թէ փառաբանուած սէրն ու գթութիւնը: ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿ-ը այդ բռնցքն է որ հայ անհատները կազմեցին: Այդ կենդացի բռնցքն է որ պիտի ծունկի բերէ մեր թշնամի թուրքը եւ դնէ մարդկութեան առաջ մեր իրաւացի պահանջները...

... Մօտ է ապագան, մօտ է հաշուեպահանջի ժամը:

Հերոս ԳՈՒՐԳԵՆ ԵԱՆԻԳԵԱՆ
Գալիֆոռնիա, Չիկոյի բանտ,
20 Դեկտեմբեր 1976

ՀԱՀԳԲ-ի «Վան» պատմական գործողությունն իրականացրած չորս մարտիկները
Ֆրանսիական դատարանի դալիժում, հունվար 1984 թ.:
Զախից աջ՝ Վեդրզ Գյուզեյան, Արամ Բասմաջյան, Վազգեն Սիսյան եւ Հակոբ Զուլֆայան:

ՀԱՀԳԲ-ի «Վան» գործողությունը

1981 թ. սեպտեմբերի 24, հինգշաբթի, առավոտյան ժամը 11⁰⁰: Փարիզի Հոսման պողոտա թիվ 170-ում գտնվող թուրքական հյուպատոսարանում տիրում էր սովորական աշխատանքաին մթնոլորտ: Հյուպատոսարանի աշխատակիցները ձևակերպում էին Ֆրանսիայի և Թուրքիայի քաղաքացիների վիզաներն ու կատարում անձնագրային գրառումներ: Հյուպատոսարանն զբաղեցնում էր վեց հարկանի շենքի առաջին հարկը: Նրա մուտքի դռան առջև իր պարտականությունն էր կատարում թուրք ոստիկան Գալի Ֆահրին:

Հյուպատոսարանից ոչ հեռու գտնվող «Բալզակ» սրճարանում նստած էին ՀԱՀԳԲ-ի չորս հոգուց բաղկացած գրոհային մահապարտ խումբի չորս անդամներ, որոնք նպատակ էին դրել գրավել հյուպատոսարանը և Թուրքիայի իշխանություններին ներկայացնել իրենց համեստ պահանջները: Խումբը կրում էր Եղիա Քեշիշյան* անունը: Նրանք զինված էին ատրճանակներով, ձեռքի նռնակներով, «Կալաշնիկով» տիպի ինքնաձիգով, որոնք խնամքով պահված էին ձեռքի պայուսակների մեջ: Խմբի հրամանատարն էր 24-ամյա Վազգեն Սիսյանը, անդամներն էին Հակոբ Զուլֆայանը, Գևորգ Գյուզեյանը և Արամ Բասմաջյանը՝ բոլորն

* Եղիա Քեշիշյան – ՀԱՀԳԲ-ի անդամ իրանահայ ազատամարտիկ, որը 1981թ. մարտի 12-ին հարձակում գործեց Թեհրանում Թուրքիայի դեսպանատան վրա, սակայն ձերբակալվեց և նույն տարվա սեպտեմբերի 17-ին գնդակահարվեց Թեհրանի «Էվին» բանտում:

Փարիզում Թուրքիայի հյուպատոսարանի գրավման գործողությունից. պատանդներից մեկը հաղորդագրություն է փոխանցում լրատվամիջոցներին: Ետին՝ Գեորգ Գյուլգեյան:

էլ 21 տարեկան: Նրանք բոլորին միավորել էր Արևմտահայաստանը թուրք բռնազավթիչներից ազատագրելու վեհ գաղափարը: Նրանք Փարիզ էին ժամանել Բեյրութից, որտեղ գտնվում էր ՀԱՀԳԲ-ի շտաբ-կայանը:

Դուրս գալով սրճարանից՝ խումբը բաժանվեց երկու մասի և երկու կողմից մոտեցավ հյուպատոսարանի մուտքին: Մուտքը հսկող թուրք պահակը հանգիստ կանգնած էր: Օգտվելով դրանից՝ խումբը շեշտակիորեն ներս մտավ՝ իր հետ տանելով հսկիչին, և դուռը փակեց: Այդ պահին հնչեց տազնապի ազդանշան, և շենքը դրսից շրջապատվեց ոստիկանական շղթայով:

- Չշարժվել, այլապես հյուպատոսարանը կայայթեցնենք,- հրամայեցին հայ մահապարտները՝ ցույց տալով նռնակները, - հյուպատոսարանը գրավված է ԱՍԱԼԱ-ի կողմից:

Հյուպատոսարանի գրավման գործողությունն այնքան արագ կատարվեց, որ շենքի ներսում գտնվող ապահովության ուժերը, որոնց թիվը հասնում էր տասնհինգի, չկարողացան որևէ դիմադրություն ցույց տալ, բացի թուրք պահակ-հսկիչ Ջեմալ Էոզենից, որը զենքը ձեռքին հարձակ-

Հայաստանի Ազատագրության Հայ Գաղտնի Բանակի «Հայաստան» պաշտոնաթերթի 16-րդ, բացառիկ համարի հրապարակումը ՎԱՆ անձնասպանական գործողության մասին

ՅԱՐԳԱՆՔ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒՆ

Պայքարը կը շարունակուի յանուն Արեւմտահայաստանի ազատագրության եւ մէկ հայրենիքի ստեղծման, հազարաւոր տարիներու իրաւացի ժառանգորդին, հողի իրաւական տիրոջ՝ հայ ժողովուրդին վերադարձման, միլիոնաւոր զոհերու թափած արեան հատուցման եւ նոյն արեան կանչին անսալով՝ հերոսացման:

Եղիա Քէշիշեան, հայ յեղափոխական շարժման նորագոյն նահատակ հերոսը, որ իր կեանքը կու տար պայքարի ճամբուն վրայ, կ'անմահանար:

24 Սեպտեմբեր 1981-ին, ճիշդ եօթը օրեր ետք հերոս Եղիայի զնդակահարութենէն, իր անունով գոյութիւն առած անձնասպանական քոմանտոն կը սարսափեցնէր աշխարհը՝ գրաւելով Փարիզի թրքական հիւպատոսարանը՝ 15 ժամ գերի վերցնելով աւելի քան 50 պատանդներ:

Համայն աշխարհի ուշադրութիւնը կը կեդրոնանար այս գործողութեան վրայ: Առաջին անգամ ըլլալով հայ յեղափոխականներ կը գրաւէին թշնամիին հաստատութիւններէն մէկը եւ գերիներ կը վերցնէին:

Ինչո՞ւ Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակը այս միջոցին կը դիմէր, ի՞նչ կ'ուզէր:

1.

Ա.) Անմիջապես ազատ արձակել եւ Փարիզի օդանավակայանը ուղարկել թրքական բանտերուն մէջ արգելափակուած Հայր Մանուէլ Երկաթեանը եւ Պատուելի Հրանդ Կիզէլեանը, որոնք մշակութային եւ ընկերային ծառայութիւններ մատուցած են Թուրքիոյ մէջ բնակող հայութեան:

Բ.) Անմիջապես ազատ արձակել եւ Փարիզի օդանավակայանը ուղարկել քաղաքական պատճառներով թրքական բանտերուն մէջ արգելափակուած բոլոր հայ բանտարկեալները:

2.

Պաշտօնական երաշխիքներ տալ որոնք պիտի ապահովեն հայկական բռնագրաւեալ հողերուն թէ Թուրքիոյ մեծ քաղաքներուն մէջ ապրող հայութեան իրաւունքը՝ առանց որեւէ կաշկանդումի արտայայտելու եւ զարգացնելու իրենց ազգային մշակութային եւ կրօնական ասանդոյթները:

3.

Պաշտօնական երաշխիքներ տալ որ միջազգային մշակութային կազմակերպութիւններու թոյլ պիտի տրուի մշտական հսկողութեան եւ քննութեան տակ առնել բռնագրաւեալ հողերէն ներս գտնուող հայկական մշակութային կոթողները:

4.

Անմիջապէս ազատ արձակել քաղաքական պատճառներով թրքական բանտերուն մէջ արգելափակուած 5 թուրք եւ 5 քիւրտ յեղափոխական մարտիկներ:

Պարզ էր ամէն ինչ: Անմիջական նպատակները սկզբունքային կեցուածք կը յայտնաբերէին. Թշնամիի բանտերու զնտաններուն մէջ հիւժող յեղափոխական ընկերներու ազատ արձակում, թշնամիի լուծին տակ մնացած իր ժողովուրդին հանդէպ ամենատարրական մարդկային վերաբերմունք, միջազգային երաշխաւորութիւն հայկական մշակութային արժէքներու պահպանութեան: Հեռաւոր նպատակը թէւ պահանջներուն մէջ անմիջապէս չէր յիշուեր, բայց շատ բացայայտ էր. մէկ բառ միայն՝ ՎԱՆ:

Վան տանող ճամբան երկար է ու քարոտ, բայց անպայման ան կը հարթուի երկաթով որ միակ ձեւն է արդարութեան, ինչպէս ժամանակին ըսած էր ծերունի Վանեցին, երբ իր փորձով համոզուած էր որ թուրքէն արդիւնք չկար:

Պայքարը կը շարունակուի:

Յարգանք բոլոր հերոսներուն:

Յաղթանակը մերն է:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ», պաշտօնաթերթ Հ. Ա. Հ. Գ. Բանակի, քաղաքիկ համար, թիւ 16, Սեպտեմբեր 1981

վեց Գյուլբեյանի վրա: Վերջինիս ծախ ծեռքում կար նռնակ, իսկ աջում՝ ատրճանակ: Գյուլբեյանը թուրք պահակից պահանջեց դեն նետել ատրճանակը, սակայն թուրքը հրաժարվեց և փորձեց նշանառու կրակել: Գևորգը ավելի շուտ քաշեց ատրճանակի ծգանը և պահակը տապալվեց գետին: Նրա գլխի միջով անցած գնդակը դիպավ նաև հյուպատոսարանի այցելուներից Բալթասոլուին և նրան վիրավորեց ոտքից: Հյուպատոսարանում այդ պահին գտնվում էր հարյուրից ավել մարդ, որոնց մոտ առաջացան խուճապ և իրարանցում: Նրանց մի մասը հասցրեց բաց պատուհաններից, ծառայողական մուտքի կողմից դուրս նետվել և փախչել:

Վազգենը փնտրում էր գլխավոր հյուպատոսին, բայց նա տեղում չէր...

Դեպքի վայր հասնելով՝ ֆրանսիական ոստիկանությունը արգելափակոցներ տեղադրեց և փորձեց դրսից խորտակել հյուպատոսարանի նախադուռը: Նույն պահին ներսից լսվեցին կրակոցներ: Սկսվեց փոխհրաձգություն և ոստիկանությունը հետ քաշվեց՝ սպասելով դեպքերի հետագա զարգացումներին:

Իրադարձություններն այնուհետև դասավորվեցին հետևյալ կերպ. ֆրանսիացի ոստիկան Բեռնար Բլոնդեն, որը ծանոթ էր հյուպատոսարանի գաղտնի ելք ու մուտքին, հաջողեց անցնել բակով, ծառայողական մուտքով թափանցել ներս և հայտնվել հյուպատոսարանի անձնագրային բաժանմունքում: Դռան հետևից նա կրակեց՝ ծանր վիրավորելով Վազգենին: Լսվեց պատասխան կրակոց, սակայն Բլոնդեն կարողացավ հեռանալ ու ազատվել: Այս ընթացքում Հակոբը փնտրում էր փոխհյուպատոսին, որը հասցրել էր թաքնվել իր սենյակում: Հակոբը բացեց սենյակի դուռը, սակայն ներս չմտավ: Սենյակը մութն էր, նա բան չտեսավ, և երբ ուզում էր անցնել նախասրահ՝ սենյակից ծայն լսվեց և հետ դարձավ: Դռան առաջ հասնելուն պես՝ ներսից կրակեցին: Հակոբը վիրավորվեց: Նա յոթը գնդակ ստացավ: Մի

կերպ դիմանալով ցավերին, նա վերցրեց «Կալաշնիկով» ինքնաձիգը և առանց նշանառության՝ կրակահերթ տվեց: Փշրվեցին պատուհանի ապակիները, դուռը մաղի վերածվեց: Փոխհյուպատոսը՝ Ինալ Կայան, ծանր վիրավորվեց և ընկավ հատակին: Դրսում գտնվող ոստիկաններին թվաց, թե գրոհայինները հաշվեհարդար են տեսնում պատանդների հետ: Նրանք կրակելով մոտեցան դռանը, սակայն ներսից մուտքի դռան կողմը կրակահերթ տրվեց՝ ստիպելով ոստիկաններին չմոտենալ դռանը: Հյուպատոսարանում դրության տերն այլևս ՀԱՀԳԲ-ի չորս ազատամարտիկներն էին, որոնք հայտնեցին, որ իրենք ՀԱՀԳԲ-ի անդամներ են և պահանջում են, որ թուրքական իշխանությունները 12 ժամվա ընթացքում ազատեն Թուրքիայում բանտարկված բոլոր քաղբանտարկյալներին, հակառակ դեպքում սպառնում էին պայթեցնել հյուպատոսարանը ներսում գտնվող բոլոր մարդկանց հետ միասին:

Գրավման գործողությունը տևեց մոտ 20 րոպե, որի վերջում պատանդ վերցվեց 60 մարդ, որոնց բոլորին ժողվեցին սպասասրահին կից սենյակներից մեկում. խուզարկեցին, կապեցին, հանգստացրեցին և բացատրեցին իրենց նպատակը: Դրանից հետո Գևորգը, որը տիրապետում էր ֆրանսերենին, հեռաձայնեց զանգվածային լրատվամիջոցներին և հայտնեց կատարվածի մասին:

Փարիզի թուրքական հյուպատոսարանի գրավման լուրը կայծակի արագությամբ տարածվեց աշխարհով մեկ: Հյուպատոսարանի մոտ հավաքվեցին հայեր և թուրքեր: Նրանց միջև տեղի ունեցան բախումներ:

Արամ Բասմաջյանը Վազգենի և Հակոբի վիրավորվելուց հետո հսկում էր պատանդների մի մասին: Անգլերեն լեզվով նա նրանց հորդորում էր չվախենալ, որովհետև իրենց գործողությունն ուղղված է միայն թուրքական պետության դեմ: Վիրավոր Վազգենը, աթոռին նստած, հսկում էր պատանդների մյուս խմբին՝ նրանց պատմելով 1915 թվի հայկական

ՀԱՀԳԲ-ի «Վան» գործողությունն իրականացրած «Եղիա Քեշիշյան» անձնասպանական խմբի ղեկավար Վազգեն Սիսյանը, վիրավոր վիճակում դուրս է գալիս Թուրքիայի հյուպատոսարանից՝ հաղթանակի նշանը պարզած:

կոտորածների և հայ ժողովրդի պայքարի մասին:

Ժամը 12-ն էր. հյուպատոսարանի շենքը գրավված էր, իսկ նրան հարակից փողոցները ոստիկանությունն արգելափակել էր մետաղական ցանկապատերով: Դրությունը մի փոքր կայունացավ: Այլևս չէին լսվում կրակոցներ: Հայ գրոհայիններն ունեին երկու ծանր վիրավոր, ուստի ստիպված էին, պաշտպանական նպատակով, շենքի հիմնական մուտքերն ականապատել և սպասել բանակցությունների՝ իրենց պահանջները ներկայացնելու համար: Այս ընթացքում նրանք հայտնեցին, որ ոստիկանները կարող են տարհանել շենքի վերին հարկերում գտնվող մարդկանց, որոնք այլ հիմնարկների աշխատողներ էին: Ներողություն խնդրելով պատանդներից, որ նման քայլի են դիմել, հայ մարտիկները իրենց վերաբերմունքով շահեցին նրանց համակրանքը: Հայտարարելով, որ պատանդների հետ որևէ գործ չունեն, նրանց նույնիսկ բանավեճի հրավիրեցին և բացատրեցին, թե ինչու են հայ երիտասարդները զինյալ պայքար մղում

Թուրքիայի ֆաշիստական պետության դեմ և ի՞նչ է իրենց ուզածը...

Ոստիկանության կոմիսար Բրուսարը ռադիոկապով հայտնեց, որ ցանկանում է բանակցել հայ մարտիկների հետ՝ նրանց պահանջներն իմանալու համար: Դրանից 15 րոպե անց հյուպատոսարանի պատուհանից դուրս է նետվում մի գրություն, որն ուղղված էր ոստիկանությանը: Այնտեղ ամփոփված էին մարտախմբի գրոհի պատճառները և պահանջները: Քիչ անց պատուհանից նետվում է երկրորդ գրությունը, որը հայտարարագիր էր և ուղղված էր լրատվամիջոցների թղթակիցներին: Այնտեղ նշված էին այն պահանջները, որոնք ուղղված էին Թուրքիայի կառավարությանը և որոնց կատարման համար թուրքական իշխանություններին տրվում էր ուղիղ 12 ժամ: Պահանջները կատարելու դեպքում խոստանում էին անհապաղ ազատել բոլոր պատանդներին և դուրս գալ հյուպատոսարանի շենքից, հակառակ դեպքում սպառնում էին պայթեցնել հյուպատոսարանի շենքը՝ պատանդների հետ միասին:

Ահա՛ այդ պահանջները.

Անհապաղ ազատ արձակել և Փարիզի օդանավակայաններից մեկն ու մեկը ուղարկել Թուրքիայի բանտերում գտնվող Մանվել վարդապետ Երկաթյանին և պատվելի Հրանտ Գյուզեյանին, որոնք ընկերային, մշակութային ծառայություններ են մատուցել Թուրքիայի հայերին:

Անհապաղ ազատ արձակել և Փարիզի օդանավակայաններից մեկն ու մեկը ուղարկել քաղաքական դրդապատճառներով Թուրքիայում ձերբակալված և բանտարկված բոլոր հայերին:

Բռնազավթած հայկական տարածքներում և թուրքական մեծ քաղաքներում բնակվող բոլոր հայերին արտահայտման, ավանդույթների, ազգային մշակութային, կրոնական իրավունքների առանց որևէ արգելքի՝ գործադ-

րումն ապահովող պաշտոնական երաշխիք տալ:

Պաշտոնական երաշխիք տալ, որ միջազգային կազմակերպություններին հնարավորություն կընձեռնվի թուրքիայում հսկողություն սահմանել... (թվարկվում են ոլորտները):

Անհապաղ ազատ արձակել թուրքիայում քաղաքական դրդապատճառներով ձերբակալված և բանտարկված հինգ թուրք և հինգ քուրդ հեղափոխականների:

Հայտարարագրի տակ գրված էր՝

Հայաստանի ազատագրության հայ գաղտնի բանակի (ԱՍԱԼԱ) «Վան» գործողությունն ի կատար ածող «Եղիա Քեշիշյան» անձնասպանական խումբ:

Ահա՛ ողջ հայտարարագիրը:

Ինչպես նշեցինք, այս պահանջները կատարելու համար թուրքական իշխանություններին տրվում էր 12 ժամ:

Ժամը 13⁴⁰ -ին ոստիկանությունը խնդրեց, որ հնարավորություն տրվի տարհանելու շենքի վերին հարկերում գտնվողներին: Սակայն ոստիկանության խնդրանքը կարող էր վերածվել սադրանքի: Ոստի Գևորգը մոտեցավ պատուհանին և հայտարարեց, որ հյուպատոսարանի բոլոր մուտքերը ականապատված են, և եթե ոստիկանությունը որևէ գրոհ ձեռնարկի, ապա շենքը անմիջապես կայրթեցվի:

Բազմաթիվ կազմակերպություններ շտապեցին իրենց համերաշխությունը հայտնել ՀԱՀԳԲ-ին, սակայն թուրքական իշխանությունները մերժեցին իրենց ներկայացված պահանջները՝ գերադասելով վտանգել հյուպատոսարանի շենքում պատանդ վերցված թուրք պաշտոնյաների և մյուս քաղաքացիների կյանքը:

Թուրքական իշխանությունները կուզենային, որ հայ մարտիկները պայթեցնեին հյուպատոսարանը, թեկուզ 60 պատանդ ոչնչանալու գնով, իրենք դիվանագետներին էլ թող ոչնչանային, որպեսզի ցեղասպանությանն անդրադառնալու հարց առհասարակ չլիներ:

Ժամանակն անցնում էր, ոստիկանության կոմիսար Բրուսարը հեռախոսով շարունակում էր իր բանակցությունները: Ժամը 16⁰⁰-ին նրան հայտնեցին, որ հյուպատոսարանում վիրավոր կա: Վազգենի վիճակը ծանրանում էր. նա բավական արյուն էր կորցրել: Ծանր էր նաև փոխհյուպատոսի վիճակը: Այդ պատճառով էլ մարտիկները խնդրեցին բժշկական օգնություն ցույց տալ, սակայն ոստիկանությունը մերժեց: Այդ պահին հյուպատոսարանի պատանդ աշխատակիցներից մեկը Գևորգի ուղեկցությամբ մոտեցավ պատուհանին և լացակումած հայտնեց, որ փոխհյուպատոսը՝ Ինալ Կայան վիրավոր է, վիճակը ծանր է, բժիշկ չուղարկելու դեպքում կմահանա և այդ դեպքում ամբողջ պատասխանատվությունը կընկնի ֆրանսիական իշխանությունների վրա: Այդ պահից սկսած, ոստիկանության ծառայության և հայ մարտիկների միջև վերսկսվեցին բանակցությունները՝ վերջիններիս քաղաքական ապաստան տալու վերաբերյալ: Ֆրանսիացի ոստիկանները հայտնում էին, թե Ֆրանսիայի ներքին գործոց նախարարը՝ Գաստոն ԴըՖֆերը, հայ մարտիկներին քաղաքական ապաստան տալու խոստում է տվել...

Նյութիս հետագա շարադրանքը բերվում է ըստ ժամանակագրության, որը շարադրել է Վազգեն Սիսյանը և տպագրվել ՀԱՀԳԲ-ի օրգան «Հայաստան» ամսագրում:

Ժամը 16²⁰ – Հյուպատոսարան է բերվում մի բժիշկ, որը սակայն վախենում է ներս մտնել:

Ժամը 16²⁵ – Հայ մարտիկները Վազգեն Սիսյանի համար պահանջում են քաղաքական ապաստան: Ոստիկանությունը բանակցում է ներքին գործոց նախարարության հետ:

Ժամը 16³⁵ – Տեսնելով, որ դեռևս որևէ պաշտոնական հայտարարություն չեղավ քաղաքական ապաստանի մասին, դարձյալ մի պատանդ մոտենալով պատուհանին, հայ-

տարարում է, որ եթե բժշկական օգնություն չցուցաբերվի և քաղաքական ապաստան չտրվի, ապա վտանգի տակ կդրվի պատանդների և փոխհյուպատոսի կյանքը:

Ժամը 17⁵⁵ – Ներքին գործոց նախարարության անունից ոստիկանությունը հայտարարում է, որ քաղաքական ապաստան կտրվի հայ մարտիկներին, եթե նրանք հանձնեն վիրավոր փոխհյուպատոսին:

Ժամը 18⁵⁵ – Հյուպատոսարանում մեքենագրվում է մի գրություն և պատուհանից նետվում մի հայ թղթակցի, որը բոլոր թղթակիցների առաջ կարդում է նրա բովանդակությունը. «Հյուպատոսարանը գրավողները կհանձնվեն, եթե Ֆրանսիայի կառավարությունը նրանց տա քաղաքական ապաստան»: Ստորագրություն՝ փոխհյուպատոս Ինալ Կայա: Ոստիկանության կոմիսար Բրուսարը կառավարության անունից բոլոր թղթակիցներին հայտարարում է, որ բոլոր չորս գրոհայիններին տրված է քաղաքական ապաստան:

Ժամը 18²⁰ – Ոստիկանության հետ սկսվում են բանակցություններ հանձնվելու ձևի մասին: Ըստ պայմանավորվածության՝ սկզբից պետք է դուրս գար Վազգենը, և երբ հասներ հիվանդանոց, պետք է իր անվտանգ հասնելու մասին հեռախոսով հայտներ իր ընկերներին:

Ժամը 18³⁵ – Վազգենը դուրս է գալիս հյուպատոսարանի շենքից: Մուտքի մոտ գտնվող ոստիկանները փորձում են նրան անմիջապես նստեցնել հիվանդակառքի մեջ, սակայն վիրավոր Վազգենն ընդդիմանում է: Աջ ձեռքով սեղմելով մարմնի վիրավոր մասը, ձախ ձեռքը վեր բարձրացնելով՝ երկու մատով ցույց է տալիս սիմվոլիկ հաղթանշանը, և քանի որ բռնվել չէր կարող, պատուհանից նայող Գևորգից պահանջում է, որ բռնվի և հայտարարություն անի: Գևորգը ֆրանսերենով բարձրաձայն հայտարարում է, որ հյուպատոսարանը գրավված է ՀԱՀԳԲ-ի «Եղիա Քեշիշյան» մահապարտ խմբի կողմից: Երկու թույլ անց Վազգենը

ավտոմեքենայով տեղափոխվում է «Օթել-Դիեռ» հիվանդանոցը:

Ժամը 18⁵⁰ – Վազգենը հայտնում է ընկերներին, որ հասել է հիվանդանոց և իրեն տանում են վիրահատարան:

Ժամը 19⁰⁵ – Հյուպատոսարանից հայտնում են, որ իրենց մոտ երեք տարեկան մի հայ աղջիկ կա:

Ժամը 19¹⁵ – Հյուպատոսարանից դուրս է բերվում ծանր վիրավոր փոխհյուպատոս Ինալ Կայան:

Ժամը 19⁴⁵ – Հայ աղջնակի հայրը մուտքի մոտ վերցնում է երեխային:

Ժամը 19⁵³ – Հյուպատոսարանից դուրս է բերվում սպանված պահակ-հսկիչ Ջեմալ Էոզենի անշունչ մարմինը:

Ժամը 21⁰⁰ – Հյուպատոսարանին մոտենում են թուրք ցուցարարներ: Տղաները ներսից սպառնում են նռնակային հարձակմամբ: Թուրքերը նահանջում են:

Ժամը 22¹⁰ – Պատանդներին ուտելիք են մատակարարում:

Ժամը 23⁰⁰ – Մոտենում էր գրոհային խմբի՝ թուրքական իշխանություններին տված պայմանաժամը, և ոստիկանությունը պահանջում է շարունակել բանակցությունները: Տղաները մերժում են: Մինչև պայմանաժամի ավարտը մնացել էր 15 թույլ:

Ժամը 23¹⁵ – Պայմանաժամը լրացավ: Դրսում ցուցարարների աղմուկ-աղաղակը ավելի բարձրացավ: Շենքում լսվեց մեկ կրակոց:

Կես գիշեր. ժամը 00⁰⁰ – Գևորգը հայտնում է, որ իրենց խմբի անդամ Հակոբը վիրավոր է, նա պետք է հանձնվի և դրա համար էլ պահանջում է, որ նրան ևս տրվի քաղաքական ապաստանի իրավունք:

Ժամը 00⁵⁰ – Ոստիկանությունը հայտնում է, որ Ֆրանսիայի կառավարությունը համաձայն է պահանջին:

Ժամը 01⁰⁰ – Հակոբը հայտնվում է հյուպատոսարանի մուտքի մասում, սակայն ի վիճակի չէ քայլելու դեպի մեքենան: Նրան յոթը փամփուշտ էր կպել: Նրան օգնում են և տեղափոխում նույն հիվանդանոցը, որտեղ այդ պահին գտնվում էր Վազգենը:

Ժամը 01²⁰ – Հակոբը հիվանդանոցից ընկերներին հայտնում է, որ իրեն տանում են վիրահատարան:

Ժամը 01³⁰ – Ոստիկանության հետ բանակցում է Գևորգը: Նա հայտնում է, որ իրենք պատրաստ են ազատելու պատանդներին, եթե խմբի մնացած անդամներին էլ (նա չի հայտնում թիվը) շնորհվի քաղաքական ապաստանի կարգավիճակ:

Ժամը 01³⁵ – Ոստիկանությունը հայտնում է, որ մարտիկներին քաղաքական ապաստան է տրված, մնում է միայն որոշել հանձնվելու ձևը: Ոստիկանությունն ուզում է, որ հանձնվողները զենքերը դեն նետեն և ձեռքերը վեր բարձրացված հանձնվեն: Այս ձևը մերժվում է: Միաժամանակ, պատանդները հայտնում են գրոհայիններին, որ եթե այդ ձևով հանձնվեն, ոստիկանությունը կրակ կբացի, ինչպես որ նման դեպք պատահել է առաջներում: Ուստի կին պատանդները տղաներին խնդրում են, որ նրանք հյուպատոսարանից դուրս գան իրենց շրջապատման մեջ: Ոստիկանությունը համաձայնվում է այս ձևին:

Ժամը 01⁵⁰ – Մարտիկները զենքն ու զինամթերքը դնում են պայուսակի մեջ և տալիս ֆրանսիացի պատանդ Հուբարին, որն այն իջեցնում է մինչև մուտքը:

Ժամը 02²⁰ – Պատանդները կանչում են կոմիսար Բրուսարին, որ գա և վերցնի մուտքում գտնվող պայուսակը՝ զենք ու զինամթերքով հանդերձ:

Նույն պահին թեթևացած շունչ քաշած Բրուսարը մոտենում է, սեղմում է Գևորգի և Արամի ձեռքերը՝ ասելով.

«Դուք զինվորներ եք, ես էլ եմ զինվոր»:

Եվ միասին իջնում են ներքև՝ առջևից Բրուսարը: Ներքև իջնելիս Գևորգն ու Արամը ձեռքերը վեր պարզած ցույց են տալիս հաղթանակի նշանը, ապա նստում ինքնաշարժ: Նրանց ձերբակալում և տանում են ոստիկանության բաժանմունք:

Այսպիսով, շուրջ 16 ժամ շարունակ թուրքական հյուպատոսարանն իրենց ձեռքում պահելուց հետո, բոլոր մարտիկները ազատում են այն:

Առջևում սպասվում էր դատական բարդ գործընթաց:

Ինչպես նշել ենք, Փարիզի թուրքական հյուպատոսարանի գրավման լուրը կայծակի արագությամբ տարածվեց աշխարհով մեկ: Ամբողջ երկու օր միջազգային հանրությունը մեծ ուշադրությամբ հետևում էր «Վան» գործողության ընթացքին: Չնայած նրան, որ թուրքական իշխանություններին ներկայացրած պահանջներում չկար որևէ խոսք 1915թ. հայոց ցեղասպանության մասին, այնուամենայնիվ, «Վան» գործողությունն առիթ տվեց, որպեսզի բարձրաձայն խոսվի Հայկական հարցի մասին, որի գոյությունը Թուրքիան այլևս անկարող էր անտեսել, քանի որ գործողությունն իրականացվել էր քաղաքական դրդապատճառներով: Թուրքական իշխանությունները մերժեցին իրենց ներկայացված պահանջները՝ գերադասելով վտանգի տակ դնել հյուպատոսարանի շենքը՝ այնտեղ պատանդ վերցված թուրք պաշտոնյաների և օտարազգի քաղաքացիների հետ միասին:

Եթե ընդունվեին ՀԱՀԳԲ-ի պահանջները, ապա դա կնշանակեր.

Թուրքիայում առկա է հայերի բռնի մահմեդականացումը:

Թուրքիայում քաղաքական հալածանքի են ենթարկվում ու ձերբակալվում ազգային փոքրամասնությունների անդամները:

Թուրքական իշխանությունները ավերում են Արևմտահայաստանում գտնվող հայկական պատմական հուշարձանները:

Թուրքական իշխանությունները քաղաքական գործունեության համար հետապնդում են ոչ միայն քրդերին, այլև թուրք գործիչներին:

Հյուպատոսարանի շենքը խուզարկելու ընթացքում ՀԱՀԳԲ-ի մարտիկները հայտնաբերել էին մեծ քանակությամբ զենք, պայթուցիկ նյութեր և գաղտնի փաստաթղթեր, որոնք վկայում էին, որ հյուպատոսարանը Եվրոպայի տարածքում թուրքական պետական ահաբեկչության որջ է եղել:

Հավատալով Ֆրանսիայի ներքին գործերի նախարար Գաստոն Դըֆֆերի ազնիվ խոսքին, հայ մարտիկները դուրս եկան հյուպատոսարանից, սակայն անմիջապես ձերբակալվեցին: Հետո պարզվեց, որ ֆրանսիական իշխանությունները դրժել էին նրանց քաղաքական ապաստանյալ ճանաչելու մասին իրենց խոստումը: Մարտիկների հանձնվելուց հետո ֆրանսիական ոստիկանությունը երեք օր շարունակ նրանց հարցաքննում էր՝ ենթարկելով ճնշումների: Ի պատասխան ֆրանսիական իշխանությունների այդպիսի վերաբերմունքի՝ ՀԱՀԳԲ-ը որոշեց նոր հարվածներ հասցնել Ֆրանսիային: Վախենալով դրանից՝ Ֆրանսիայի կառավարությունը նախաձեռնեց ՀԱՀԳԲ-ի հետ բանակցություններ՝ երրորդ կողմի միջնորդությամբ: Ֆրանսիական կողմը պահանջում էր դադարեցնել Ֆրանսիայի տարածքում թուրքական հաստատությունների դեմ մարտական գործողությունները, որի դիմաց խոստանում էր առանց դատի ազատ արձակել «Վան» խմբի մարտիկներին:

Այս առաջարկն ընդունել, նշանակում էր վնասել հայ ժողովրդի շահերը (առջնում սպասվում էր քաղաքական դատավարություն), ուստի ՀԱՀԳԲ-ը մերժեց այն, և պահանջեց, որ բոլոր չորս մարտիկներին շնորհվի քաղաքական ապաստանի իրավունք, հակառակ դեպքում ՀԱՀԳԲ-ի հարվածները կշարունակվեն, ինչ էլ արվեց հետագայում, ստիպելով, որ Ֆրանսիան մի արտակարգ որոշումով բոլորին շնորհի քաղաքական ապաստանյալի կարգավիճակ: Թուրքիան Ֆրանսիայից պահանջեց իրեն հանձնել հայ մարտիկներին, սակայն մերժում ստացավ: Հանձնելու դեպքում նրանց բոլորին մահապատիժ էր սպառնում: Նրանց հարցաքննությանը մասնակցում էին Ինտերպոլում Թուրքիայի ներկայացուցիչները: Հարցաքննության գլխավոր թեման վերաբերում էր ՀԱՀԳԲ-ին, նրա ղեկավարությանը, վերջինիս գտնվելու վայրին և այլն: Քննիչները որևէ տեղեկություն չստացան: Մարտիկները համառորեն պահանջում էին իրենց ճանաչել քաղաքական բանտարկյալ: Մի քանի անգամ մերժում ստանալուց հետո, նույն պահանջով նրանք դիմեցին Ֆրանսիայի նախագահ Ֆրանսուա Միտերանին և 1982թ. հունվարի 10-ից հայտարարեցին անժամկետ հացադուլ: Նրանց պահանջն ի վերջո կատարվեց և նրանք դադարեցրին հացադուլը: Ֆրանսիական իշխանությունները դժվարությամբ ընդունեցին այս որոշումը, քանի որ ըստ պաշտոնական տվյալների՝ Ֆրանսիայում քաղաքական բանտարկյալներ չկային: Քաղբանտարկյալ ճանաչվելուց հետո մարտիկները փոխադրվեցին Ֆլորի-Մերոֆիս բանտի 5-րդ բաժանմունքը: Նրանք իրավունք ստացան դրսի հետ կապ հաստատել, ստանալ թերթեր և հանդիպել իրենց հարազատներին, լսել ռադիո: Վերացվեց նրանց նամակագրության գրաքննությունը:

Քաղաքական բանտարկյալի կարգավիճակ ստանալուց հետո «Վան» գործողության մարտիկները հայտարարությամբ դիմեցին հայ ժողովրդին, իրենց ընտանիքներին և ըն-

կերներին: Հայտարարության մեջ ասվում էր.

«Սիրելի՛ հայ ժողովուրդ.

Մենք հպարտ ենք «Վան» գործողությունը հաջողությամբ կատարելու համար, և ավելի հպարտ, որովհետև այս գործողությամբ բովանդակ հայությունը հաղթանակեց:

Բանտից կոչ ենք անում մեր ժողովրդին, որպեսզի միանան զինյալ պայքարին, քանի որ այն միակ ուղին է Արևմտահայաստան վերադառնալուն:

66 տարի շարունակ ցույցերը, ժողովները, հուշագիրները չկարողացան այնքան աշխատանք տանել, որքան ՀԱՀԳԲ-ը տարավ 7 տարվա ընթացքում: Հայ ժողովուրդը պետք է այլևս արթնանա իր խոր քնից և սկսի իսկական պայքար, որը զինյալ պայքարն է:

Մենք գործադրեցինք «Վան» գործողությունը հերոսներ չղառնալու համար, այլ պարզապես նրա համար, որ հայ ենք և իրավունք ունենք հարվածելու թուրքական ֆաշիզմին:

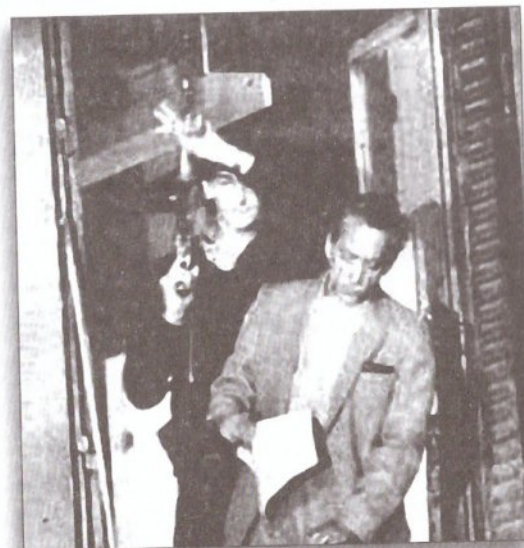
Սիրելի՛ ժողովուրդ.

Եթե կուզեք հայ մնալ, միակ տեղը Հայաստանն է, իսկ եթե Հայաստան կուզեք՝ միակ ճամփան պայքարն է:

Մեր խոսքը կուղղենք ՀԱՀԳԲ-ի մեր ընկեր-ընկերուհիներին, որոնց հետ աշխատել ենք առաջ տանելու մեր ժողովրդի պայքարը. շարունակե՛ք ձեր հարվածները թուրք ֆաշիստ պետության և նրա հետ գործակցող կայսերապաշտ բոլոր ուժերի դեմ:

Մենք բանտում ենք, սակայն այս բանտը մեր համար պալատ է, որովհետև հայ ժողովրդի և նրա իրավունքների համար է, որ գտնվում ենք այս երկաթե ճաղավանդակներից ներս:

Մեր սիրելի և կարոտալի ընտանիքներ, շատ պիտի ներեք մեզ, քանի որ ձեզ տեղյակ չպահեցինք մեր տարած հեղափոխական գործունեության մասին՝ ՀԱՀԳԲ-ի ներսում, որովհետև այս գործը պահանջում է գաղտնապահություն: Միշտ մնացե՛ք հպարտ մեզնով, քանի որ մենք հպարտ ենք ձեզնով և ձեր քաջությամբ: Բարևներ և համբույրներ մեր ընտանիքի բոլոր անդամներին:

Փարիզում Թուրքիայի
հյուպատոսարանի
գրավման
գործողությունից.
պատանդներից մեկը
մարտիկների
հաղորդագրությունն է
փոխանցում
լրատվամիջոցներին:
Ետին՝ Արամ
Բասմաջյան:

Հեղափոխական ընկեր-ընկերուհիներ, պիտի հարցնեք մեր որպիսության մասին: Ձեզանից միշտ լուրեր ունենք: Մեր պայքարի մասին միշտ կտեղեկանանք մեզ հասած «Հայաստան» պաշտոնաթերթից և այլ թերթերից: Մենք լավ ենք, բայց անհանգիստ, որովհետև չենք կարող պայքարել ներկայումս: Հեղափոխական բարևներ ՀԱՀԳԲ-ի բոլոր կենտրոններին: Կեցցե՛ Հայաստանը, կեցցե՛ հայ ժողովուրդը, կեցցե՛ ՀԱՀԳԲ-ը:

«Եղիա Քեշիշյան» մահապարտների խումբ.
Վազգեն Սիսյան, Հակոբ Ջուլֆայան,
Գևորգ Գյուզեյան, Արամ Բասմաջյան»:

Առջևում սպասվում էր քաղաքական դատավարություն: Թուրքական իշխանություններն ամեն հնար կիրառում էին Ֆրանսիայի վրա ներագդելու համար, սկսած հայ մարտիկներին իրենց հանձնելու պահանջից, տնտեսական պայմանագիրներ չեղյալ հայտարարելուց. վերջացրած զբոսաշրջության կապերի խզումը՝ ձգտելով ձախողել հայ

մարտիկների քաղաքական դատավարությունը: Թուրքիայի արտգործնախարար Իլթեր Թյուրքմենը մեկնեց Ստրասբուրգ՝ համոզելու համար Եվրախորհրդի անդամներին, թե հայերի ահաբեկչությունը արդարացում չունի: Եվրախորհրդում նա հայտարարեց. «Հայոց ցեղասպանությունը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ պատմական փաստերի խեղաթուրում և կեղծում: Գոյություն ունեն պատմական փաստաթղթեր, որոնք փաստում են, որ չեն եղել հայկական ջարդեր այնպես, ինչպես ներկայացնում են հայերը: Պատմական իրողությունն այն է, որ հայերը Ա. Աշխարհամարտին կանգնեցին թշնամի ուժերի կողքին՝ Թուրքիայի վրա հարձակում գործելու նպատակով, և նրանք էին, որ կատարեցին թուրքերի կոտորած և թալան»: Նա նաև ասաց, որ պատերազմական շրջաններից հայերին հանել և տեղափոխել են ավելի ապահով շրջաններ, հատկապես Լիբանան և Սիրիա, որոնք այն ժամանակ Օսմանյան կայսրության մաս էին կազմում: Թուրքիայի նախարարն այս կեղծիքը շարադրում էր Եվրախորհրդում, այն պետությունների համար, որոնց պետական գործիչները ժամանակին շատ են գրել ու խոսել հայկական ցեղասպանության զարհուրելի տեսարանների և փաստերի մասին: Իսկ այժմ նրանց հետնորդները, Եվրախորհրդում նստած, հանգիստ լսում էին թուրք նախարարի բարբառանքները, և որևէ մեկը չէր փորձում լռեցնել ստախոսին: Պաշտոնական Թուրքիան գործը ներկայացնում էր այնպես, որ իբր հայերի շարժումները սպառնում են Թուրքիայի տարածքային ամբողջականությանը:

Այստեղ թուրքին պետք էր հիշեցնել 1917թ. հենց Փարիզի Մադլեն եկեղեցում ֆրանսիացի կարդինալ, Օռլեանի եպիսկոպոս մոնսեյնյոր Տուշեի ելույթը, որի ժամանակ նա բացեիքաց հայտարարեց. «Եթե այս պատերազմից հետո դաշնակից երկրները Հայաստանին անկախություն չտան և հայերը պայթեցնեն Կ. Պոլիսը, ես՝ եկեղեցու սպասավորս, նրանց մեղքերին թողություն կշնորհեմ»:

1984թ. հունվարի 24-ին Փարիզում սկսվեց «Վան» գործողության չորս մարտիկների դատավարությունը: Այն գտնվում էր ֆրանսիական և միջազգային լրատվամիջոցների ուշադրության կենտրոնում: Դատավարության բացման օրը ֆրանսիական լրատվական գործակալությունը՝ ԱՖՓ -ն հրապարակեց «Հայկական ջարդերը՝ ժամանակակից առաջին ցեղասպանություն» հոդվածը, որտեղ տրվում էր հայկական ջարդերի պատմությունը:

«Վան» գործողության մարտիկները նախապես, իրենց փաստաբանների միջոցով, որպես վկաներ հրավիրեցին ցեղասպանությունից վերապրողների: Նրանք կապվեցին Ֆրանսիայում գործող հայ քաղաքական բոլոր կուսակցությունների ներկայացուցիչների հետ, բացատրեցին, որ իրենց դատավարությունը վերաբերում է ամբողջ հայությանը, և կոչ արեցին ներկա լինել դատավարությանը: Հայ մարտիկների կոչին առաջինն արձագանգեցին և իրենց զորակցությունը հայտնեցին Շարլ Ազնավուրը, Անրի Վերնոյը, Լիզ Սարյանը, Մարտեն Յորզանը և ուրիշներ: Դատավարության ընթացքում դատարանի առաջ կազմակերպվեցին բազմահազարանոց բողոքի ցույցեր:

1921թ. Սողոմոն Թեղիդյանի դատավարությունից հետո, փաստորեն, այս դատավարությունը թուրքական իշխանությունների նկատմամբ երկրորդ քաղաքական դատավարությունն էր (այս մասին Խորհրդային Հայաստանի քաղաքացիները համարյա անտեղյակ էին - Ռ. Հ.): Թուրքական կողմից դատավարությանը մասնակցում էին արդեն զլխավոր հյուպատոս նշանակված Ինալ Կայան, «պատմաբան», Անկարայի համալսարանի պրոֆեսոր, ադրբեջանցի Թյուրքքայա Աթաեովը և մի քանի ուրիշ թուրք «պատմաբան»ներ:

Մինչև դատավարություն սկսելը մարտախմբի անդամներին փորձեցին ընկճել, կոտրել նրանց ոգին, հաստատակամությունը: Բանտում իրենց պատժաժամկետը կրող

քրեական հանցագործների խառնամբոխը իշխանությունների ուղղորդմամբ փորձեց սադրանքների դիմել, կռվավեճեր սարքել: Սակայն հայորդիների քառյակը այնպիսի հոյակապ ծեծուջարդի ենթարկեց բազմագույն քրեականներին, որ դրանից հետո թե՛ բանտի աշխատողները և թե՛ կալանավորները երկար ժամանակ հիշում էին դա, հարգանքով արտասանում «հայ» բառը:

Ղատավարության առաջին օրը դատարանի նախագահը «Վան» գործողության մարտիկների ինքնությունը պարզելուց և նրանց համառոտ կենսագրականը ներկայացնելուց հետո, հրապարակեց մեղադրականը, որից հետո ամբաստանյալներից Գևորգ Գյուզեյանը մարտախմբի չորս անդամների անունից հանդես եկավ քաղաքական հայտարարությամբ: Նա հայտնեց, որ իրենք լիովին ստանձնում են 1981թ. սեպտեմբերի 24-ին թուրքական հյուպատոսարանը գրավելու պատասխանատվությունը և բացատրեց դրա բուն պատճառները, նշելով 20-րդ դարի առաջին ցեղասպանությունը, որին զոհ գնացին ավելի քան 1,5 մլն հայեր և որը չեն ընդունել Թուրքիան և միջազգային հանրությունը:

«Աշխարհը,- հայտարարեց Գյուզեյանը,- այս խնդրի շուրջ շարունակում է լռել, ոճրագործները չեն պատժվել: Ավելի քան 60 տարի մենք գործադրեցինք բոլոր հնարավոր խաղաղ միջոցները մեր դատը պաշտպանելու համար: Բոլոր միջոցները գործադրելուց հետո մենք հանգեցինք այն եզրակացության, որ զինված պայքարը մեր օրինական իրավունքներին տիրանալու միակ և գլխավոր միջոցն է, ուստի ընտրեցինք այդ ուղին: Գրոհելով և գրավելով հյուպատոսարանը, որը թուրքական գաղտնի ծառայության կենտրոն էր, մենք ուղղակի հարձակվել ենք Թուրքիայի վրա՝ իր իսկ տարածքում: Ամբողջ մարդկության առջև մենք՝ հայ մարտիկներս, երդվել ենք զինվորագրվել մեր ազգային դատին, և այժմ հավատում ենք երդմանը հավատարիմ մնալու մեր վճռականությանը: Այսօր մեր պահանջները հողային են, և

քանի որ մեր հողերը ազատագրված չեն և մնում են բռնագավթված, մեր պայքարը լինելու է երկար: Բայց վերջնական հաղթանակը մերն է լինելու, ինչ էլ որ լինի ձեր վճիռը: Ահա՛ բոլորը»: Այնուհետև շարունակելով իր ելույթը, Գյուզեյանն ասում է. «Մեր պայքարի սկզբնավորումից ի վեր մենք երբեք չէինք կարողացել թուրքական կառավարությանը որևէ չէզոք երկրի դատարան քարշ տալ, որովհետև Թուրքիան անընդհատ քողարկվում էր քաղաքացիական հայցապնդմամբ, մանավանդ որ գործողությունները կատարվում էին տարբեր երկրներում: Բայց այժմ թուրքերն ստիպված են մեզ պատասխանել, որովհետև ամեն ինչ տեղի է ունեցել իրենց տարածքում»:

Ղատավարության առաջին օրը՝ 1984թ. հունվարի 24-ին տեղի ունեցավ երկու նիստ: Երկրորդ նիստում հանդես եկան բժշկական փորձագետները և հոգեբանները, որոնք փաստեցին, որ ամբաստանյալները կատարելապես խելամիտ անձնավորություններ են, որ դատաբժշկական փորձաքննության ընթացքում նրանց մոտ չեն նկատվել մտավոր որևէ հիվանդության ախտանշաններ, որ իմացական առումով բոլորն էլ շատ լավ տպավորություն են թողել, խելացի են, գիտակից և իրենց գործողությունները են թողել, խելացի են, գիտակցաբար: Այնուհետև դատարանի նախագահը շարունակեց ամբաստանյալների հարցաքննությունը և նրանց ծնողների ունկնդրումը:

Ղատավարության առաջին օրը հրապարակվեցին Շարլ Ազնավուրի և Անրի Վերնոյի հեռագիրները, որոնցով նրանք իրենց պաշտպանությունն էին հայտնում հայ մարտիկներին և կոչ անում բոլոր տերություններին ճանաչելու Հայկական ցեղասպանությունը:

Հայ մարտիկների կողմից վկայություն տվեց 23 մարդ, ինչը տևեց մոտ 12 ժամ: Հայերի դատը պաշտպանում էր 14 փաստաբան, որոնցից 5-ը՝ հայ: Բոլոր փաստաբաններն իրենց առաքելությունը կատարեցին անշահախնդրորեն՝

մասնագիտական բարձր մակարդակով:

Դատավարության երկրորդ օրը (նիստ 3-րդ) քննարկվեցին հյուպատոսարանը գրավելու մանրամասները ըստ ժամանակագրական հաջորդականության, շարունակվեցին ամբաստանյալների հարցաքննությունները: Ներկայացվեցին լուսանկարներ, հեռախոսային ձայնագրություններ, ինչպես նաև օգտագործված զենքերը, դատաձգաբանական փորձաքննության արդյունքներն ու այլ իրեղեն ապացույցներ: Դատարանի նախագահն ամբաստանյալներին հարցրեց իրենց գործողության նախապատրաստության մասին, սակայն դրա պատասխանը նա չստացավ: Այնուհետև նախագահը Սիսյանին տվեց հետևյալ հարցը.

Նախագահ – Ինչո՞ւ է ձեր գործողությանը տրվել «Վան» անվանումը:

Սիսյան – Վանը մեր համար քաղաք-նահատակ է, որը երկար տարիներ պայքարել է թուրքերի դեմ, այժմ բռնազավթված է: Այն հայկական դիմադրության խորհրդանիշ է:

Ինչպես երևաց դատաքննության հետագա ընթացքից, նախագահն ամբողջովին հասկացել էր հայ մարտիկների, իր իսկ բառերով ասած՝ բռնարարքի նպատակն ու գործադրության դրդապատճառները: Դրա համար էլ նա արգելեց նրանց հասցեին «ահաբեկիչ» բառի գործածումը դատավարության ընթացքում:

Դատավարության երրորդ օրը (նիստ 4-րդ) շարունակվեց փորձագետների ունկնդրությունը, կարդացվեցին վիրավորվածների և սպանված թուրք հսկիչի դատաբժշկական հետաքննության արդյունքները, լսվեցին զենքի և զինամթերքի փորձագետների հայտարարությունները: Ապա դատարան հրավիրվեց պատանդ վերցված և ծանր վիրավորված փոխհյուպատոսը՝ Ինալ Կայան, որն այնուհետև նշանակվել էր գլխավոր հյուպատոս: Նա մանրամասն ցուցմունք տվեց դեպքի առնչությամբ, պատասխանեց իրեն ուղղված հարցերին: Ցուցմունք տվեցին նաև հյուպատոսա-

րանը շրջապատած զորախմբի ֆրանսիացի տեսուչը, ինչպես նաև մյուս ոստիկանները: Ավելի մանրամասն հարցաքննվեցին ֆրանսիացի ոստիկան Բեռնար Բլոնդեն, որը կրակել և վիրավորել էր Սիսյանին, թուրք հսկիչ-պահակ Գալի Ֆահրին, հյուպատոսարանի այցելու Բալթաօղլուն, որին մեկ զնդակ էր դիպել: Վերջինս հայտնեց, որ չի ուզում վկայություն տալ, ունի երեք երեխա և վախենում է հայերի վրեժխնդրությունից: Ֆրանսիացի վկա Լուսիեն Հուբարը հայտնեց, որ ինքը նույնպես պատանդների մեջ է եղել և հանդիսացել է միջնորդ ոստիկանության և Գյուզեյլանի բանակցությունների ժամանակ: Դատարանի նախագահը շնորհակալություն հայտնեց պարոն Հուբարին՝ նրա գործունե և խաղաղարար դերի համար:

Այնուհետև դատարանն անցավ քաղաքացիական հայցման վկաների դատալսմանը: Առաջինը հանդես եկավ Անկարայի համալսարանի պրոֆեսոր Աթաեովը: Իր ելույթը նա սկսեց թուրքերի՝ Անատոլիա մուտք գործելուց ի վեր հայերի հետ «եղբայրական» հարաբերություններից, նշելով, որ թուրքերը լավ ղեկավարներ և կազմակերպիչներ են եղել: Նա կեղծ փաստերով ձգնում էր ապացուցել, որ ցեղասպանություն չի եղել և որ հայ ժողովուրդը 1915թ. զոհ է գնացել Ռուսաստանի ծավալապաշտական գաղափարախոսությանը՝ փորձելով Օսմանյան կայսրությունից որոշակի տարածքներ նվաճել օգտվելով Ա Աշխարհամարտի ընթեքման հնարավորությունից: Այդ պահին, դատավորի թույլտվությամբ պաշտպան Էմիլ Ասլանյանը թուրք պրոֆեսորին հարցրեց. «Ինչպե՞ս է պրոֆեսորը բացատրում այն հանգամանքը, որ թուրքական դատարանը Թալեաթին, Էնվերին, Զեմալին դատապարտեց մահվան, իսկ Մուստաֆա Քեմալը, հանդես գալով Կ. Պոլսի դատարանում, հայտարարեց. «Մեր հայրենակիցները, բոլոր հնարավոր միջոցները գործի դնելով, անլուր ոճրագործություններ կատարեցին հայերի նկատմամբ, կազմակերպեցին բռնազաղթ ու կոտորած,

նավթ լցրեցին վրաներն ու նորածիններ ողջ-ողջ այրեցին ծնողների աչքի առաջ: Նրանք հայերին այնպիսի անտանելի դրության հասցրեցին, որ ոչ մի ժողովուրդ իր ամբողջ պատմության ընթացքում նման բան չէր տեսել»:

Այստեղ թուրք պատմաբանը «վիայլեց» իր անամոթ հնարամտությամբ, հայտարարելով, որ այդ աստղը Մուստաֆա Բենալ անունով, հետագայի Աթաթուրքից տարբեր բոլորովին այլ անձնավորություն է եղել, որը հայերի սպանությունների մասին ստահող լուրեր է տարածել: Նա նույնիսկ նշեց, որ ինքն այդ մասին կարդացել է ԱՄՆ-ում հրատարակվող «Արմինյըն ռիվյու» հանդեսում: Թուրք «պատմաբանն» այս հայտարարությամբ ապշահար արեց դատական նիստի մասնակիցներին, որոնք մեկ անգամ ևս համոզվեցին, որ թուրքերը ստի, կեղծիքի, զրպարտանքի և երեսպաշտության ասպարեզում անմրցելի են:

Թուրքական կողմից որպես վկա հանդես եկավ նաև Կ. Պոլսի Հայոց պատրիարքարանի քարտուղար Տիգրան Գևորգյանը: «Մեզ համար,- պատմել է Վազգեն Սիսյանը,- պարզ էր, որ նա թուրքերի ձեռքում պատանդ էր, քանի որ ստիպված էր ասելու, թե Թուրքիայում հայերի ցեղասպանություն չի եղել: Մենք չուզեցինք երկարացնել իր հետ հարցուփորձը, քանի որ իրեն և իր ընտանիքին Թուրքիայում կարող էին վնաս հասցնել»:

Հունվարի 27-ին՝ դատավարության չորրորդ օրը պետք է հանդես գային պաշտպանության կողմի վկաները: Նախքան առաջին վկային ունկնդրելը, դատարանի նախագահը հայտնեց, որ ի պաշտպանություն հայ մարտիկների ստացել է միջազգային տարբեր կազմակերպություններից չորս նամակ, և ելնելով իր իրավասությունից, ընթերցեց դրանք ու կցեց գործին: Առաջին նամակը ուղարկել էր Մարդու իրավունքների միության նախագահ Հենրի Նոգերը, երկրորդը՝ Հայ կանանց միությունը Մարսելից, երրորդը՝ ֆրանսիական բանակում ծառայած, Դիմադրության շարժ-

մանը մասնակցած Հայ նախկին կամավորների միությունը, վերջինը՝ Ա և Բ աշխարհամարտերում ֆրանսիական բանակում կռված «Հայ մարտիկների ընկերությունը»:

Այնուհետև դատասրահ՝ որպես վկա հրավիրվեց Ֆրանսիայի ազգային հերոս Միսակ Մանուշյանի այրին՝ Մելինե Մանուշյանը: Երբ նա դատասրահ մտավ՝ բոլորը ոտքի կանգնեցին (այդ թվում նաև դատախազը) և ողջունեցին նրան: Նա հայտնեց, որ թեև հիվանդ է, բայց եկել է տեսնելու «այս չորս տղոց աչքերը...»: Տիկին Մանուշյանը հիշեցրեց դատարանին, որ ֆաշիստները Ֆրանսիայի Դիմադրության մարտիկներին տեղորոշել էին անվանում, և որ այդ բառը գործածել են նացիստները: «Ես հայ եմ,- ասաց նա,- և գիտեմ, թե ինչի՞ համար ենք պայքարում»: Դիմելով տղաներին՝ տիկին Մանուշյանն ասաց. «Նայե՛ք աչքերիս, գո՛ւսպ եղեք, մի՛ պարզեք ձեր բռնությունները, որովհետև այս ամենը դեռ հաղթանակ չէ: Պահպանե՛ք ձեր ոգին, մի՛ կորցրեք հույսն ու հավատը: Մայր Հայրենիքը և հայ ժողովուրդը ձեր կողքին են: Եվ քանի որ Ֆրանսիայի Հանրապետության նախագահը պաշտոնապես հայտարարեց, որ ցեղասպանություն տեղի է ունեցել, ուրեմն դուք կարող եք ձեզ բավարարված զգալ»: Այնուհետև տիկին Մանուշյանը դատարանի նախագահից խնդրեց թույլ տալ սեղմել տղաների ձեռքը և համբուրել ձակատները, որը դատավորը թույլատրեց բացառության կարգով:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային ընկերակցության քարտուղարի տեղակալ Քրիստիան Ռոստոկերը վկայությամբ հանդես գալով դատարանում՝ հայտարարեց, որ բազմիցս այցելել է Թուրքիա և ցնցվել ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների աննախադեպ և աննկարագրելի խախտումներից: Նա հայտարարեց, որ Թուրքիայում արգելված են «քուրդ» բառը, քրդերի լեզուն, երաժշտությունը, ազգագրական հանդեսները, նույնիսկ նոր տարին, որը քրդերը տոնում են մարտի 21-ին,

Փարիզում թուրքիայի հյուպատոսարանի գրավման գործողությունից պատանդներից մեկը հաղորդագրություն է փոխանցում լրատվամիջոցներին: Ետին՝ Գետրոգ Գյուզելյան:

քրդերի նկատմամբ կիրառվում է ահաբեկչական քաղաքականություն, նրանցից շատերը բանտարկվել են այն բանի համար, որ պահանջել են քրդական կենցաղով ապրելու հնարավորություն ստեղծել: Բանտարկյալները սննդի անբավարարության, կոտանքների պատճառով կենդանի դիակների են նմանվում: Մեզ հետ հանդիպման ժամանակ հայտարարում էին, որ անժամկետ հացադուլ են հայտարարում, որովհետև չեն ցանկանում կոտանքներից մահանալ: «Թող մեզ գնդակահարեն, կախեն, ինչ ուզում են անեն, միայն տառապանքներից ազատեն»:

Նախագահ – Պաշտպան Լըքլեր, հարցեր ունե՞ք:

Լըքլեր – Ի՞նչ ասեմ, ահա՛ այն երկիրը, որն ուրանում է հայերի ցեղասպանությունը:

Ցեղասպանության կենդանի մնացած վկաներ Արամ Կյուրեղյանը, Գրիգոր Ադամյանը և Ծերուն Ասատրյանը պատմեցին տեղահանության և կոտորածների զարհուրելի փաստերի մասին: Իրենց պատումների ընթացքում նրանք

չէին կարողանում զսպել արցունքները:

Հարվարդի և Լոս-Անջելեսի համալսարաններից հրավիրված քաղաքագիտության դասախոս, ֆրանսիացի պրոֆեսոր Ժերար Շալյանը հայտարարեց, որ ինքը թուրք ժողովրդի նկատմամբ թշնամանք չունի, բարձր է գնահատում նրա մշակույթն ու քաղաքակրթությունը, իսկ այն գործողությունը, որը կատարել են հայ մարտիկները, ինքն անարդյունավետ է համարում:

Հայաստանի առաջին հանրապետության ռազմական նախարար Ռուբեն Տեր-Մինասյանի դուստրը՝ Անահիտ Տեր-Մինասյանը հանդես գալով որպես ՀՅԴ-ի ներկայացուցիչ, հայտարարեց, որ իրենք երբեք չեն հրաժարվել Արևմտահայաստան վերադառնալու մտքից, անկախ ազգային պետություն կերտելու երազանքից: Հայ հեղափոխական դաշնակցությունը պաշտպանում է ազատ, անկախ և միացյալ Հայաստանի գաղափարը: Որպես պատմաբան, նա անդրադարձավ Հայ դատի հանգրվաններին՝ ծանրանալով Սևրի և Լոզանի դաշնագրերի վրա: Նա բացահայտեց թուրքերի ոճրագործությունները Ա Ալխարհամարտի տարիներին ու եվրոպական պետությունների անտարբերությունը մի ամբողջ ժողովրդի նկատմամբ: Վազգեն Սիսլյանի կարծիքով՝ տիկին Տեր-Մինասյանը հաջող ելույթ ունեցավ, ևս մեկ անգամ ապացուցելով, որ ազգային խնդիրների հարցում կուսակցություններն ու ժողովուրդը միասնական են:

Նրանից հետո հանդես եկող բոլոր վկաներն էլ փաստեցին, որ հայ ազգի նկատմամբ իրականացվել է ցեղասպանություն և նկարագրեցին իրենց առաջ պարզված զարհուրելի տեսարանները:

Դատավարության հինգերորդ օրը՝ 1984թ. հունվարի 30-ին, դատարանն անցավ թուրքերի փաստաբանների և մարտիկների պաշտպանների դատալսմանը:

Թուրքական կողմի փաստաբանները և դատախազը նշեցին, որ մարտախմբի գործողություններն եղել են ծանր

բռնարարքներ, որոնք էլ ծանր հանցանք են համարվում: Այդ գործողությունները հիմնականում ուղղված են եղել հասարակական կարծիքը Հայկական հարցի վրա հրավիրելուն, սակայն նրանց ներկայացրած հայտարարագրի որևէ կետ չի առնչվում 1915թ. կատարված իրադարձությունների հետ: Խոստովանելով, որ իրենք մինչև դատավարությունը Հայկական հարցի մասին գաղափար անգամ չեն ունեցել, այնուամենայնիվ, երդվյալ ատենակալներից պահանջեցին ճիշտ որոշում ընդունել, որպեսզի ապագայում նման դեպքեր չկրկնվեն Ֆրանսիայի տարածքում, որտեղ պաշտպանված են մարդու իրավունքներն ու կյանքը: «Հյուպատոսարանի բռնազավթման քաղաքական պիտակը չորս մեղադրյալներին չի կարող ազատել պատժից ու պատասխանատվությունից», - հայտարարեց գլխավոր դատախազ Միշոն և պահանջեց հինգ տարվա բանտարգելություն Արամ Բասմաջյանի, յոթը տարվա՝ Վազգեն Սիսլյանի և Հակոբ Զուլֆայանի, իսկ տասը տարվա՝ Գևորգ Գյուզելյանի համար:

Հայտարարվեց ընդմիջում, որից հետո ծայրը տրվեց դատապաշտպան Էմիլ Ասլանյանին:

Պաշտպան Ասլանյան – Հարգելի՛ դատարան, մարտախմբի գործողությունն ուղղված է եղել բացառապես թուրքիայի դեմ: Նրանցից որևէ մեկը սպանելու, վիրավորելու, անգամ բռնանալու ցանկություն չի ունեցել: Պետք է հասկանալ մեղադրյալներին, որոնք բոլոր խաղաղ միջոցներից հիասթափված, գրոհ են ձեռնարկել թուրքական պետության դեմ, որը բռնազավթել է հայկական տարածքների 90%-ը:

Դիմելով դատարանի նախագահին և իր պաշտոնակիցներին, նա հայտնեց, որ քաղաքացիական հայցի ֆրանսիացի փաստաբանների և դատախազի ճառերը իրեն վշտացրին: Նա իր զարմանքը հայտնեց այն բանի համար, որ փաստաբան Բողըլուն մինչև այժմ գաղափար չի ունեցել հայ ժողովրդի ողբերգական ճակատագրի և Հայկական

հարցի մասին: Հայտարարելով, որ այս չորս երիտասարդները չեն կարողացել հանդուրժել իրենց ժողովրդի կոտորածին հաջորդած լուրջությունը, նրանք ճարահատյալ են գրավել թուրքական հյուպատոսարանը, որպեսզի հանրությանը ներկայացնեն իրենց ժողովրդի օրինական պահանջները: Դատապաշտպանը կոչ արեց երդվյալ ատենակալներին, որպեսզի նրանք բավարար համարեն երկու տարի չորս ամիս բանտարգելությունը և նրանց ազատեն դատարանի դահլիճից:

Դատավարության վերջին՝ վեցերորդ օրը՝ հունվարի 31-ին, երեքշաբթի, գումարվեց դատական 7-րդ նիստը: Դատարանի նախագահը հայտարարեց, որ հեռագիր է ստացել ԱՄՆ-ում գործող «Հայ քաղաքական բանտարկյալների կոմիտեից», որով խնդրում են, որ ատյանը ըմբռնումով մոտենա Հայկական հարցին և, դրանով պայմանավորված, քաղաքական ապաստանյալի կարգավիճակ տրվի չորս մեղադրյալներին: Դատարանի նախագահը հայտնեց, որ բոլոր թղթակցությունները կցում է գործին, որից հետո ծայրը տվեց պաշտպան Րաֆֆի Փեշտիմալյանին:

Պաշտպան Փեշտիմալյան – Հարգելի՛ պարոն նախագահ, պարոնայք պաշտոնակիցներ, տիկնայք և պարոնայք երդվյալ ատենակալներ, ես ծնվել եմ Ֆրանսիայում, սակայն մինչև այժմ էլ կրում եմ ցեղասպանության հետևանքները: Ինչո՞ւ միայն ես՝ բոլորս, այս չորս տղաները, նրանց ծնողները: Ճիշտ է՝ ոճրագործները վաղուց մահացել են, թուրքիայի հյուպատոս Ինալ Կայան այդ ժամանակ նույնպես ծնված չէր, սակայն նրան ոչինչ էր խանգարում այս վեց օրերի ընթացքում գոնե անհատապես հայտարարելու, որ ինքը ցավում է կատարվածի համար ու հենց դրանով իր վերաբերմունքն արտահայտելու անպատվաբեր անցյալի նկատմամբ:

Այո՛, դահիճների զավակները նույնպես մեղավոր են, որովհետև ոչ միայն ուրանում են նախնիների կատարած ո-

ճիրները, այլ նաև՝ իրողությունը, կեղծում պատմությունը, հետևողականորեն ոչնչացնում Արևմտահայաստանում գտնվող հայկական շինությունները:

Պարոն նախագահ, անցած օրը դուք մեղադրյալներին հարցնում էիք, թե արդյո՞ք զինված պայքարը Հայ դատի հետապնդման լավագույն միջոցն է: Նրանք տարիներ շարունակ դիմել են խաղաղ միջոցների ու անընդհատ լռության պատին են բախվել: Այդ պատճառով էլ զենք են վերցրել: Եվ եթե հայկական պահանջատիրությունը այսուհետ էլ անտեսվի, շատ հնարավոր է, որ Ֆրանսիայի ամբողջ հայ համայնքը դիմի ուժի և հայտնվի մեղադրյալի աթոռին: Այս տղաները կարող էին իրենց զենքերն ուղղել հյուպատոսարանի պաշտոնյաների դեմ, բայց չեն արել, որովհետև իրենց նպատակը միջազգային հանրության ուշադրությունը հայ ժողովրդի ողբերգության վրա հրավիրելն է եղել:

Հարգելի՛ երդվյալ ատենակալներ, մի՛ փորձեք հայ ժողովրդի աճյունները համադրել թուրք հսկիչ-պահապանի դիակին, ծգտե՛ք հոգով ու սրտով վճիռ կայացնել: Վերադարձրե՛ք այս չորս երիտասարդներին իրենց ծնողներին:

Նախագահ – Ձայնը տրվում է պաշտպան Ֆրանսիս Թեդժենին:

Պաշտպան Թեդժեն – Հարգելի՛ նախագահ, հարգելի՛ երդվյալ ատենակալներ, պարոն դատախազը ընդունեց, որ չորս գրոհայինները մեղադրվում են քաղաքական բռնություն գործադրելու համար: Բռնությունը ծայրահեղ միջոց է եղել, ուստի այս միջոցով ներկայացված պահանջատիրությունը միանգամայն օրինական է, քանի որ անցած տասնամյակների ընթացքում հայերն իրենց նպատակներին խաղաղ, ժողովրդավարական միջոցներով հասնելու համար ամեն ջանք գործադրել են, բայց ամեն անգամ հուսախաբ են եղել: Այդ պատճառով, այս անգամ դիմել են զենքի: Նրանք ունեի՞ն այդ իրավունքը, թե՞ ոչ, դրա պատասխանը դուք եք տալու:

Նախագահ – Ձայնը տրվում է պաշտպան Ժան-Պիեռ Մինյարին:

Պաշտպան Մինյար – Պարոն նախագահ, տիկնայք և պարոնայք երդվյալ ատենակալներ, դուք բոլորդ միասին Ֆրանսիայի ժողովրդի հավաքական ներկայացուցիչն եք, որի անունից բացահայտելու եք արդարությունը: Ձեզ անկեղծորեն ասում եմ այն ինչ մտածում եմ՝ արդարություն գոյություն չունի որպես բացարձակ ճշմարտություն: Բայց օրենքը պահանջում է արդարություն: Դուք շատ դժվարին պարտավորություն եք ստանձնել: Դուք պատասխանատու եք ոչ միայն այս չորս երիտասարդների, այլև տասնյակ տարիների պատմության առջև: Ահա՛ չորս երիտասարդներ, որոնք ուզում են վերադառնալ իրենց հայրենիքը: Նրանք դիմել են նման քայլի, որպեսզի Թուրքիային ստիպեն երկխոսության նստել իրենց հետ և ընդունել այն, ինչը համառորեն չի ընդունվում: Իսկ հիմնական խնդիրը՝ հայ ժողովրդի, նրա գոյության ընդունումն է: Ինչո՞ւ են թուրքերը մինչև հիմա ժխտում ցեղասպանությունը: Որովհետև նրանք բավական իրազեկ են միջազգային իրավունքին, գիտեն, որ այսօր, ցեղասպանության հրապարակային ընդունումը հետևանքներ կունենա նաև տարածքային առումով: Ահա թե ինչո՞ւ են թուրքերը ուրանում, որովհետև չեն ցանկանում բռնազավթած տարածքները վերադարձնել: Ահա՛ ամբողջը, ահա՛ կարևորը ինչ որ ուզում էի այստեղ ասել:

Նախագահ – Ձայնը տրվում է պաշտպան Պատրիկ Դևեջյանին:

Պաշտպան Դևեջյան – Պարոն նախագահ, պարոնայք և պարոնայք երդվյալ ատենակալներ, այստեղ արդեն բազմիցս ասվեց, որ այս ատյանը պատմության դատարան չէ: Սակայն դարասկզբի նախճիրները այնքան երկար չդատապարտվեցին, ուրացվեցին և թաքցվեցին, որ զոհերն ի վերջո ընդվզեցին անարդարության դեմ և առաջինը հայտնվեցին մեղադրյալի աթոռին:

Հայերը վաթսուներորդ տարի համբերեցին, որովհետև կարծում էին, թե աշխարհում ինչ որ բան կփոխվի, անարդարությունը կբացահայտվի: Սակայն ՄԱԿ-ի մերժումից, իրար հաջորդող ուրացումներից, հուսախաբություններից հետո, նրանց այլ բան չէր մնում անել: Եվ նախ նրանց համբերությունը սպառվում է, տեղի է ունենում զգացմունքների պռթկում, և այս չորս մարտիկները ստիպված գրոհում են Փարիզի թուրքական հյուպատոսարանի վրա, որովհետև գտնում են, որ այն թուրքիայի անբաժան մասն է: Եվ իրոք, հարձակումը հյուպատոսարանի վրա, ըստ էության, պատերազմ է թուրքիայի և հայերի միջև, որի հետ Ֆրանսիան որևէ առնչություն չպետք է ունենար: Հարձակման արդյունքում՝ թուրքերից մեկն սպանվել է, իսկ մյուսը՝ ծանր վիրավորվել: Այո՛, իսկից-պահապանը սպանվել է, բայց ինքն է իր վախճանին ընդառաջ գնացել, փորձելով սպանել ձեռքին նմանակ և ատրճանակ ունեցող գրոհայինին, որի սպանվելը շատ ավելի ողբերգական կարող էր լինել:

Այստեղ արժարժվեց նաև «նման գործողությունն ի՞նչ օգուտ կարող է տալ» հարցը: «Կարող են ասել, որ վաղ թե ուշ՝ դուք ստիպված կլինեք հաշիվ տալ, որովհետև այս չորս երիտասարդները առանձին չեն, ամբողջ աշխարհի հայությունը նրանց կողքին է», - դիմելով Ինալ Կայային հայտարարեց Դևեջյանը, ապա դառնալով երդվյալ ատենակալներին, նրանց հիշեցրեց. «Երեք հազարամյա մի հին ժողովուրդ ձեզանից արդարություն է սպասում, որն այս դեպքում մեղադրյալներին ազատ արձակել է նշանակում»:

Դատական նիստն ընդմիջվեց, ապա կես ժամ անց շարունակվեց՝ լսելով եզրափակիչ խոսքով հանդես եկող պաշտպան Լըքլերին:

Նախագահ – Ձայնն այժմ Ձեզ է տրվում, պարոն Լըքլեր:

Պաշտպան Լըքլեր – Պարոն նախագահ, այստեղ Դուք ընթերցեցիք թուրքերից ստացած հեռագիրը, որոնք սպառնալիք էին պարունակում Ֆրանսիայի, ֆրանսիացիների և

արդարադատության հասցեին: Այդ վիրավորական հեռագիրը միայն մեկ նպատակ ունի, պնդել, որ հյուպատոսարանի վրա հարձակումը միայն քրեական հանցագործություն է, այսինքն ցեղասպանությունը հերյուրանք է, ինչը թուրքիայի կառավարության համար էական է: Այդ պատճառով էլ թուրքիան այս ատյանին հղած հեռագրով ոչ թե պահանջում է դատապարտել հայ գրոհայիններին, մերժել ահաբեկչությունը և իր դիվանագետներին պաշտպանել, այլ՝ հավաստել, որ ցեղասպանություն տեղի չի ունեցել: Իսկ մենք ակնկալում ենք ձեզանից ճիշտ հակառակը, որ դուք ընդունեք, որ հայ ժողովուրդը նահատակվել է և նա իրավասու է իր զինվորներն ունենալու և իր հողերը պահանջելու: Այստեղ ներկա բոլոր հայերը դրան են սպասում: Սակայն ես չեմ կարող նրանց չհանդիմանել: Իմ հայ բարեկամներ, ինչո՞ւ էիք այսքան ժամանակ լռում, ինչո՞ւ էիք սպասում այս դատավարությանը, որպեսզի Անրի Վերնոյն ասի. «Չորս տղաների գործողություններում առկա է ցասումը բոլոր նրանց, ովքեր մղձավանջային մի երեկո Ուրֆայի եկեղեցուց հայերի մահերը լսեցին ու տեսան, թե ինչպես բոլորը ողջակիզվեցին»:

Արամ Բասմաջյան

Այս չորս երիտասարդներն ուզում են վերադառնալ իրենց հայրենիքը, այդ պատճառով էլ դիմել են նման քայլի, որպեսզի թուրքիային ստիպեն իրենց հետ երկխոսության

արդարադատության հասցեին: Այդ վիրավորական հեռագիրը միայն մեկ նպատակ ունի, պնդել, որ հյուպատոսարանի վրա հարձակումը միայն քրեական հանցագործություն է, այսինքն ցեղասպանությունը հերյուրանք է, ինչը թուրքիայի կառավարության համար էական է: Այդ պատճառով էլ թուրքիան այս ատյանին հղած հեռագրով ոչ թե պահանջում է դատապարտել հայ գրոհայիններին, մերժել ահաբեկչությունը և իր դիվանագետներին պաշտպանել, այլ՝ հավաստել, որ ցեղասպանություն տեղի չի ունեցել: Իսկ մենք ակնկալում ենք ձեզանից ճիշտ հակառակը, որ դուք ընդունեք, որ հայ ժողովուրդը նահատակվել է և նա իրավասու է իր զինվորներն ունենալու և իր հողերը պահանջելու: Այստեղ ներկա բոլոր հայերը դրան են սպասում: Սակայն ես չեմ կարող նրանց չհանդիմանել: Իմ հայ բարեկամներ, ինչո՞ւ էիք այսքան ժամանակ լռում, ինչո՞ւ էիք սպասում այս դատավարությանը, որպեսզի Անրի Վերնոյն ասի. «Չորս տղաների գործողություններում առկա է ցասումը բոլոր նրանց, ովքեր մղձավանջային մի երեկո Ուրֆայի եկեղեցուց հայերի մահերը լսեցին ու տեսան, թե ինչպես բոլորը ողջակիզվեցին»:

նստել և ընդունել այն, ինչը համառորեն չի ընդունում: Ինչո՞ւ են թուրքերը մինչև հիմա ժխտում ցեղասպանությունը: Որովհետև նրանք բավական իրազեկ են միջազգային իրավունքին, գիտեն, որ այսօր, ցեղասպանության հրապարակային ընդունումը հետևանքներ կունենա և համաշխարհային հանրությունը նրանց կստիպի հատուցել պատճառած ողբերգության համար՝ նաև տարածքային առումով: Ահա թե ինչո՞ւ թուրքերը ուրանում են, որովհետև չեն ցանկանում վերադարձնել հայերից բռնագավթած տարածքը:

Այսքան տառապանք տեսած ժողովուրդը՝ հայ ժողովուրդը որոշակի ակնկալիքով իր հայացքն ուղղել է Ֆրանսիային՝ ազատության երկրին: Ինչ վճիռ էլ որ դուք կայացնեք, այս չորս երիտասարդները մեր հերոսներն են և գիտեն, որ Ֆրանսիայի ժողովուրդը իրենց անմեղ է հռչակելու:

Նախագահ – Մեղադրյալներ, ոտքի: Գյուզեյան, ձեր պաշտպանության համար ուզո՞ւմ եք որևէ բան ավելացնել:

Գյուզեյան – Այո: Այն ամենին, ինչ արդեն ասել ենք և ասել են մեր փաստաբաններն ու ներկա հայերը, մնում է ավելացնել հետևյալը: Դուք հնարավորություն ունեցաք լսելու հայերի, որոնք ապրել են ցեղասպանությունը, որոնք զոհեր ունեն, որոնց տանջել, տեղահանել, բնաջնջել են օսմանյան իշխանությունները, վերջապես՝ հայերի, որոնց թուրքիայի այժմյան կառավարությունը մերժել և մերժում է վերադարձնել այն բնօրրանը, որն իրենց է պատկանել, դեպի ուր, ազգային հիշողությամբ, ուղղված են հայերի հայացքները:

Մենք ձեր առջև ենք, բայց վախ չունենք, որովհետև զոհեր ենք, զոհերը ինչո՞ւ պիտի վախենան արդարադատությունից:

Մենք թուրքիային հարվածել ենք ի՞ր իսկ տարածքում, որպեսզի ստիպենք արտահայտվել ձեր առջև, որպեսզի ֆրանսիական հասարակական կարծիքն իմանա կատար-

ված նախաձրի, մեր արդարացի իրավունքների մասին, որպեսզի առաջին անգամ բացեիքաց ինչի հայ ժողովրդի ճշմարտությունը, որը հազար անգամ կրկնվել, բայց երբեք լսելի չի դարձել, ինչպես նաև ի հայտ գան թուրքական պետության ստախոսությունն ու ուրացումը, որոնք այստեղ արտահայտեց այդ երկրի կառավարամետ պատմաբանը:

Ինչ դատավճիռ էլ որ դուք կայացնեք, մեր գործողությունն ինքնին հաղթանակ է հայ ժողովրդի համար: Առաջին անգամ գաղափարական տարբեր հակումներ ունեցող հայերը միավորվել են, որպեսզի իրենց դատը պաշտպանեն: Հենց այդ պատճառով մենք նախընտրեցինք ավարտել մեր գործողության մարտական փուլը, և գիտակցելով հանդերձ, թե ինչ փորձության ենք ենթարկվում, որոշեցինք հանձնվել ֆրանսիական իշխանություններին, պայքարը շարունակել քաղաքական միջոցներով, որը մեզ համար ավելի կարևոր է:

Այս դատավարությամբ մենք երկրորդ անգամ պայքարի ելանք այնպիսի մի աստիճանում, որտեղ զենքերն ուժ չունեն և ստիպեցինք թուրքիային արտահայտվել ցեղասպանության մասին, իր պատմաբանի միջոցով՝ ձեր առջև ստել:

Հայտարարում ենք ձեզ, որ մեր կյանքը որևէ կարևորություն չունի, մեր պայքարը չի՝ ավարտվել: Մեր բանտարկությունը կամ ազատ արձակումը հայերի օրինական պայքարը իրենց իրավունքների համար չի կասեցնի: Մենք նախ և առաջ ուզում ենք, որ մեր ժողովրդին վերադարձվի արդարությունը: Ձեր դատավճռով դուք կարող եք նպաստել դրան:

Այս ելույթն ունեցա նաև իմ ընկերների անունից:

Նախագահ – Նստեցե՛ք: Դատաքննությունը հայտարարում եմ ավարտված և գործը հանձնում քարտուղարուհուն: Մենք պետք է պատասխանենք 34 հարցի:

Տիկնայք և պարոնայք երդվյալ ատենակալներ, իրավիքում եմ ձեզ խորհրդակցասենյակ, որտեղից կարող եք դուրս

գալ միմիայն դատավճիռ կայացնելուց հետո:

Հայտարարվեց ընդմիջում: Դատական նիստը ընդհատվեց: Այն վերսկսվեց երեք ժամ հետո: Դատարանի նախագահը կարդաց տրված հարցերի պատասխանները և համատեղ կայացրած վճիռը: Դատարանը հայ մարտիկներին դատապարտեց բանտարկության այնպես, ինչպես որ դա պահանջել էր դատախազը. Արամ Բասմաջյանին՝ 5, Վազգեն Սիսյանին և Հակոբ Զուլֆայանին՝ 7, իսկ Գևորգ Գյուզելյանին՝ 10 տարվա: Մարտիկները պահանջեցին իրենց պատիժը սահմանել հավասարաչափ՝ նպատակ ունենալով պակասեցնել Գևորգի 10 տարին:

Դատարանը հայ մարտիկներին դատապարտեց 7 տարվա բանտարկության: Դատավճիռն արձակելու ժամանակ երբ դատավորը դատապարտյալներից պահանջեց ոտքի կանգնել, չորս ազատամարտիկների հետ ոտքի կանգնեցին նաև դատասրահում գտնվող բոլոր հայերը: Երբ դատավորը նրանց խնդրեց նստել, պատասխանեցին. «Եթե իրենք հանցավոր են, մենք էլ ենք հանցավոր»:

Դատարանի վճռով՝ դատապարտյալներից յուրաքանչյուրը հյուպատոսարանին հասցրած վնասի համար պետք է թուրքական կողմին վճարեր 720.000 ֆրանկ: Դատարանում գտնվող հայերն երբ լսեցին այս վճիռը, իրենց գրպաններից հանեցին մետաղադրամներ և շարտեցին Թուրքիայի հյուպատոսի առջև: Իսկ երբ ոստիկանները դատապարտյալներին դուրս էին հանում սրահից, այդ պահին ներկաները երգչուհի Լիզ Սարյանի հետ միասին երգեցին «Ջարթիր, լաո» մարտակոչ-երգը:

Դատելով «Վան» գործողության մասնակիցներին, ֆրանսիական իշխանությունները ձգտում էին սարսափ տարածել ֆրանսահայ գաղութում՝ լռեցնելու հայկական պահանջատիրության ծայնը: Թուրքական իշխանություններն էլ, իրենց հերթին, ձգտում էին ազդել Ֆրանսիայի վրա, սպառնալով չեղյալ հայտարարել նրա հետ կնքված տնտեսական

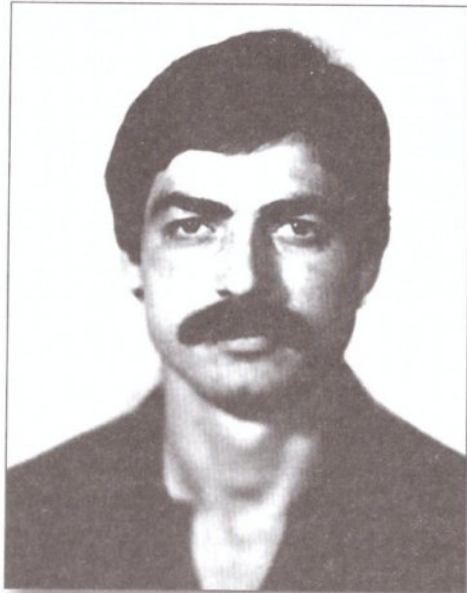
համաձայնագիրը: Ըստ համաձայնագրի՝ Թուրքիան Ֆրանսիայից պետք է գներ 120 «Միրաժ» տիպի ռազմական ինքնաթիռ (եթե հայ մարտիկները դատապարտվեին ցմահ բանտարկության): Բայց քանի որ հայ մարտիկների բանտարկության գումարային թիվը 28 էր, ուստի, «պատժելու» համար Ֆրանսիային, թուրքերը գնեցին ընդամենը 28 ինքնաթիռ:

Դատապարտելով «Վան» գործողության մասնակիցներին, ֆրանսիական իշխանությունները գոհացում տվեցին հայ ժողովրդի արդար պոռթկումն իր սաղմի մեջ խեղդելու թուրքական ֆաշիզմի պահանջներին:

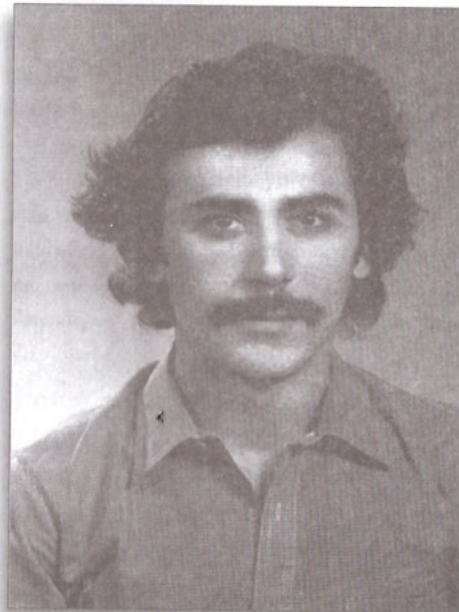
Հասկանալի պատճառներով, այն տարիներին, Խորհրդային Հայաստանի իշխանությունները չէին կարող որևէ գործնական օգնություն ցույց տալ հայ ժողովրդի նվիրյալ զավակներին, իսկ հայրենաբնակ հայությունն առհասարակ անտեղյակ էր ՀԱՀԳԲ-ի գործունեությունից:

Դատավարությունից հետո Արամ Բասմաջյանը, չդիմանալով բանտային ծանր կացությանը և ֆրանսիական իշխանությունների սադրած հոգեբանական տարաբնույթ ճնշումներին, խորհրդավոր պայմաններում ինքնասպան եղավ 1985թ. ապրիլի 12-ին: Վազգեն Սիսյանը, Հակոբ Զուլֆայանը և Գևորգ Գյուզելյանը արժանապատվորեն տարան բանտային զրկանքները և ազատ արձակվեցին 1986թ. օգոստոսի 5-ին: Նրանց ազատվելը մեծ խանդավառությամբ ընդունվեց սփյուռքում և Խորհրդային Հայաստանում իրենց մասին իմացողների շրջապատում:

Այժմ նրանք երեքն էլ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիներ են, կազմել են իրենց ընտանիքները և ապրում են համեստ կյանքով: Գևորգ Գյուզելյանը գործուն մասնակցություն ունեցավ արցախյան ազատամարտին՝ ղեկավարելով «Մեծն Մուրադ» ջոկատը: Վազգեն Սիսյանն էլ իր ներդրումն է ունեցել այդ ազատամարտում: Վազգենն ու Հակոբը մշտական բնակություն են հաստատել Երևանում:

Լեւոն Էքմեքճյան

Զոհրապ Սարգիսյան

ՀԱՀԳԲ-ի «Կարին» գործողությունը

*«Ահաբեկչությունը ես չեմ արդարացնում,
բայց հայ տղաներին պետք է հասկանալ...»*

Խոսե Անտոնիո Գուրիարան՝ իսպանացի լրագրող,
«Լա բոմբա» - «Ռումբը» գրքի հեղինակ

1982 թ., օգոստոսի 7: Թուրքիայի մայրաքաղաք Անկարայի «Էսենբոլա» միջազգային օդանավակայանում սովորական աշխատանքային եռուզեռ էր: Օդանավակայան ժամանում և մեկնում էին ուղևորներ տարբեր երկրներից: Արտասովոր որևէ բան չէր նկատվում: Օդանավակայանը հսկում էին ոստիկանությունն ու անվտանգության ուժերը: Ցերեկվա ժամը երեքին վայրէջք կատարեց մի ինքնաթիռ: Նրան մոտեցվեց շարժասանդուղքը: Ուղևորներն իջան և շարժվեցին դեպի ժամանման սրահ: Անսպասելիորեն, օդանավակայանի անվտանգության գոտու պատնեշը ճեղքեցին և թուրքական ռազմական ոստիկանության կենտրոնի վրա հարձակվեցին ինքնաձիգներով և նռնակներով զինված երկու անձեր և անկանոն կրակ բացեցին: Դրանք ՀԱՀԳԲ-ի երկու մահապարտ մարտիկներ էին՝ Զոհրապ Սարգիսյանը և Լեւոն Էքմեքճյանը, որոնք Անկարա էին ժամանել Բեյրութից: Նրանց նպատակն էր գրավել օդանավակայանի մի հատվածը, ամրանալ այնտեղ և թուրքական իշխանություններին ներկայացնել իրենց պահանջները՝ այն է ընդունել Հայ դատի գոյությունը:

Անսպասելի և շեշտակի գրոհը մեծ խուճապ առաջաց-

Հայաստանի Ազատագրության Հայ Գաղտնի Բանակի հաղորդագրությունը 7 Օգոստոս 1982-ի կէսօրէն ետքը Անգարայի օդանավայանին մէջ տեղի ունեցած Կարին (Էրզրում) անձնասպանական գործողութեան շուրջ:

Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակի ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ ԱՆՉՆԱՍՊԱՆԱԿԱՆ ՔՈՄԱՆՏՈՆ, օժանդակութեամբ նահատակ Բիէր Կիւլիմեան Քոմանտոյին, յարձակում գործեց Անգարայի օդանավայանին վրայ՝ ԿԱՐԻՆ (ԷՐԶՐՈՒՄ) Գործողութիւնը իրագործելու համար: Յարձակումը սկսաւ ձեռնառումբերով եւ գնդացիներով, որպէս թիրախ ունենալով օդանավայանէն ներս ոստիկանութեան զօրանոցը:

Յարձակման յաջողոյցին երեքուկէս ժամ տեւողութեամբ վայրագ բախումներ, որոնք տեղի ունեցան հերոս յարձակողներուն եւ զօրանոցի զինեալներուն միջեւ:

Սոյն գործողութիւնը կ'իյնայ մեր արդար յեղափոխական պայքարի յառաջխաղացքի ծիրին մէջ, ընդդէմ մեր ժողովուրդի թշնամի թուրք ֆաշիզմին, որ բնաջնջել յետոյ մեր հողերուն վրայ գտնուող հայ ժողովուրդը, մինչեւ այսօր կը շարունակէ բռնագրամեալ պահել հայկական հողերը: Կը հաստատենք թէ մեր պայքարը վերջ պիտի չգտնէ մինչեւ մեր բռնագրաւուած հայրենիքի ամբողջական ազատագրումը թրքական ֆաշիզմէն, որ զայն վերածած է ամերիկեան կայսերապաշտութեան խարիսխի մը, այնտեղ դաւադրութիւններ սարքելու համար բոլոր պայքարող ժողովուրդներուն եւ անոնց ազատագրական շարժումներուն դէմ:

ԿԱՐԻՆ (ԷՐԶՐՈՒՄ) ԱՆՉՆԱՍՊԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ հետեւանքով սպանուեցան 13 թուրք զինուորներ, օդանավայանի ապահովութեան ուժերէն 8 զինեալներ, ինչպէս նաեւ 12 ճամբորդներ, որոնք պատանդ բռնուած էին մեր ընկերներուն կողմէ եւ որոնք զոհ գացին թրքական ֆաշիզմի գնդակներուն: Վերջապէս, օդանավայանէն ներս տեղի ունեցած վայրագ բախումներուն հետեւանքով վիրաւորուեցան 113 ուրիշներ, որոնց կարգին՝ զինուորներ, ապահովութեան ուժեր եւ ճամբորդներ:

Պատանդներու պաղարիւնութեամբ սպանութեան ամբողջական պատասխանատուութիւնը կը բեռցնենք թրքական ֆաշիզմի ուսերուն, ու կը վերահաստատենք թէ պիտի շարունակենք մեր զինեալ պայքարը մինչեւ մեր հայրենի հողերու ամբողջական ազատագրումը:

7 Օգոստոս 1982

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՅ ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿ

ՀԱՀԳԲ-ի «Կարին» գործողությունից դրվագներ. թուրքական անվտանգության ուժերը, վախվորած, պատրաստվում են հարձակվել ՀԱՀԳԲ-ի մարտիկների վրա:

րեց ոստիկանության և օդանավակայանը պահպանող անվտանգության ուժերի շարքերում: Նման հանդուգն գործողություն որևէ մեկը չէր սպասում: Տեղի ունեցավ զինված բախում ՀԱՀԳԲ-ի երկու գրոհայինների և թուրք զինվորների միջև: Քառասունհինգ ռոպէ տուած կատաղի մարտի ընթացքում սպանվեցին օդանավակայանի անվտանգության ծառայության 9 աշխատակից, 13 զինվոր, 12 ճամփորդ, վիրավորվեցին 113 հոգի, որոնք զոհ գնացին թուրքերի արծակած գնդակներին:

ՀԱՀԳԲ-ի մարտիկները պահանջում էին, որ Թուրքիան ճանաչի արևմտահայության պահանջը՝ իրենցից բռնագավթած տարածքները վերադարձնել, ինչպես նաև Շվեդիայի բանտերում գտնվող երկու հայի անմիջապես ազատ արձակել: Թուրքական իշխանությունները, բնականաբար, մերժեցին այս պահանջները: Նրանք օդանավակայանը շրջափակեցին տանկերով, ուղղաթիռներով և մեծաթիվ զորքով: Ոստիկանությունը զորքի հետ միասին գրոհ ձեռնարկեց: Սկսվեց փոխհրաձգություն: Թուրքական զորամասն

անձամբ ղեկավարում էր Անկարայի զինվորական շրջանի հրամանատարը: Թուրքերի հարձակման ընթացքում սպանվեցին Անկարայի ոստիկանապետը, փոխոստիկանապետը, օդանավա-կայանի մաքսատան պետը, ինչպես նաև անվտանգության ծառայության ութը բարձրաստիճան սպաներ: Հայ մարտիկները պատանդ վերցրեցին 250 ուղևորի, որոնց թվում կային ամերիկացիներ և գերմանացիներ: Մոտ հինգ ժամ շարունակ հայ մահապարտ գրոհայինները օդանավա-կայանը պահում էին իրենց ձեռքում՝ հետ մղելով թուրքերի հարձակումները: Տեսնելով, որ դեռևս շատ արյուն կթափվի մինչև Լևոնին ու Ջոհրապին հասնելը՝ թուրքերը դիմեցին խորամանկ քայլի. օդանավակայան բերեցին հայ հոգևորականներ: Վերջիններս հայ ազատամարտիկներին համոզում և նրանցից նույնիսկ պահանջում էին անձնատուր լինել: Այս պահանջը, բնականաբար, մերժվեց: Օդանավակայանը գրաված երկու հայ մարտիկներն այլևս հետդարձի ճանապարհ չունեին և պետք է մարտնչեին մինչև վերջին շունչը:

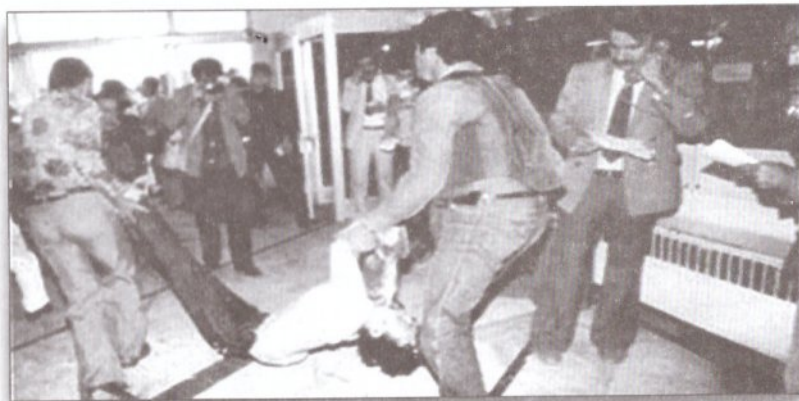
Երբ թուրքերի այդ փորձերը ծախողվեցին, բանակային զորքը և ոստիկանությունը գրոհ ձեռնարկեցին օդանավակայանի սպասասրահի վրա, որտեղ գտնվում էին մարտիկներն ու պատանդները: Նոր թափով վերսկսվեց անհավասար մարտը: Լևոնն ու Ջոհրապը պաշտպանվում էին նռնակներով և ինքնաձիգներով: Թուրքերը տվեցին մեծ թվով վիրավորներ և սպանվածներ: Բազմաթիվ պատանդներ սպանվեցին թուրքերի արձակած գնդակներից: «Կարին» գործողությունը անձնասպանական էր, և երբ փամփուշտները սպառվեցին, Ջոհրապը ինքնասպան եղավ թուրքի ձեռքը չընկնելու համար, իսկ ծանր վիրավոր, ուշագնաց Լևոնը չկարողացավ դա անել և գերեվարվեց: Թուրքական իշխանությունները Լևոնին շտապ կարգով տեղափոխեցին հիվանդանոց և ամեն ինչ արեցին նրա կյանքը փրկելու համար, որպեսզի կարողանան տեղեկություններ կորզել ՀԱՀԳԲ-ի գործունեության մասին: Հատուկ հսկողու-

յան տակ գտնվող Լևոնի հիվանդասենյակ մուտք գործած լրատվամիջոցների թղթակիցներից մեկը ծանր վիրավոր Լևոնին հարցրեց. «Ինչո՞ւ այդպիսի գործողություն ձեռնարկեցիք՝ պատճառ դառնալով բազմաթիվ զոհերի և վիրավորների»: Հստակ լսվեց վիրավոր մարտիկի պատասխանը. «Այն ինչ արեցինք՝ շա՛տ քիչ էր և անբավարար համեմատած այն 1.5 մլն հայ նահատակների, որոնք զոհ գնացին երիտթուրք մարդասպանների ուժիրին»:

Ապաքինվելուց անմիջապես հետո, թուրքական ոստիկանությունը Լևոնին տեղափոխեց բանտ, որտեղ նա ենթարկվեց անասելի տանջանքների: Նրան ներարկեցին թմրանյութեր, որոնց ներգործությամբ նրա շուրթերից հնչեցին հայ ժողովրդի դեմ ուղղված արտահայտություններ: Այս հանգամանքը թուրքական իշխանությունները փորձեցին խորամանկությամբ օգտագործել և վիրավոր Լևոնի ծնողներին նույնիսկ հրավիրեցին Անկարա՝ որդու հետ տեսակցելու համար: Այս քայլի նպատակը պարզ էր. վարկաբեկել հայ ժողովրդին և նրա շահերի համար պայքարող ՀԱՀԳԲ-ին: Լևոնի ծնողները հրաժարվեցին հրավերից՝ քաջ գիտակցելով, որ դա իրենց համար մի խարդախ ծուղակ է:

1982թ. հոկտեմբերի 10-ին Լևոն Էքմեքյանի ընտանիքին և հարազատներին ուղղված հեռագրում ՀԱՀԳԲ-ի ղեկավարությունը, բարձր գնահատելով Լեւոնի հերոսությունը, գրում է. «Հայաստանի ազատագրության հայ գաղտնի բանակը Լևոնը կնկատե իր հերոսը և նամանավանդ բարձր կգնահատե՝ Էքմեքյան ընտանիքի աննկուն կեցվածքը: Կեցվածք մը, որ մերժեց թրքական կառավարության առաջարկը Լևոնը տեսնելու համար Թուրքիա այցելությունը իր ծնողներուն: Մերժեցիք տեսնել Ձեր հարազատ զավակը՝ շատ լավ գիտնալով թրքական ֆաշիզմի հետին մտքերը, եւ բարձր պահեցիք հայ ընտանիքի սրբությունը և հայ ժողովուրդին բարոյականը»:

Լևոն Էքմեքյանի դատավարությունն սկսվեց 1982թ.

ՀԱԳԲ-ի «Կարին» գործողության ավարտից հետո. թուրքական անվտանգության աշխատակիցների պիղծ ձեռքերում՝ նահատակ հերոս Զոհրապ Սարգիսյանի անշունչ մարմինը:

սեպտեմբերի 7-ին և տևեց մեկ ամիս: Ղատավարություն կոչվող այդ խայտառակ բեմադրությունը ցուցադրվում էր Անկարայի պետական հեռուստատեսությամբ: Լ. Էքմեքյանը դատապարտվեց մահվան՝ կախաղանի միջոցով:

Լևոն Էքմեքյանի դատավարությունը շինծու ներկայացում էր: Նրա այսպես կոչված խոստովանությունը կատարված էր կտտանքների, տանջանքների և հոգեմետ դեղերի միջոցով: Նրա աչքերից երևում էր, որ նա ենթարկվել է չարչարանքների և էլեկտրացնցումների: Հայ մարտիկը նման խոստովանություն չէր կարող անել, եթե մտային նորմալ վիճակում լիներ: Լևոնի դատավարության ընթացքում վկաներից որևէ մեկը չի հայտնել, թե ինքը տեսել է նրա կրակելը: Լևոնը ինքն էլ ասել է, թե հարձակման հենց սկզբում վիրավորված լինելով՝ չի կարողացել կրակել ուղևորների ուղղությամբ: Այս ձևով, թուրքական զինվորական դատարանը փորձել էր մի սողանցք թողնել վճռաբեկ ատյանի առաջ՝ Էքմեքյանի կյանքը իբր փրկելու համար: Պարզ է, եթե վճռաբեկ ատյանը խնայել նրա կյանքը, ապա դա պետք է աներ քաղաքական քարոզչության նպատակով, աշխարհին ցույց

տալու համար, թե «տեսե՛ք-տեսե՛ք մեր արդարադատությունը, մեր վեհանձնությունը, նույնիսկ մեր վրա հարձակվողի կյանքն ենք խնայում»: Քարոզչական նպատակներով, Էքմեքյանի վրա ճնշում բանեցնելով, պետք է շարունակեին հայտարարություններ կորզել: Սակայն թուրքերի նենգատությունը ավելի հեռուն կարող էր գնալ: Թուրքական թերթերը գրում էին, թե ՀԱԳԲ-ը որոշել է սպանել Լևոնին՝ իբր դավաճանի՝ նրա արած խոստովանությունների համար: Սակայն նրանք պատրաստվում էին խոստովանություններ կորզել և այնուհետև սպանել, ասելով թե դա արեցին իր ընկերները:

Ղատավարությունից հետո թուրքական իշխանությունները կրկին դիմեցին խորամանկ և խարդախ քայլի: Նրանք տեղեկացրին, թե մահվան դատավճիռն արձակելուց հետո իր վերջին խոսքում Լևոն Էքմեքյանը ցանկություն է հայտնել մահապատժից առաջ տեսնել ծնողներին, և թուրքական կառավարությունը, ելնելով մարդասիրությունից, ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչների միջոցով որոշել է իրականացնել մահապարտի վերջին կամքը: ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչները ստանալով հաղորդում հրավերի մասին, վստահություն չունեցան երաշխավորել Լևոնի ծնողների անվտանգությունը, այդ էլ այն դեպքում, երբ թուրքական իշխանությունները մերժել էին Միջազգային Կարմիր խաչի միջնորդությունը զոհված մարտիկ Զոհրապ Սարգիսյանի դին նրա ծնողներին հանձնելու համար:

1983թ. հունվարի 29-ի լուսաբացին, Անկարայի «Մամաք» տխրահռչակ բանտում կախաղան հանվեց Լևոն Էքմեքյանը: Նա դարձավ կախաղան բարձրացող առաջին ազատամարտիկ-նահատակը սփյուռքի պատմության մեջ: Պատմության մեջ նա մտավ որպես նահատակ, որը հավատարմությամբ ծառայեց իր ազգին և անձնագոհաբար ավարտեց իր կյանքը: Նա դատավարության ընթացքում և մինչև կախաղան բարձրանալու պահը հայտարարել էր հա-

ցադով:

Պատմական «Կարին» գործողությունը եկավ մեկ անգամ ևս ամբողջ աշխարհին փաստելու հայ և թուրք պայքարի իրողությունը, որը մեր ժողովրդի թշնամի թուրքական ֆաշիստ կառավարության դեմ է: Այդ պայքարը կշարունակվի այնքան ժամանակ, քանի թուրքերը կշարունակեն բռնազավթած պահել մեր հայրենիքը:

Հերոս որդու եղեռնական մահից հետո, Գևորգ Էքմեքջյանը նամակով դիմեց Լևոնի ընկերներին.

«Հայ ազգի առյուծասիրտ զավակներուն:

Իմ թանկագին զավակներ, ձեզի համար շատ պարզ է, թե ինչ ըսել է հեղափոխություն, որովհետև բոլորդ ալ մղված եք նույն ցավեն, ի տես մեծ պետություն կոչվող անխիղճ կայսերապաշտներուն: Այդ նույն պետություններն այսօր ոտքի կպահեն «հիվանդ մարդ» կոչեցյալ թուրքիան: Նույն այդ կայսերապաշտները հայ ժողովուրդեն ավելի լավ կձանձնան բարբարոս թուրքիան:

... Ուրեմն մեզի ի՞նչ կմնա, առյուծասիրտ զավակներս: Միայն ու միայն հեղափոխություն, սուրբ հեղափոխություն: Աստված ձեր բազուկներուն ուժ և կարողություն թող տա: Ձեզի՝ ուժ, կամք, հույս, որովհետև առանց հույսի որևէ գործ չի հաջողվիր: Նաև հավատք: Մանավանդ հեղափոխականը պետք է հավատա, թե օրերեն մեկ օր Արևը պիտի ծագի հայ ժողովուրդի գլխին: Հեղափոխության ճամփան արյունոտ և փշոտ է: Առանց զոհողության՝ հաղթանակ չըլլար:

... Նոր զոհեր տալով պիտի շարունակենք մեր սուրբ գործը մինչև մեր նպատակին հասնինք և մեր նահատակներու աճյուններուն հանգստություն տանք մեր պայքարի հաղթանակով:

... Կեցցե՛ հայ ժողովուրդը, կեցցե՛ հեղափոխությունը, կեցցե՛ հայ պայքարի ճամփով նահատակվող առյուծներուն հիշատակը:

Ձեզ միշտ պաշտող ձեր հայրը՝ Գևորգ Էքմեքջյան»:

Ահա՛ նաև Ջոհրապ Սարգիսյանի հոր նամակը՝ գրված որդու զոհվելուց մեկ տարի անց.

«Սիրելի՛ զավակներս, հայրո՛ց հերոսներ, հայրական մաղթանքներս և օրհնությունս կու գամ բաշխելու բոլոր հերոսներուն, քաջ ազգիս զավակներուն:

Սիրելի՛ զավակներս, անցյալ կիրակի, 7 օգոստոս 1983-ին Ս. Քառասուն Մանկանց եկեղեցվո (Լիբանան) մեջ ձեր հերոս եղբոր՝ Ջոհրապ Սարգիսյանի տարելիցը ոգեկոչեցինք: Քովս ներկայացան քանի մը երիտասարդներ և Բանակի կողմեն ցավակցություն հայտնեցին:

Սիրելի՛ զավակներ, զավակս դեռ ողջ է և կապրի, քանի որ Ջոհրապի եղբայրները կպայքարին նույն ճամփով: Ուրախ եմ զավակս զոհելուս համար: Արդարև, ծնողքիս մեծամասնությունը սպանված են այդ ֆաշիստ, չար ու վատ մարդոց ձեռքով:

Այսօր իմ զավակս մեծ պատվով ու քաջությամբ լուծեց իր պապերուն վրեժը: Ուրախ եմ, որ զավակս զոհվեցավ հայ ազգի դատին արդար ճամփուն վրա: Իմ զավակս չմահացավ, այլ՝ պսակվեցավ հայոց հողին հետ:

Ուրախությամբ կտոնեն զավակիս տարելիցը, որովհետև ան պարտք ուներ իր ազգին, ուրախությամբ ու հոժար կամքով տվավ իր արդար պարտքը:

Օրհնյա՛լ ըլլան ձեր բոլորին սուրբ քայլերը: Թող վարդեր բացվին ձեր ամեն քայլին:

Հաջողությո՛ւն ձեր բոլորին: Համբույրներս ու հայրական բարևներս ընդունեցե՛ք բոլորդ:

Հերոսահայր՝ Աբրահամ Սարգիսյան»:

Այդ պատմական գործողությունից առաջ, թե՛ Ջոհրապը և թե՛ Լևոնն իրենց խոսքն էին ուղղել համայն հայ ժողովրդին և իրենց պայքարի ընկերներին:

Ահա՛ Ջոհրապ Սարգիսյանի խոսքը՝ ուղղված հայ ժողովրդին.

«Սույն նամակս կուղղեմ ՀԱՀԳԲ-ի ղեկավարության, պայքարի ընկերներուս, համակիրներուն, ինչպես նաև մեր կազմակերպության աշխարհասփյուռ բոլոր համակիր շարժումներուն:

Իմ այս տողերը կգրեմ սրտիս խորքեն: Կուգեմ արտահայտել այն ոգին, որ կնվիրեմ աշխարհասփյուռ հայ ժողովուրդի զավակներուն և հատկապես Սովետական Հայաստանի հայության, որ իր զոհողությամբ կերտեց մեր պատվավոր պատմությունը և կրցավ փոքր հայրենիքի վրա կերտել և պահպանել մեր ազգային ոգին ու ժառանգը: Եվ այսօր, Սովետական Հայաստանը հիմնական ոգին է աշխարհասփյուռ հայության:

Հավատացե՛ք, պիտի գա օրը և հաղթանակներ պիտի արձանագրենք՝ ճգնելով կայսերապաշտական վարչակարգերն ու անոնց դաշնակիցները և պիտի ազատագրենք Հայաստանը:

Գուցե ես չկարենամ տեսնել հայրենիքս: Սակայն պիտի տեսնեմ զայն հայ ժողովուրդի հեղափոխական զավակներուն աչքով: Վստահաբար պիտի վերադառնանք մեր հայրենիք:

Ողջույններս ձեզի բոլորիդ:

Հայ ազգի զավակներ,

Չեմ գիտեր, արդյո՞ք ողջ կըլլամ երբ կարդաք այս տողերս:

Պետք է շարունակվի թրքական ֆաշիզմի և կայսերապաշտության պարտադրած կատարված իրողությունը: Պետք է, որ շարունակվի մեր տարասփյուռ վիճակը: Եկեր է ժամանակը, որ յուրաքանչյուրս կատարե իր պարտականությունը: Եկեր է ժամանակը, որ մեր արյունը նվիրենք ի խնդիր մեր սիրելի հայրենիքի, ի խնդիր Հայաստան վերադարձի...

Կբաժնվիմ ձեզմե և մեծ վստահություն ունիմ հայ ժողովուրդին վրա: Զոհրապ»:

Ահա՛ և Լևոն Էքմեքչյանի պատմական խոսքը՝ ուղղված հայությանը.

«Անունս Լևոն Էքմեքչյան է:

Բարևներ հայ ժողովուրդին: Վերջին խոսքս կուղղեմ աշխարհասփյուռ հայության: Կներեք, որ խոսքս քիչ մը քննադատական

պիտի ըլլա, սակայն ինչ որ կըսեմ՝ իրականություն է:

Խղճալի է ժողովուրդի մը համար, որ կտրեր է օտարներու ստրկության շղթան և հիմա դարձեր է դրամատեր և կայսերապաշտ ղեկավարներու ստրուկը: Ցավալի է շատ: Արդյոք ավելի լավ չէ՞ր մնալ անկաշկանդ: Խոսքս ձեզի է ուղղված, հայե՛ր: Ե՞րբ պիտի արթննաք և հասկնաք ինքնուրույնության իմաստը: Գիտակից եք ամեն ինչի, գիտեք ծուռն ու շիտակը և սակայն միշտ ենթակա եք ծուռին, երբ ձեր առջև կան իրականություններ՝ վեհանձնությունը, ազնվությունը, զոհողությունը և այնտեղ՝ բռնությունը, դավաճանությունը, տառապանքն ու ստրկությունը: Եվ մանավանդ դուք՝ նոր սերունդը, որ անսպառ պաշար ունի ամեն տեսակ վայելքի, կաթիլ մը արյուն չունի՞ք տալու հայ ժողովուրդին: Շատ ցավալի է այս ամենը: Տեղ մը՝ բանտ ու տառապանք, բայց նաև հավատք ու անձնագոհություն: Ուրիշ տեղ մը՝ վայելք, խրախճանք և կռապաշտություն: Հետաքրքրված չեք Հայ դատով, որովհետև հանգիստ եք: Բայց այս հանգստությունը դեպի մահ կառաջնորդե մեզ բոլորս: Խաբկանք է այս հանգստությունը:

Վերջապես հասկցե՛ք, որ մեր հողերը բռնագրավված են և մեր ժողովուրդն ալ օտարներու ձեռքին գերի է: Եվ ինչպես կըսեն՝ «Կամ այս ծովի ձուկը պիտի ըլլաս, կամ մեռնիս»: Բայց մենք ո՛չ այդ ծովի ձուկը պիտի ըլլանք և ո՛չ ալ պիտի մեռնինք:

Այո՛, մենք պիտի ապրինք և մեր միակ միջոցը սա՛ է (իմա՝ զինված պայքարը - Ռ. Հ.): Մենք մե՛ր ծովի ձուկը պիտի ըլլանք: Մենք պիտի տնօրինենք մեր ապագան: Ինքնուրույն ըլլալու համար մեր միակ հույսը հեղափոխությունն է: Սա լավ հասկցեք: Հեղափոխությունը կպահանջե զոհողություն, առանց որուն չենք կրնար հասնիլ մեր նպատակին: ՀԱՀԳԲ-ը քալած-անցած է անձնագոհության սահմանը: Այս ի՛նչ զոհողություն, ի՛նչ հավատք, ի՛նչ գերբնական կորով:

Տեսնելով այս բոլոր սխրագործությունները, այլևս ձեր մեջ թող արթննա նախանձի բջիջը: Լսեցե՛ք հեղափոխության ծայրը և հետևեցե՛ք անոր: Հեղափոխությունը միակ ճամփան է, որ կառաջնորդե մեզ դեպի Հայաստանի ազատագրումը: Եվ մենք այդժամ որպես մեր ծովի ձուկը կսուզվինք մեր ազատ ջուրերուն մեջ:

Սրտագին մաղթանքներս ձեր բոլորին, և՛ հաջողություն:

Հայաստանի Ազատագրության Հայ Գաղտնի Բանակի ընկեր-

ներուս կթողեմ կտակս՝ շարունակել պայքարը մինչև Հայաստանի ազատագրումը թրքական ֆաշիզմի և կայսերապաշտության լուծեն:

Աշխարհասփյուռ հայ ժողովուրդ, ձեր շահերը կպահանջեն ազատագրել ձեր հողերը թրքական ֆաշիզմեն, որ կոտորեց ավելի քան մեկ և կես միլիոն հայ:

Հայ ազգի զավակներ,

Չեմ գիտեր, թե ողջ պիտի մնա՞մ, երբ կարդաք այս տողերս: Խոսքս կուղղեմ ինձի վստահված հեղափոխական առաքելությանս մեկներին առաջ:

Համոզված եմ առաքելությանս, որովհետև անոր մեջ կտեսնեմ ձեր բոլորին շահերը անխտիր: Այո՛, հեղափոխական այս առաքելությանս մեջ կտեսնեմ հայրենիքս, ժողովուրդս և անոր զավակներուն ապագան:

Սիրելիներ,

Պետք է՝ շարունակվի թրքական ֆաշիզմի և կայսերապաշտության պարտադրած կատարված իրողությունը: Պետք է՝ շարունակվի տարասփյուռ վիճակը:

Ժամանակն է, որ յուրաքանչյուրս կատարե իր պարտականությունը: Ժամանակը եկած է, որ մեր արյունը նվիրենք ի խնդիր մեր սիրելի հայրենիքին, ի խնդիր Հայաստան վերադարձին...

Պայքարինք ի խնդիր Հայաստանի վերատիրացման:

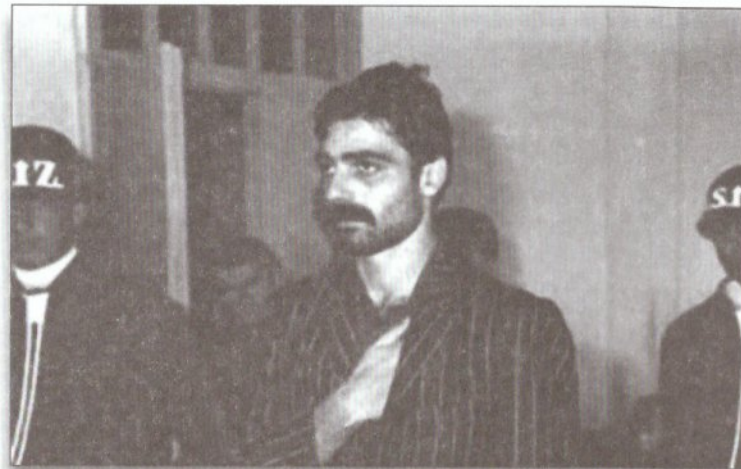
Կբաժնվիմ ձեզմե և մեծ վստահություն ունիմ հայ ժողովուրդին վրա»:

Լևոն Էքմեքջյանի խոսքը՝ ուղղված պայքարի ընկերներին.

«Սիրելի՛ ընկերներ,

Վերջին խոսքս ձեր համար թող ըլլա հավատքի աղբյուր: Ունենալ հավատք միայն զենքի ուժին: Անցյալի փաստերը վկա: Մինչև իսկ ներկան: Մեզի բոլորիս հայտնի է հայ ժողովուրդին դեմ գործված սպանող, կեղեքումը, բնաջնջումը:

Ինչո՞ւ, որովհետև մենք բարբարո՞ս էինք: Ո՛չ, որովհետև մենք մեր իրավունքի տերը չէինք, զենք չունեինք: Այստեղ հարց տանք մենք մեզի. արգիլված էր մեզի զենք ունենալ, կամ չունեի՞նք զենք

ՀԱՀԳՔ «Կարին» գործողությունն իրականացրած մարտիկներից, ծանր վիրավոր վիճակում գերի ընկած Լևոն Էքմեքջյանի «դատավարությունը» թուրքական դատարանում:

ունենալու կարողություն: Ունեինք ամեն կարելիություն, բայց չմտածեցինք այդ մասին և հավատք ընծայեցինք «մարդկության»...

Լոկ խոսքերու հավատացինք և մեր հույսը կապեցինք Աստուծո օգնությանը:

Այս անվերջ սպասումը տվեց իր «պտուղը»:

Ամենուրեք Դեր-Ջորներ, մարդկային գանգերու գերեզմաններ:

Ուրեմն, այս իրողությունները թող մեզի օրինակ ծառայեն: Մարդկությունը չմտածեց մեր իրավունքներուն մասին, որովհետև չտեսավ մեր զենքի ուժը: Աստուծո զորությունը չօգնեց մեզի և խոսքերը մնացին խոսք: Այս բոլորը նկատի ունենալով՝ մեզի կմնա միայն մեկ բան. հավատք չընծայել ո՛չ «մարդկության», ո՛չ խոսքերու...

Մեր ուժը մեր զենքն է: Մեր զենքը մեր Աստվածն է: Ձենքով կարծանագրվի մեր հաղթանակը: Սակայն ասիկա կպահանջե գոհողություն: Պետք է, որ մենք միայն ըսենք. «Ամենայն տեղ մահը մի է, մարդ մեկ անգամ պիտի մեռնի, բայց երանի, որ յուր ազգի ազատության կգոհվի»: Ասիկա չի բավարարեր: Մենք պիտի հա-

վատանք զենքի ազատությանը: Մենք պարտավոր ենք զոհվիլ, որպեսզի մեր հաջորդները հավատք ունենան Ազատության զինվորին:

Եվ դո՛ւք, Ազատության զինվորներ, ազատատենչ ձեր հոգիները պիտի սավառնին դեպի Արարատ և այնտեղ պարզեն Ազատության դրոշը:

Ընկերներ, ձեզի կմաղթեմ հաջողություն, հավատք և սեր ձեր սուրբ գործին:

Սրտագին համբույրներս ձեր բոլորին:

Մնացե՛ք հավատով: Մնա՛ք բարով:

Ձեր՝ Լևոն Էքմեքյան»:

Ահա և ամենայն հայոց բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկյանի բանաստեղծությունը՝ նվիրված Լևոն Էքմեքյանի հիշատակին.

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՌԵՔՎԻԵՄ

... Կանծրևե, տղա՛ս ... Աշունը թաց է,
Ուրկի՞ց հայտնվեց կախաղանը այս.
Գիշերը ամբողջ աչքերս բաց են,
Քեզ որտե՞ղ տարան, ի՞նչ արին, տղա՛ս:

Անխռով անցավ մեր ողջ ցերեկը,
Մինչ այնտեղ՝ ճոճվող քո մարմինն էր սառ...
Մեզ համար էիր որոնում ելքը,
Մոլորված, մոլի, սակայն՝ մե՛զ համար:

Այդ դո՛ւ չմեռար, մե՛նք ենք մեռածը,
Մենք՝ մեղկության մեջ հղիացած սերունդ.
Կանծրևե, տղա՛ս ... Աշունը թաց է,
Թաց՝ աչքերի պես խեղճ, խաբված սերունդ...

1983թ., հունվար

Նահատակ հերոսներ Լևոնի և Զոհրապի ծնողների ապրումների, նրանց խոսքի և մտորումների հետ անչափ համահունչ է նաև «Կարին» գործողությանը նվիրված «Մենք դեռ պիտի գա՛նք» բանաստեղծությունը, որի հեղինակը չի ցանկացել հայտնել իր անունը:

Ստորև մեջբերում ենք բանաստեղծությունն ամբողջությամբ:

ՄԵՆՔ ԴԵՌ ՊԻՏԻ ԳԱՆՔ

Անկարա, Անկարա,
Տեսա՞ր դու հերոս մեր մարտիկների
Ահեղնամեռունչ մարտը քաջարի,
Լսեցիր կանչը Դեր-Զորում ընկած
Մեր սրախողխող նահատակների:

Անկարա, Անկարա,
Սա լոկ վրեժ է կամ կույր մի պայքար,
Կոչ է մեծ կռվի, ապրելու համար,
Թուրք ժողովուրդը չէ մեր թշնամին,
Մենք կանհետացնենք թուրք նենգ ֆաշիզմին:
Անկարա, Անկարա,
Մենք պահանջ ունենք Սրբազան հողի,
Ու չենք զիջելու ոչ մի ոսոխի,
Արյան դատ ունենք, խլված իրավունք,
Հայ Գաղտնի Բանակ՝ պաշտպանող թիկունք:

Անկարա, Անկարա,
Քաջերը ընկան վեհ հերոսությամբ,
Զոհեցին իրենց՝ ի սեր հայության,
Բայց սա չէ վերջը մեր ահեղ մարտի,
Մենք դեռ պիտի գա՛նք, հարվածե՛նք պիտի:

«Հայաստան» պաշտոնաթերթ,
թիվ 43-44, մայիս-հունիս 1983

«Կարին» գործողությունն իրականացրած ՀԱՀԳԲ-ի «խրիմյան Հայրիկ» անձնասպանական խմբի անդամներից Ջոհրապ Սարգիսյանն ու Լեւոն Էքմեքչյանը:

Իրենց բացառիկ հերոսությամբ և նահատակությամբ, «Կարին» գործողության երկու մահապարտներն էլ թե՛ Ջոհրապը և թե՛ Լևոնը արժանի են դասվելու հայ ժողովրդի առասպելական հերոսների շարքին: Նրանք պիտի մնան հայ ժողովրդի սրտի մեջ և պիտի սավառեն անմահության անձայրածիր տիեզերքում:

Պատրաստվող գործողությունից թուրքերի ուշադրությունը շեղելու և նրանց զգոնությունը բթացնելու համար, ՀԱՀԳԲ-ը դիմեց տեղեկատվական-հոգեբանական հնարքի, որն իր արդյունավետությունն ապացուցեց Էսենբոլայում. ՀԱՀԳԲ-ը հուլիսի վերջին աշխարհի լրատվամիջոցներով տարածեց ապատեղեկատվություն, թե Լիբանան ներխուժած իսրայելական բանակի ռմբակոծությունների ժամանակ զոհվել է իր մարտական ղեկավար Հակոբ Հակոբյանը: Թուրքերը հանգիստ չունջ քաշեցին. զոհվել էր տարիներով իրենց սարսափի մատնած գլխավոր թշնամին:

«Կարին» գործողությունը Թուրքիայի տարածքում կատարված ամենանշանակալի հարվածն էր: Դա նախապատ-

րաստվել էր մանրամասնորեն: Ջոհրապն ու Լևոնը ռազմական, հոգեբանական և գաղափարախոսական պատրաստություն էին անցել ՀԱՀԳԲ-ի ռազմաբազաներում, երկուսն էլ գերազանց տիրապետում էին զենքերի շատ տեսակների: Բնականաբար, լավ ուսումնասիրել էին «Էսենբոլա» օդանավակայանի՝ գրոհի ենթակա օբյեկտի մուտքն ու ելքը իրար կապող ուղիները, հատակագիծը: «Կարին» գործողության համար զենքերն ու զինամթերքը տրամադրել էր պաղեստինյան դիմադրության ռազմական ականավոր գործիչ Աբու Նիդալը (Սաբրի ալ-Բաննա), որը համագործակցում էր ՀԱՀԳԲ-ի ղեկավար Հակոբ Հակոբյանի (Մուջահեդ) հետ: Մուջահեդն էր, որ Ջոհրապին և Լևոնին Անկարա ուղարկեց «Կարին» գործողությունը կատարելու համար:

ՀԱՀԳԲ-ը «Կարին» գործողությանը առանձնահատուկ նշանակություն էր տալիս երկու պատճառով. նախ, դա առաջին լուրջ փորձն էր մարտական գործողությունները տեղափոխելու գլխավոր հրապարակ՝ Թուրքիայի բուն տարածք, այն էլ՝ թշնամու մայրաքաղաքը, և, երկրորդ, փորձարկվում էր նախապես մշակված պլանը՝ ջոկատներով ներխուժել Թուրքիա և ձգտել ստեղծել ազատագրված օջախներ և հարկադրել Թուրքիային ճանաչելու դրանցում հայերի բնակվելու իրավունքը:

«Կարին» գործողությունը ցնցեց թուրքական իշխանություններին և ապշահար արեց ՆԱՏՕ-ի գծով նրա գործընկերներին, քանի որ Անկարայի օդանավակայանը համարվում էր ՆԱՏՕ-ի ռազմաօդային ուժերի ամենակարևոր բազաներից մեկը: Շտապ կարգով Թուրքիա ժամանեց ԱՄՆ-ի գաղտնի ծառայության բարձրաստիճան պաշտոնյաներից մեկը՝ ՀԱՀԳԲ-ի դեմ համատեղ գործողություններ մշակելու համար: Մասնավորապես գաղտնի պայմանավորվածություն ձեռք բերվեց, որպեսզի այն երկրները, որոնք ռազմական կապեր ունեին Թուրքիայի հետ և որտեղ հոծ հայկական համայնքներ կան, չարտոնեն և ամեն կերպ կաշկանդեն և

թույլ չտան հայերի գործուն պայքարը Հայկական հարցի լուսաբանման և տարածման համար:

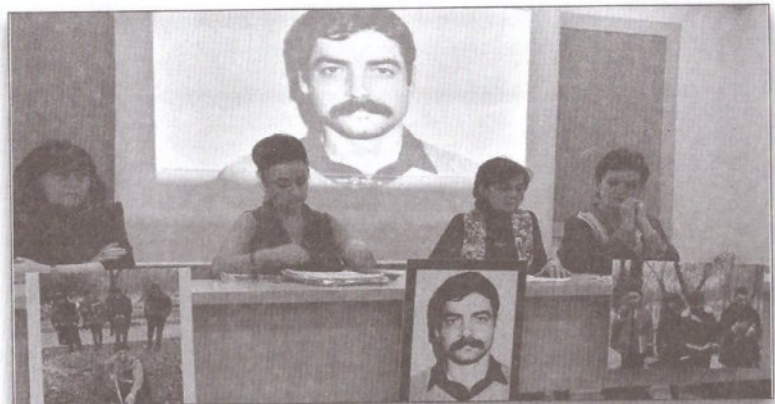
Մինչ այդ, պատմական ճշմարտությունը լռության մատնած թուրքական իշխանությունները հարկադրված եղան ՀԱՀԳԲ-ի դեմ պայքար սկսել երկու ճակատով՝ ահաբեկչական և դիվանագիտական միջոցներով: Նրանք հանձնարարեցին իրենց հատուկ ծառայությունների գործակալներին՝ նշանառության տակ պահել աշխարհի տարբեր երկրներում գտնվող ՀԱՀԳԲ-ի ղեկավարներին, իսկ հնարավորության դեպքում՝ բռնել և բերել Թուրքիա (ինչպես որ դա 1999թ. սկզբին կատարվեց քրդերի առաջնորդ Աբդուլլա Օջալանի նկատմամբ - Ռ. Հ.): Թուրքական իշխանությունները գործի դրեցին շողոքորթությունը, կաշառքը, խաբեությունը, ահաբեկչությունը և հաջողեցին 1982թ. նոյեմբերին սպանել Հոլանդիայում լույս տեսնող, հայկական գինյալ ազատագրական պայքարի կողմնակից «Պայքար» առաջադիմական թերթի խմբագիր Նուբար Յալըմյանին:

Թուրքական իշխանությունների ձեռնարկած գործողությունների կապակցությամբ ՀԱՀԳԲ-ը 1982թ. հոկտեմբերի 10-ին հանդես եկավ հայտարարությամբ, որտեղ նշում էր, որ ՀԱՀԳԲ-ը ավելի կուժեղացնի իր հարձակումները Թուրքիայի դեմ, այնքան ժամանակ, քանի դեռ թուրքերի կատարած ցեղասպանությունը կմնա անպատիժ, և այդ ցեղասպանության գոհ դարձած հայ ժողովուրդը չի վերատիրանա իր ազգային, պատմական և հողային անժամանցելի իրավունքներին:

Եվ, իրոք, այս հայտարարությունից մի քանի ամիս անց, ՀԱՀԳԲ-ը կրկին հարվածեց Թուրքիային՝ նորից իր իսկ տարածքում, այս անգամ հատուկ գործողություն իրականացնելով Ստամբուլի հռչակավոր ծածկած շուկայում:

Լևոն Էքմեքյանի աշյունները հանձնվեցին իր ընտանիքին

Երբ այս գիրքը տպագրության էր հանձնվում, Լևոն Էքմեքյան նահատակի աշյունները 23 դեկտեմբերի 2015 թ.ին դուրս հանվեցին Անկարայի Ջեբեջի Ասրի գե-

Լևոն Էքմեքյանի աշյունների արտաշիրմումից և դրանց Ֆրանսիա տեղափոխումից հետո Թուրքիայի Մարդկային իրավունքների հանձնախմբի Ստամբուլի կենտրոնում այս մասին կազմակերպված հավաքից:
Ձախից երկրորդը՝ փաստաբան Տիկ. Էրեն Քեսքին:

րեզմանատնից և հատուկ դազադի մեջ դրվելով փոխադրվեցին Ֆրանսիա: Արտաշիրմումի թույլտվության և աշյունների տեղափոխման հարցում հիմնական աշխատանքները կատարեցին վերջին տարիներին Փարիզում ապրող Էքմեքյան ընտանիքը եւ Թուրքիայի Մարդկային իրավունքների հանձնախմբի թուրք եւ հայ գործիչները, հատկապես փաստաբան Տիկ. Էրեն Քեսքինը: Լևոնի սուրբ աշյունները հանգրվանեցին ընտանեկան դամբարանում՝ հոր աշյունների կողքին:

ՀԱՀԳԲ-ի «Նահատակ ղեկավար Հակոբ Հակոբյան» գործողությունը

1983 թ. հունիսի 16-ին, Ստամբուլ քաղաքի կենտրոնում գտնվող «Ծածկած շուկա» սովորական առևտուր էր կատարվում: Ծածկած շուկան զբոսաշրջիկների սիրած վայրերից մեկն է, այն միշտ բազմամարդ է լինում: Ծածկած շուկան նախկինում եղել է սուլթանների ծիանոց և զբաղեցնում է մեծ տարածություն: Այժմ այն հիշեցնում է մի մեծ առևտրի կենտրոն Ստամբուլի մեջ՝ իր բազմաթիվ մուտքերով ու ելքերով, որոնց մոտ հերթապահում են անվտանգության ծառայության աշխատակիցներ ու ոստիկաններ:

1983թ. մայիսի վերջին թուրքական բանակը ներխուժեց Հյուսիսային Իրաք և սկսեց քուրդ ապստամբների կոտորած: Քուրդ ազատամարտիկներին օգնության շտապեցին ՀԱՀԳԲ-ի տղաները:

Ի պատասխան թուրքական բանակի Հյուսիսային Իրաք ներխուժման, ՀԱՀԳԲ-ը որոշեց պատասխան հարված հասցնել Թուրքիային՝ իր իսկ տարածքում: Այդ նպատակով հունիսի 11-ին նա Ստամբուլ ուղարկեց Մկրտիչ Մատարյանին:

Մկրտիչ Մատարյանը ծնվել է Սիրիայում՝ 1960 թվին: 1983թ. փետրվարին անդամագրվել է ՀԱՀԳԲ-ին, և նրա ռազմական բազաներում մարզվել մոտ երեք ամիս: Նա մոլեռանդ հավատացյալ էր, խելահեղ ազգասեր: Գործողության մեկնելուց առաջ Մատարյանն ասել էր. «Իմ արյունս պիտի թափեմ և մարմինս մատաղ պիտի անեմ ազգիս համար: Իմ գոհողությունը մեր պապերի համար է, որոնք կո-

տորվեցին մեզ համար»:

«Հակոբ Հակոբյան» գործողությունը իրականացվեց 1983թ. հունիսի 16-ին:

Ժամը 13-ին դուրս գալով հյուրանոցից, Մկրտիչն ուղղվեց դեպի Ստամբուլի ծածկած շուկա: Նրա պայուսակում կար նմանակ «Կալաշնիկով» տիպի կարճակոթ ինքնաձիգ: Հասնելով շուկայի հիմնական տաղավարի մուտքամասին, նա հանեց ինքնաձիգը, գետին տապալեց տաղավարի մուտքը հսկող ոստիկանին և բռնվելով «իմացե՛ք ով է ԱՍԱԼԱ-ն», անկանոն կրակահերթ տվեց աջ ու ձախ: Սկսվեցին աներևակայելի խուճապ և իրարանցում: Մարդիկ ծակուծուկ էին փնտրում՝ պատսպարվելու համար:

Գրոհի ընթացքում Մատարյանը հաջողեց պատանդ վերցնել շուկայի այցելուներից և օտարերկրա զբոսաշրջիկներից բաղկացած մի խմբի:

Ոստիկանությունն անմիջապես շրջափակեց Մատարյանին և պահանջեց հանձնվել: Սակայն հանձնվելու մասին խոսք լինել չէր կարող: Գործողությունն անձնասպանական էր և Մկրտիչը գնալու էր մինչև վերջ:

Թուրքական իշխանությունները բանակցություններ սկսեցին Մատարյանի հետ՝ զենքը վար դնելու և պատանդներին ազատ արձակելու համար, սակայն ուխտադրժորեն կրակ բացեցին: Ի պատասխան դրա՝ Մատարյանը պայթեցրեց իր ձեռնառումը և զոհվեց: Սպանվեցին նաև թուրք երեք բանազնացները:

Ծածկած շուկայի գործողության ընթացքում, նահատակված Մատարյանից բացի, սպանվեց երեք և վիրավորվեց 22 հոգի: Մատարյանին ուղեկցող գրոհային խմբի մյուս անդամները նկարահանումներ կատարելուց հետո բարեհաջող վերադարձան իրենց կայանը:

Այս գործողությունը թուրքական իշխանությունների մեջ մեծ խուճապ առաջացրեց: Նրանք ձեռնարկեցին բոլոր միջոցները, որպեսզի զանգվածային լրատվամիջոցները որևէ

Հայաստանի Ազատագրության Հայ Գաղտնի Բանակի հաղորդագրությունը 16 Յուլիս 1983-ին Սթամպուլի ծածկած շուկային մէջ տեղի ունեցած ՅԱԿՈԲ ՅԱԿՈԲԵԱՆ անձնասպանական գործողութեան մասին

ԼԵՒՈՆ ԷՔՍԷՔՃԵԱՆ ԽՄԲԱԿԻ առաջնորդը պայթեցուց իր ձեռքերուն մէջ պահած ռումբը, երբ տասնեակ մը թիւով պատանդներ բռնած՝ կը բանակցէր թուրք բանազնացներու հետ: Թրքական բանակի զինուորները երբ առատ կրակ բացին ընկերոջ ու պատանդներուն ուղղութեամբ, խմբակին պատասխանատուն պայթեցուց իր ձեռքի ռումբը, որուն հետեւանքով սպանուեցան երեք թուրք բանազնացներ եւ շատ թիւով զբոսաշրջիկներ:

Մեր մարտիկները երբեք չեն վախնար թրքական զնդակներէն, որովհետեւ անոնք իմացեալ զոհողութեամբ կը դիմագրաւեն ազատագրական պայքարի առաքելութիւնը:

Պիտի շարունակենք մեր պայքարը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՅ ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿ

16 Յուլիս 1983

Ստամբուլի ծածկած
շուկայում
«Հակոբ Հակոբյան»
գործողությունն
իրականացրած
«Լեւոն Էքմեքջյան»
անձնասպանական խմբակի
անդամ Մկրտիչ Մատարյանը
ՀԱՀԳԲ-ի ռազմակայանում:

հաղորդում չանեն այդ գործողության մասին, բայց՝ ապարդյուն: Ստամբուլի նման քաղաքում որևէ արտակարգ գործողություն անմիջապես հայտնվում է լրատվամիջոցների տեսադաշտում: Այս անգամ նույնպես, ամերիկյան և երոպական լրագիրներում հրապարակվեց ՀԱՀԳԲ-ի հայտարարությունը, որտեղ ասվում էր, որ Ստամբուլում «Նահատակ ղեկավար Հակոբ Հակոբյան» գործողությունը ՀԱՀԳԲ-ն իրականացրել է հաստատելու համար բռնագրաված իր հայրենիքը վերադառնալու հայ ժողովրդի հեղափոխական կամքը: Թերթերն այս գործողությունը համարեցին եզակի երևույթ՝ նշելով, որ Անկարայից հետո («Կարին» գործողություն) ՀԱՀԳԲ-ն այս անգամ հարվածեց Թուրքիայի ամենախոշոր քաղաքի՝ Ստամբուլի տնտեսական կենտրոնը համարվող շրջանը, հակառակ Թուրքիայի զինված ուժերի՝ վերջերս Իրաքի սահմաններից ներս կատարած այն արշավին, որի ընթացքում հաճախ կրկնվում էր, թե հայ ահաբեկիչների հիմքերը քանդված են:

Լոնդոնի «Թայմս» թերթը 1983թ. հունիսի 17-ի համարում անդրադառնալով ծածկած շուկայի գործողությանը, նշել է. «Հայկական ընդհատակյա կազմակերպությունները վրեժ են լուծում 1915թ. Օսմանյան Թուրքիայի կողմից 1,5 մլն. հայերի զանգվածային տեղահանությունների և կոտորածների համար: Եվ քանի որ ՀԱՀԳԲ-ի հարվածները շարունակվում են, նշանակում է, որ հայ ժողովրդի նկատմամբ անարդարությունը չի վերացել»:

Իր գործողությունից առաջ Մկրտիչ Մատարյանը մի քանի նամակներ է գրել, որոնք որոշակի պատկերացում են տալիս նահատակ մարտիկի՝ հայրենիքին նվիրված հերոսի մտածելակերպի և զգացմունքների մասին:

Ահա՛ մորն ուղղված երկու նամակները.

«Մայր իմ, այս գրությունը կարդա՛ բոլոր ազգականներու մոտ:

Սիրելի՛ մայրիկ, անմոռանալի՛ մայրիկ, քաղցրի՛կ մայրիկ: Ինչ որ ալ ըսեմ՝ քիչ է: Սակայն մայրի՛կ, մէ՛կ հատիկ մայրիկ, ստիպուած եմ իմ կեանքս զոհել, որպէսզի մենք այս մեծ բանտէն ազատինք:

Բայց չեմ մեռնիր, մայրի՛կ, իմ ընկերներս միշտ հայ ժողովուրդին քով պիտի յիշեցնեն զիս, եւ վստահ եմ, որ միշտ պիտի հասնիմ քեզի...

Մայրի՛կ, ջըլլայ՛ որ արցունք իջնէ քու աչքերէդ, քանի որ այդ ամէն կաթիլ արցունքը ինծի անէծք կու տայ:

Հպարտացիր, մայրի՛կ, բոլոր մայրերուն քով, աղօթք ըրած կ'ըլլաս ինծի, մայրի՛կ: Եւ միշտ աղօթէ՛ ինծի համար, մայրի՛կ: Գիտեմ որ մօր մը աղօթքը միշտ զօրաւոր կ'ըլլայ:

Զօրաւոր եղի՛ր, մայրի՛կ, քաղցր մայրիկ:

Քու զաւակդ, որ քեզ չի մոռնար մինչեւ մահ՝
Մկրտիչ Մատարեան»:

Ստամբուլի ծածկած
շուկայում
«Հակոբ Հակոբյան»
գործողությունն
իրականացրած
«Լեւոն Էքմեքյան»
անձնասպանական խմբակի
անդամ Մկրտիչ Մատարյանը
ՀԱՀԳԲ-ի ռազմակայանում:

«Սիրելի՛ մայրիկ, ներե՛լ ինձի, կը ձգեմ քեզ եւ կը հեռա-
նամ: Ամօթով կ'ըսեմ որ իմ քրոջս ոսկեղէնը ամենելով հեռա-
ցայ: Ոսկեղէններով «բասաբորդս» հանեցի... Երբ այսպէս
չընեմ՝ չեմ կրնար յաջողիլ, չեմ կրնար նպատակիս հասնիլ:

Սիրելի՛ մայրիկ, ծունկի եկո՛ւր եւ աղօթե՛լ ինձի համար:
Երբ թուրքիոյ փամփուշտը ինձի գայ եւ մարմինիս մէջ խոր-
տակուի, միտքս պիտի ըլլայ քու մօտդ, իսկ ձախ ձեռքս պի-
տի ըլլայ յաղթանակի նշանը, որ պէտք է կրենք մեր վրայ ոչ
թէ խօսքով, այլ՝ գործով:

Գլուխդ բարձրացո՛ւր, ո՛վ սիրելի մայրիկ, ամբողջ հա-
յութեան մօտ քու տղադ քաջ երիտասարդ մըն է, իր ազգին
համար զոհուող անձ մըն է:

Չեմ ուզեր որ լաս ինձ համար: Վերջին խօսքս՝ հպար-
տության մը զգայ, ուրախացի՛ր ինձի համար:

Սիրելի տղադ՝ Մկրտիչ Մատարեան,

Գրեցի 9 Նոյեմբեր 1982-ին»:

Ահա՛ և Մկրտիչ Մատարյանի նամակը մեծ քրոջը.

«Սիրելի՛ քույրիկ, իմ մեծ, համեստ քոյրիկ...

Շատ կարճ պիտի գրեմ, բայց շա՛տ հասկցիր:

Նախ ըսեմ, որ այդ դրամը որ ես քեզմէ առի, կրնայ ըլլար
որ ետ չի վերադառնայ: Բայց կը զգամ, որ դուն աւելի պի-
տի հպարտանաս «որ ես իմ ապարանջանս տուի իմ եղբօրս
որ պայքարի»: Այս քեզմէ գաղտնի առի: Բայց դուն տես՝ թէ
ես ինչ ըրի այդ դրամով եւ կը գիտնաս թէ ինչ տեսակ եղբայր
ունիս:

Եւ երբ կը մարզուէի զէնքերու վրայ, առաջին մտահո-
գութիւնս էր թէ ինչ ծելով պիտի ներես ինձի: Բայց վստահ
եմ թէ այս նամակէս կամ յիշատակէս ետք պիտի ներես
ինձի... Նոր կեանք ստեղծե՛լ, ինձմէ ընդունի՛ր այս խոսքերը՝
խրատ:

Քու եղբայրդ որ քեզ չի մոռնար մինչեւ մահ»:

Մկրտիչ Մատարյանը նամակ է ուղղել նաև հայ
տղաներին և աղջիկներին, որում կոչ է արել համատեղ
հարվածներով պայքարել թուրքիայի դէմ, «մինչև որ
իրականացնենք մեր երազները և հասնենք մեր նպա-
տակին թուրքիայի դէմ», - ասել է Մկրտիչը, ու նամակը
եզրափակել հետևյալ բառերով. «Հայը անվախ է, սիր-
տը՝ քար և մարմինը՝ երկաթ: Առաջ դեպի Հայաստան,
դեպի հաղթանակ»:

İşte özür bekleyen vatan evlatları	 MEHMET BAYDAR Beykoz'ta 1975'te ASALA tarafından katledildi...	 BAHAĐIR DEMİR Beykoz'ta 1975'te ASALA tarafından katledildi...	 DURSUN TUVALOĐLU Beykoz'ta 1975'te Vatanseverler tarafından katledildi...	 İSMAIL ERİŞİR Etiler'de 1975'te Pınar'a katledildi...	 YALÇIN YENER Etiler'de 1975'te Pınar'a katledildi...	 ÖYKÜ ÇINTIR Etiler'den 1975'te Sımsıkıya katledildi...	 YAMA ÇARIŞIR Beykoz'ta 1975'te Vatanseverler tarafından katledildi...	 NECLA KÜNERALP Etiler'den 1975'te Sımsıkıya katledildi...
	 BÜLENT BALÇIOĐLU Etiler'den 1975'te Sımsıkıya katledildi...	 AHMET BEKLER Etiler'den 1975'te Pınar'a katledildi...	 YILMAZ ÇULPAN Tuzel'den 1975'te ASALA tarafından katledildi...	 GALİP ÖZMEN İstanbul'da 1975'te ASALA tarafından katledildi...	 HÜSNÜHAN ÖZMEN İstanbul'da 1975'te ASALA tarafından katledildi...	 SARIK ARİYAK Beykoz'ta 1975'te Sımsıkıya katledildi...	 EYMEN SEVİL Göztepe'den 1975'te Sımsıkıya katledildi...	 NESAT MORALI Çarşı'da 1975'te Pınar'a katledildi...
	 M. SAVAS YERGÖZÜ Etiler'den 1975'te Çarşı'da katledildi...	 CEMAL ÖZMEN Göztepe'den 1975'te Pınar'a katledildi...	 KEMAL ARIKAN Beykoz'ta 1975'te ASALA tarafından katledildi...	 KANI GÜNGÖR Tuzel'den 1975'te ASALA tarafından katledildi...	 ÖMÜR ÖZGÜÇ Fener'den 1975'te Sımsıkıya katledildi...	 BURAK AKBAY İstanbul'da 1975'te Sımsıkıya katledildi...	 NADİDE AKBAY İstanbul'dan 1975'te Laleli'de katledildi...	 ALİŞATTILA ALTINKAT Adalar'dan 1975'te Çarşı'da katledildi...
	 GALİP BALKAR Beykoz'ta 1975'te Sımsıkıya katledildi...	 BURHAN AKSOY İstanbul'dan 1975'te Sımsıkıya katledildi...	 CANAN İMREÇİOĐLU Maslak'tan 1975'te ASALA tarafından katledildi...	 FİKİR YÖNDER Göztepe'den 1975'te Sımsıkıya katledildi...	 ERĐOĐAN ÖZMEN Çarşı'dan 1975'te Vatanseverler tarafından katledildi...	 EVREN ŞİŞİR Etiler'den 1975'te Sımsıkıya katledildi...	 CEYHAN ÇOŞKU Beykoz'tan 1975'te ASALA tarafından katledildi...	 ÇAĐLAR YÜCEL İstanbul'dan 1975'te Sımsıkıya katledildi...
	 HALUK SİPARİOĐLU Maslak'tan 1975'te ASALA tarafından katledildi...							

Թուրք Գորշ Գալլերի առաջնորդ Ղեկեթ Բահչելին ու նրա ղեկավարած «Ազգայնական շարժում» կուսակցությունը ոգեկոչում են «ՀԱՀԳԲ կոչվող հայ մարդասպանների ձեռքով նահատակված 36 դիվանագետներին»...

ՀԱՀԳԲ-ի այլ նշանավոր գործողություններ

Իր կազմավորման սկզբից՝ 1975թ. հունվարից մինչև 1997թ. ՀԱՀԳԲ-ը կատարել է 200-ից ավելի մարտական գործողություն թուրքական հաստատությունների, թուրք դիվանագետների և այլ պաշտոնյաների, ինչպես նաև թուրքիային օժանդակող ոչ թուրքական հաստատությունների և անձանց նկատմամբ:

Յուրաքանչյուր գործողությունից հետո ՀԱՀԳԲ-ը հրապարակել է հաղորդագրություն, որտեղ նշվել է այդ գործողության հետապնդած քաղաքական նպատակը:

Հնարավորություն չունենալով ներկայացնելու ՀԱՀԳԲ-ի ազատագրական պայքարի ռազմական գործողությունների ամբողջական ցանկը՝ ստորև բերվում է միայն մի քանի գործողությունների մասին տեղեկատվություն, ժամանակագրական կարգով, որպեսզի ընթերցողը պատկերացում կազմի ՀԱՀԳԲ-ի գործունեության մասին:

22 հոկտեմբեր 1975

Վիեննայում հարձակում Ավստրիայում թուրքիայի դեսպան Ղանըշ Թունալըզլի վրա: Դեսպանն սպանվում է:

2 հունիս 1978

Մադրիդի մեջ հարձակում Իսպանիայում թուրքիայի դեսպան Զեքի Քյունեբալիի ավտոմեքենայի վրա. սպանվեցին կինը՝ Նեջլան և աներորդին՝ Նախսկին դեսպան Բեշիր

Բալջըօղլուն, ինչպես նաև վարորդը:

2 փետրվար 1980

Երկու պայթյուններ Բոյուսելում խորհրդային «Աերոֆլոտ» և «Թուրքական ավիաուղիներ» օդանավային ընկերությունների գրասենյակների մեջ՝ պատճառելով նյութական վնասներ: ՀԱՀԳԲ-ի համակիր «Հայկական նոր դիմադրություն»-ն ստանձնում է գործողության պատասխանատվությունը: Առաջինը գործադրվել է ի հիշատակ Ստեփան Զատիկյանի, Հակոբ Ստեփանյանի և Զավեն Բաղդասարյանի, որոնք անհիմն ամբաստանվելով Մոսկվայի մետրոյում 1977թ. հունվարի 8-ին կատարված պայթյունի համար, գնդակահարվեցին 1979թ. հունվարի 30-ին:

2 փետրվար 1980

Պայթյուն Փարիզում խորհրդային դեսպանատան մեջ՝ պատճառելով նյութական կորուստներ: ՀԱՀԳԲ-ին համակիր «Հայկական նոր դիմադրություն»-ն ստանձնում է պատասխանատվությունը: Այս գործողությունը նույնպես իրագործվել է ի հիշատակ Ստեփան Զատիկյանի, Հակոբ Ստեփանյանի և Զավեն Բաղդասարյանի, որոնք անհիմն ամբաստանվելով Մոսկվայի մետրոյում 1977-ի հունվարի 8-ին կատարված պայթյունի համար, գնդակահարվեցին 1979թ. հունվարի 30-ին:

17 ապրիլ 1980

Վատիկանի մեջ Թուրքիայի դեսպանատան ավտոմեքենայի վրա ավտոմատային կրակահերթ տրվեց: Վիրավորվեցին դեսպան Վեդդի Թյուրելը և նրա թիկնապահ Թահսին Գյուվենչը: ՀԱՀԳԲ-ն ու «Հայկական ցեղասպանության արդարության մարտիկներ»-ը միաժամանակ ստանձնում են

գործողության պատասխանատվությունը:

8 հոկտեմբեր 1980

Երեք պայթյուններ. Բեյրութում՝ Շվեյցարիայի դեսպանատան մեջ, Բեյրութում Շվեյցարիայի դեսպանի բնակարանում և դեսպանատան առաջին քարտուղարի ավտոմեքենայի մեջ՝ պատճառելով նյութական վնասներ: ՀԱՀԳԲ-ին համակիր «3 Հոկտեմբեր Կազմակերպություն»-ն իրագործեց այդ գործողությունները ի պատասխան ՀԱՀԳԲ-ի մարտիկներ Ալեք Ենիգոմշույանի և Սյուզի Մահսերեջյանի ձերբակալման ժնկի մեջ: Խուսափելով ՀԱՀԳԲ-ի նոր գործողություններից, շվեյցարական իշխանությունները հարկադրված ազատ արձակեցին Սյուզիին (13 հունվար 1981) և Ալեքին (10 փետրվար 1981):

12 մարտ 1981

Թեհրանի մեջ Թուրքիայի դեսպանատան վրա գրոհեցին երկու հայ ազատամարտիկներ՝ Եղիա Քեշիշյանը և Զավեն Ավետյանը (Աբեթյան): Գրոհի ընթացքում ազատամարտիկների և իրանական ապահովության ուժերի միջև տեղի ունեցավ փոխհրաձգություն, որի ընթացքում սպանվեցին երկու ոստիկաններ: Եղիան ու Զավենը ձերբակալվեցին և 1981-ի սեպտեմբերի 17-ին և 18-ին գնդակահարվեցին:

9 հունիս 1981

Ժնևում ՀԱՀԳԲ-ի «Անդրանիկ փաշա կոմանդո»-ն սպանեց Թուրքիայի հյուպատոսարանի քարտուղար Մեհմետ Սավաշ Էրգուզին: Գործողությունը կատարողը Մարտիրոս Ժամկոչյանն էր, որը ձերբակալվեց: Ստանձնելով գործողության պատասխանատվությունը, ՀԱՀԳԲ-ն իր հրապարակած հաղորդագրության մեջ ասում է. «Մենք կը

պայքարինք վերատիրանալու համար մեր բռնագրաւուած հողերուն եւ վերջ դնելու գաղութարարներու բռնագրաւումներուն»: Մարտիրոս ժամկոչյանը 1981թ. դեկտեմբերի 19-ին դատապարտվեց 15 տարվա բանտարկության: Նա ազատ արձակվեց 1991թ. հունիսի 12-ին և հաստատվեց նորանկախ Հայաստանի Հանրապետությունում՝ իր նպաստը բերելով Արցախյան ազատամարտին և ՀՀ բանակի կայացմանը:

26 հուլիս 1982

Պայթում Փարիզի «Սեն Ժերմեն» սրճարանում՝ վիրավորելով 2 անձի: ՀԱՀԳԲ-ին համակիր «Օրլի Կազմակերպություն»-ն ստանձնում է պատասխանատվությունը: 31 հուլիսի 1982թ. հայտարարությամբ ՀԱՀԳԲ-ը կոչ է ուղղում «Օրլի Կազմակերպության»-ը որպեսզի դադարեցնի ֆրանսիական հաստատությունների դեմ զինված գործողությունները և գոժում է «Օրլի կազմակերպության» անդամ Պիեռ Գյուլումյանի մահը, որը տեղի էր ունեցել ռումբ պատրաստելու պահին: Պիեռ Գյուլումյանը մասնակցել է ՀԱՀԳԲ-ի մի շարք գործողությունների, մասնավորապես Լիոնի (05. 08. 1980) և Փարիզի (04. 03. 1981) մեջ Թուրքիայի հյուպատոսարանների վրա կատարված հարձակումներին, որոնց հետևանքով սպանվեցին թուրք դիվանագետներ:

15 հուլիս 1983

Ռումբի պայթում (ըստ ՀԱՀԳԲ-ի՝ պայթումը տեղի է ունեցել տեխնիկական անսարքության պատճառով) Փարիզի Օրլի միջազգային օդանավակայանի «Թուրքական ավիաուղիներ» ընկերության գրասենյակի առջև: Սպանվում են 2 թուրք, 4 ֆրանսիացի, 1 ամերիկացի, 1 շվեդ և վիրավորվում 63 հոգի, որոնցից 28-ը՝ թուրք:

Ֆրանսիական իշխանությունները ձերբակալում են Վարուժան Կարապետյանին, Սիմոն Նայիրյանին (Սոներ Նայիր) և Հովհաննես Սեմերջյանին: ՀԱՀԳԲ-ի անդամ Վարուժան Կարապետյանը պայթումի պատասխանատվությունը վերցնում է իր վրա և դատապարտվում ցմահ բանտարկության: Սիմոն Նայիրյանը և Հովհաննես Սեմերջյանը դատապարտվում են համապատասխանաբար 15 և 10 տարվա բանտարկության: Հովհաննես Սեմերջյանը բանտից ազատ արձակվելուց հետո մնում է Ֆրանսիայում: 1994թ. դեկտեմբերի 30-ին բանտից ազատվում է նաև Սիմոն Նայիրյանը և գալիս Հայաստան մշտական բնակության, իսկ Վարուժան Կարապետյանը 18 տարի ֆրանսիական բանտում տառապելուց հետո՝ 2001թ. ապրիլի 23-ին ազատվում է և նույնպես հաստատվում Հայաստանի Հանրապետությունում՝ ստանալով ՀՀ քաղաքացիություն:

29 հոկտեմբեր 1983

ՀԱՀԳԲ-ի «Վիգեն Այվազյան» անձնասպանական խումբը հարձակում է գործում Լիբանանում Թուրքիայի դեսպանատան վրա: Գործողության ավարտից հետո ազատամարտիկ Նշան Դանիելյանը հանձնվում է լիբանանյան իշխանություններին և բանտարկվում: Երեք տարի անց նա ազատվում է բանտից, սակայն կրկին բանտարկվում է: 1997թ. հունիսի 11-ին Դանիելյանը վերջնականապես ազատ է արձակվում:

27 մարտ 1984

Հարձակում Թեհրանում Թուրքիայի դեսպանության մշակութային կցորդի բնակարանի վրա՝ պատճառելով նյութական վնասներ: Հարձակման ընթացքում զոհվում է ազատամարտիկ Սուրիկ Գրիգորյանը: Նույն օրը ՀԱՀԳԲ-ը

ագդարարում է, որ ոչնչացնելու է թուրքիա մեկնող բոլոր օդանավերը, զինվորականներին և թուրք մասնագետներին ինչպես թուրքիայի, այնպես էլ գրավյալ Արևմտահայաստանի տարածքում:

19 դեկտեմբեր 1991

Մահափորձ Հունգարիայի մայրաքաղաք Բուդապեշտում՝ Թուրքիայի դեսպան Բեդրեդդին Թունաբաշի դեմ: ՀԱՀԳԲ-ն ստանձնում է գործողության պատասխանատվությունը և հայտարարում հետևյալը.

«Մենք՝ Հայաստանի Ազատագրության Հայ Գաղտնի Բանակը, մէկ անգամ եւս առիթ ընծայեցինք բոլոր անոնց, որոնք քաղաքական լուծումներ կ'առաջարկէին իրաւագրկուած ժողովուրդներու չլուծուած դատերուն՝ վերականգնելու հայ ժողովուրդին իրաւունքները, սակայն ինչպէս յստակ է, ամէն անգամ, որ հայութիւնը կը դիմէ խաղաղօրէն իր իրաւունքները պահանջելու քայլին, դէմ հանդիման կը հանդիպի միջազգային ընտանիքի անտարբերութեան եւ թուրք ֆաշիստական պետութեան աւելի ամբարտաւան քաղաքականութեան, որ մարտահրաւերներ կը կարդայ ոչ միայն հայութեան, այլ նաեւ՝ իրեն սահմանակից բոլոր ժողովուրդներուն, նկրտելով իրականացնել փանթթքական իր ախորժակները, ընդհանրապէս Միջին Արեւելքի, յատկապէս Կովկասի ու Պալքաններուն վրայ տարածելով ազդեցութեան իր գօտիները, ընդմիշտ քաջալերուելով աշխարհին «խաղաղութիւն» աւետող իր դաշնակիցներէն:

Հայ ժողովուրդի ոտնահարուած իրաւունքներու՝ հայկական բռնագրաւեալ հողերու վերատիրացման եւ հայոց ցեղասպանութեան նահատակներու արեան հատուցման արդար հարցը չի՝ կրնար անտեսուիլ, ո՛չ ալ՝ սակարկուիլ: Ազատագրական պայքարի ձեռնարկումը պարտադրուած է

հայութեան, որովհետեւ իրողութիւն է, թէ բոլոր այլեւայլ միջոցները բազմիցս փորձուած են, սակայն մնացեւ են ապարդիւն»:

21 հունիս 1997

Պայթում Բրյուսելում Թուրքիայի դեսպանատան դեմ՝ նյութական վնասներ պատճառելով շենքին: ՀԱՀԳԲ-ի «Գուրգեն Յանիկյան մարտական ջոկատ»-ն ստանձնում է գործողության պատասխանատվությունը և իր հրապարակած հաղորդագրության մեջ ասում. «Հայոց ցեղասպանությունից 82 տարի հետո Թուրքիան շարունակելով միջազգային պայմանագրերի ոտնահարման իր քաղաքականությունը՝ ծավալապաշտական և ահաբեկչական քաղաքականություն է վարում Բալկանների, Կովկասի և Միջին Արևելքի բոլոր խաղաղասեր ժողովուրդների նկատմամբ»:

Որքան հայտնի է, 1997թ.ից հետո ՀԱՀԳԲ-ը որևէ զինված գործողության պատասխանատվություն չի ստանձնել:

Ուշագրավ է, որ ինչպես առաջին, այնպես էլ հայտարարված առայժմ վերջին զինված գործողությունը ՀԱՀԳԲ-ը կատարել է Գուրգեն Յանիկյանի անունով, քանի որ ՀԱՀԳԲ-ը Գուրգեն Յանիկյանին համարում է իր հոգևոր հիմնադիրը, իսկ Յանիկյանն էլ, ինչպես գիտենք, ՀԱՀԳԲ-ի մարտիկներին հայտարարել էր իր հոգևոր զավակները:

ՀԱՀԳԲ-ի նախին քաղաքական բանտարկյալները

Ալեք Ենիգոմշույան

Արամ Հայկանյան

Գևորգ Գյուզեյան

Վազգեն Սիսյան

Նշան Դանիելյան

Յակոբ Զուլֆայան

Զավեն Պետրոս

Մարտիրոս Ժամկոչյան

Վարուժան Կարապետյան

Սիմոն Նախիդյան

Վերջաբանի փոխարեն

ՀԱՀԳԲ -ն իր զինված գործողությունների ընթացքում ունեցել է բազմաթիվ նահատակներ: Հայրենիքի ազատագրության համար այս նահատակների անմահ սխրանքն երբեք չի մոռացվի: Նրանց հիշատակը հայ ժողովուրդը միշտ հարգել և վառ է պահել:

Ստորև ազգանվան այբբենական կարգով բերում ենք ցուցակը ՀԱՀԳԲ-ի հերոս նահատակների և նահացած նվիրյալների, որոնք իրենց կյանքը զոհաբերեցին վասն Հայրենիքի ազատագրության:

Գևորգ Աճեմյան - Մահացել է 27 դեկտեմբերի 1998թ.

Ֆրանսիայում՝ սրտի կաթվածից:

Վիգեն Այվազյան - Նահատակվել է 15 հուլիսի 1983թ.

Լիբանանում՝ դավադրությամբ:

Զավեն Ավետյան - Նահատակվել է 17 սեպտեմբերի 1981թ.՝ Թեհրանի բանտում՝ Թեհրանում թուրքիայի դեսպանատան դեմ գործողությունից հետո:

Արամ Բասմաջյան - Նահատակվել է 12 ապրիլ 1985թ.՝ Փարիզում՝ ֆրանսիական բանտում՝ Ֆրանսիայի գաղտնի ծառայությունների դավադրությամբ:

Սովսես Բեքարյան - Նահատակվել է 13 մարտի 1985թ.՝ Բեյրութում՝ դավադրությամբ:

Գազանձյան - Նահատակվել է 1979թ.՝ Բեյրութում՝ հայկական թաղամասերի պաշտպանության ընթացքում:

Սարգիս Գյուլխանջյան - Նահատակվել է 31 հունիսի 1982թ.՝ իսրայելյան բանակի Լիբանան ներխուժման ժամանակ:

Հարութ Գյուլուզյան - Նահատակվել է 1991թ.՝ Պաղեստինում՝ իսրայելական գրավման դեմ պաղեստինյան ապստամբությանը մասնակցելիս:

Պիեռ Գյուլումյան - Նահատակվել է 3 հունիսի 1982թ.՝ Փարիզում՝ գործողության նախապատրաստվելիս:

Սուրիկ Գրիգորյան - Նահատակվել է 27 մարտի 1984թ.՝ Թեհրանում՝ Թուրքիայի դեսպանատան մշակութային կցորդի բնակարանի դեմ գործողության ժամանակ:

Սարգիս Դերձակյան - Նահատակվել է 28 փետրվարի 1985թ.՝ Բեյրութում՝ դավադրությամբ:

Լևոն Երկաթ - Մահացել է 2 ապրիլի 1990 թ.՝ Լոս-Անջելեսում՝ առաջացած տարիքում:

Լեւոն Էքմեքչյան - Ծանր վիրավորվել է 7 օգոստոսի 1982թ.՝ Անկարայի միջազգային օդանավակայանում՝ «Կարին» գործողության ժամանակ և թուրքական դատարանի վճռով կախաղան հանվել 29 հունվարի 1983թ.՝ Անկարայի Մամաք բանտում:

Հարություն Թագուշյան - Սպանվել է 28 ապրիլի 1988թ.՝ Աթենքում:

Հրաչ Թրթռյան - Նահատակվել է 11 փետրվարի 1986թ.՝ ԱՄՆում:

Հրաչ Լուսինյան - Մահացել է 1 հունիսի 1982թ.՝ Սիրիայում՝ ավտովթարից:

Հարություն Խաչերյան - Նահատակվել է 1978թ.՝ Բեյրութում՝ հայկական թաղամասերի պաշտպա-

նության ընթացքում:

Ժան Խոզյան - Նահատակվել է 18 նոյեմբերի 1985թ.՝

Այնճարում (Լիբանան)՝ դավադրությամբ:

Խաչատուր Խուրշուդյան - Նահատակվել է 24 փետրվարի 1987թ.՝ Բեյրութում:

Զավեն Հովհաննեսյան - Նահատակվել է 1979թ.՝ Լիբանանում՝ հայկական թաղամասերի պաշտպանության ընթացքում:

Մկրտիչ Մատարյան - Նահատակվել է 16 հունիսի 1983թ.՝ Ստամբուլի ծածկած շուկայի գործողության ժամանակ:

Նուպար Յալըմյան - Նահատակվել է 5 նոյեմբերի 1982թ.՝ Հոլանդիայում՝ Թուրքիայի գաղտնի ծառայությունների դավադրությամբ:

Գուրգեն Յանիկյան - Մահացել է 26 փետրվարի 1984թ.՝ ԱՄՆում՝ առաջացած տարիքում:

Վարդան Շիրվանյան - Նահատակվել է 13 սեպտեմբերի 1985թ.՝ Թեհրանում:

Սիլվա Չիլինկիրյան - Նահատակվել է 12 մարտի 1984թ.՝ Բեյրութում՝ դավադրությամբ:

Անդրանիկ Պաթուզյան - Նահատակվել է 19 նոյեմբերի 1985թ.՝ Այնճարում (Լիբանան)՝ դավադրությամբ:

Րաֆֆի Պալյան - Նահատակվել է 1978թ.՝ Բեյրութում՝ հայկական թաղամասերի պաշտպանության ընթացքում:

Անդրանիկ Սասունյան - Նահատակվել է 1979թ.՝ Բեյրութում՝ հայկական թաղամասերի պաշտպանության ընթացքում:

Զոհրապ Սարգիսյան - Նահատակվել է 7 օգոստոսի

1982թ.՝ Անկարայի միջազգային օդանավակայանում՝ «Կարին» գործողության ժամանակ:

Մինաս Սիմոնյան - Նահատակվել է 24 դեկտեմբերի 1982թ.՝ Բեյրութում՝ Թուրքիայի գաղտնի ծառայությունների դավադրությամբ:

Գառնիկ Վահրատյան - Նահատակվել է 8 դեկտեմբերի 1982թ.՝ Աթենքում՝ Թուրքիայի գաղտնի ծառայությունների դավադրությամբ:

Հարություն Վարդանյան - Նահատակվել է 1 հուլիսի 1986թ.՝ Իրանում:

Զորջ Վարդանյան - Նահատակվել է 1978թ.՝ Բեյրութում՝ հայկական թաղամասերի պաշտպանության ընթացքում:

Վաչե Տաղյան - Նահատակվել է 27 հուլիսի 1983թ.՝ Լիսաբոնում՝ Թուրքիայի դեսպանատան դեմ գործողության ժամանակ:

Հակոբ Տարազյան - Մահացել է 17 մարտի 1981թ.՝ Լիբանանում՝ երկարատև հիվանդությունից հետո:

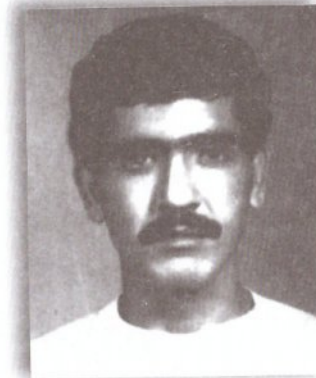
Արշակ Տեր-Սահակյան - Անհայտ կորել է 30 հունվարի 1986թ.՝ Լիբանանում:

Կարապետ Փաշապեղյան - Նահատակվել է 12 մարտի 1983թ.՝ Բեյրութում՝ Թուրքիայի գաղտնի ծառայությունների դավադրությամբ:

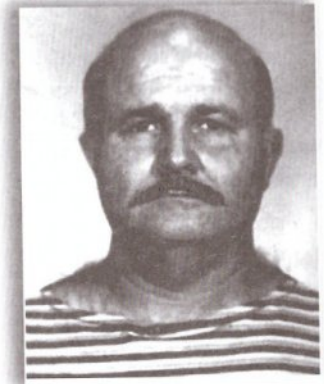
Եղիա Քեշիշյան - Նահատակվել է 17 սեպտեմբերի 1981թ.՝ Թեհրանի բանտում՝ Թեհրանում Թուրքիայի դեսպանատան դեմ գործողությունից հետո:

Արամայիս Օհանյան - Մահացել է 18 հունիսի 1998թ.՝ Սիրիայում՝ ավտովթարից:

ՀԱՀԳԲ-ի նահատակները

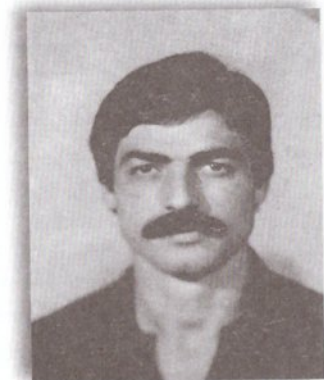
Խաչատուր Խուրշուդյան

Ժան Խոզյան

Խաչիկ Հավարյան

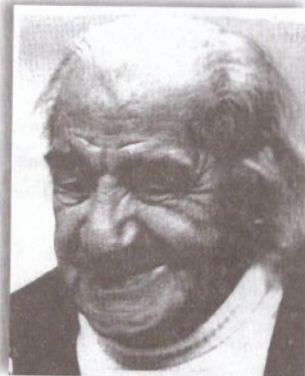
Լևոն Էքմեքչյան

Կարապետ Փաշաբեգյան

Հարություն խաչերյան

Գուրգեն Յանիկյան

Արշակ Տեր-Սահակյան

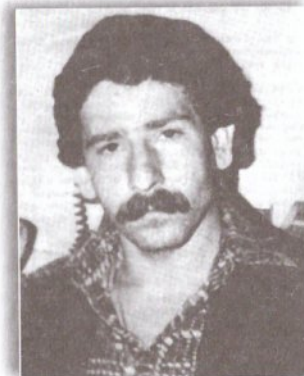
Սարգիս Դերձակյան

Գառնիկ Վահրադյան

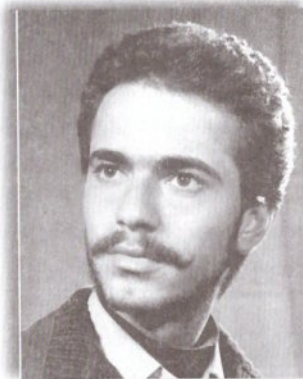
Մինաս Սիմոնյան

Մովսես Բեքարյան

Պիեռ Գյուլումյան

Սկրտիչ Մատարյան

Նուբար Յալմաչյան

Րաֆֆի Պալյան

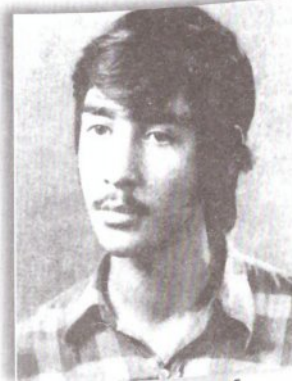
Վարդան Շիրվանյան

Զորք Վարդանյան

Զավեն Հովհաննեսյան

Հակոբ Տարազյան

Վիգեն Այվազյան

Եղիա Քեչիշյան

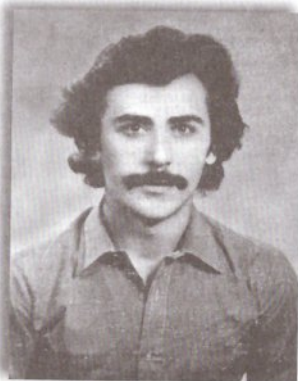
Հարութ Գյուլուզյան

Հարություն Վարդանյան

Զավեն Ավետյան

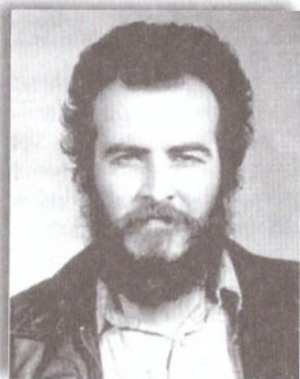
Զոհրապ Սարգիսյան

Հրաչ Թրթռյան

Հրաչ Լուսինյան

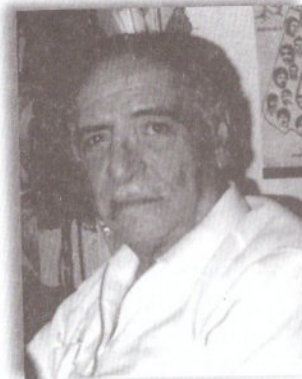
Սարգիս Գյուլիսանջյան

Անդրանիկ Սասունյան

Արամ Բասմաջյան

Լևոն Երկաթ

Սիլվա Զիլինկիրյան

Գևորգ Աճեմյան

Անդրանիկ Պաթուկյան

Արամայիս Օհանյան

Հարություն Թազուշյան

Վաչե Տադևյան

Սուրիկ Գրիգորյան

Հայաստանի ազատագրության հայ գաղտնի բանակի նահատակների հուշահամալիրը (Եռաբլուրի պանթեոն)

Հայաստանի ազատագրության հայ գաղտնի բանակի նահատակների հուշակոթողը (աջին) Վանաձոր քաղաքում

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

Հայաստանի Ազատագրության Հայ Գաղտնի Բանակը գոյութեան կոչուեցաւ հայկական ցեղասպանութենէն ճիշդ 60 տարի ետք, երբ այլեւս աշխարհասփիւռ հայ զանգուածները համոզուած էին, թէ իրենց փրկութիւնը կախեալ էր իրենցմէ եւ ոչ թէ քաղաքակրթուած աշխարհի բարի կամեցողութենէն, թէ Հայութեան եւ Հայաստանի ազատագրումը կրնար իրականանալ միայն հայ ժողովուրդի գիտակից եւ նպատակասլաց խոյանքով, պայքարելու եւ ազատագրական պատերազմ մղելու վճռական պատրաստակամութեամբ:

Ջարդը կը շարունակուէր տակաւին, հակառակ անոր որ Առաջին եւ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմները վաղուց հանգած էին արդէն: Ազգերու Լիկայի անփառունակ վախճանէն ետք, Երկրորդ Աշխարհամարտի աւարտին անոր կը յաջորդէր Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւնը, որ բարօրութիւն, արդարութիւն եւ մարդկային հաւասար իրաւունքներ կը խոստանար բոլոր ժողովուրդներուն՝ առանց բացառութեան կամ խտրութեան: Այս յուսատու մթնոլորտին մէջ Հայութիւնը եւս, թօթափած վրայէն թրքական բարբարոսութեան սարսափը, բայց կոտորակուած ու տարագիր, կ'ողողուէր նոր յոյսերով եւ արդարութիւն կ'ակնկալէր մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութիւն խոստացող այս նոր աշխարհէն: Ու համբերութեամբ կը սպասէր, մինչ հայկական ցեղասպանութեան ծրագիրը կը մտնէր նոր փուլի մէջ: Անոր գործադրութիւնը կը շարունակուէր նոր կերպերով: Իր երկրէն արտաքսուած հայը գաղթական չէր այլեւս, այլ՝ դատապարտուած էր աշխարհաքաղաքացիութեան, եւ հուսկ

ուրեմն՝ վերջնական բնաջնջումի: Նոր հիմերու վրայ վերահաստատուած, աշխարհագրական նոր բաժանումներու ենթարկուած այս նոր աշխարհի ինքնակոչ տէրերը այսպէս կը տնօրինէին: Հայաստան անունով երկիր չէին ուզեր որ գոյութիւն ունենար այլեւս իրենց համար՝ ընդունած, վաւերացուցած եւ օրինականացուցած ըլլալով անոր գլխաւոր բաժնի բռնագրաւումը թուրք պետութեան կողմէ: Բնականաբար, եւ նոյն տրամաբանութեամբ, Հայութիւնը եւս պէտք է գոյութիւն ունենալէ դադրեր ուրեմն:

Այս տրամաբանութեամբ, հակառակ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան Ուխտին եւ մարդկային իրաւունքներու վերաբերեալ իր որոշումներուն, բռնի տեղահանութիւնը, ծրագրուած սպանդը, կանխամտածուած ցեղասպանութիւնն ու անիրաւուած ժողովուրդի մը չորսհազարամեայ հայրենիքին բռնագրաւումը կ'արժանանային միջազգային ճանաչումի եւ կը ստանային օրինական հանգամանք: Նորագոյն արդարադատութեան հասկացողութիւնն էր այս, եւ կ'ակնկալուէր որ հայութիւնը ընդունէր այս իրադրութիւնը եւ կամակատար կերպով ենթարկուէր իրաւագրկումի եւ բռնութեան:

Նոր աշխարհի քաղաքական եւ տնտեսական շահերը այսպէս կը պահանջէին, եւ հետեւաբար, ժողովուրդ մը ամբողջ, իր չորս հազար տարուան պատմութեամբ եւ մշակութիւնով, կը դատապարտուէր ի սպառ ոչնչացման եւ անոր կը զլացուէր այլ ժողովուրդներու կարգին ապրելու իրաւունք ունենալ: Մեծ պետութիւնները իրենց գոյութիւնը գերադաս համարելով, իրենք իրենց համար ապահով պայմաններ ստեղծած էին ու յստակ եւ անբռնաբարելի սահմաններ գծած՝ աշխարհի ամբողջ տարածքին: Այնքան ատեն որ իրենց գոյութիւնն ու երկիրներու սահմանները ապահովուած էին, կրնային այլ ժողովուրդներու իրաւունքները անտեսել, եւ նոյնիսկ բռնաբարել: Այս էր նորագոյն արդարութիւնը, որ նպատակայարմար կը սեպէր ամբողջ Արեւմտեան Հայաստանը եւ Արեւելեան Հայաստանի մէկ բաժինը ընծայաբերել

թուրք ցեղասպան պետութեան՝ առ ի օրինականացում անոր ծաւալապաշտական եւ ցեղասպանական քաղաքականութեան:

Քսաներորդ դարու եօթանասունական թուականներուն այս էր պատկերը – պարտադրուած լուծումը – որ բնականաբար ընդունելի չէր կրնար ըլլալ Հայութեան համար: Տարագրեալ եւ խոշտանգուած հայ զանգուածներէն ետք յաջորդական երկու սերունդ, իրենց նախահայրերուն յատուկ աւանդական համբերութեամբ եւ միամտաբար, սպասած էին ազգերու մեծ ընտանիքի արդար դատաստանին եւ արժանացած էին միայն ծաղրի եւ անարգանքի: Ասոնց զաւակները սակայն, իրենց հայրերուն փորձառութեամբ եւ յուսախաբութիւններով իմաստնացած, կը մերժէին աւելի սպասել՝ համոզուած ըլլալով որ իրենք միայն իրաւունք ունէին իրենց ճակատագիրը որոշելու: Այսինքն՝ փոխելու զայն: Արդարութիւնը վերահաստատուելու: Ազատագրելով վերատիրանալու իրենց բռնագրաւուած հայրենիքին:

Այս եզրակացութեան յանգելէ ետք, նորահաս սերունդը, իր կատարածին ամբողջական գիտակցութեամբը եւ վճռականօրէն, կը դիմէր ազատագրական զինեալ պայքարի: Սփիւռքահայ երիտասարդութիւնը արտերկրի բոլոր գաղթօճախներուն մէջ միաժամանակ եւ առանց նախապէս մշակուած ծրագրի մը, կ'ըմբոստանար յանկարծ եւ միասնական կերպով իր մասնակցութիւնը կը բերէր այլեւս անյետաձգելի եւ նուիրական այս գործին: Հայաստանէն սփիւռք, Միջին Արեւելքէն մինչեւ Եւրոպա եւ հեռաւոր Ամերիկաները հայ երիտասարդները նոյն կերպով կը մտածէին ու նոյն հաւատքով տոգորուած, ինքնաբերաբար կը միանային՝ ծառայելու նոյն եւ միակ նպատակին – Արեւմտեան Հայաստանի եւ բռնագրաւուած հայկական բոլոր հողամասերու ազատագրութեան պայքարին: Ու կը լծուէին գործի՝ վստահելով սոսկ իրենք իրենց, եւ առաւելաբար իրենց անխախտ հաւատքին՝ նախընտրելով բացարձակ անկախութիւնը:

Այս վճռական համոզումներով տոգորուած, եւ անտեղի-

տալի պայքարի փորձով կռանուած՝ կը հաստատենք.

1 – Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակը ծնունդն է հայ նորագոյն սերունդին եւ իր մէջ կը մարմնացնէ համայն Հայութեան դարաւոր ձգտումներն ու իր ճակատագրին եւ երկրին տէր ըլլալու անտեղիտալի կամքը:

Այս գիտակցութեամբ, ան ինքզինք համարատու կը նկատէ հայ ժողովուրդին եւ կը ծառայէ միայն անոր գերագոյն շահերուն, եւ ուրիշ ո՛չ մէկ կողմի կամ հատուածի, ինչպէս նաեւ՝ ո՛չ մէկ ոյժի կամ պետութեան: Հայ ժողովուրդի հաւաքական կամքէն աւելի բարձր ո՛չ մէկ ոյժ կամ հեղինակութիւն կը ճանչնայ կամ կ'ընդունի, եւ կ'ենթարկուի միայն անոր:

2 – Հայութիւնը հիմնական եւ անյետաձգելի նպատակ ունի ազատագրել Արեւմտեան Հայաստանը եւ բռնագրաւեալ այլ հողամասերը:

Այս է Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակին միակ նպատակը, զոր իրագործելու համար ընտրած է զինեալ պայքարի ուղին: Այս ընտրութիւնը պարտադրուած է հայ ժողովուրդին, որովհետեւ Թուրքիա եւ անոր զօրավիգ կանգնող կայսերապաշտ պետութիւնները կը կիրառեն բիրտ ուժը եւ բռնամիջոցները՝ Հայաստանն ու Հայութիւնը վերջնականօրէն բնաջնջելու մտադրութեամբ: Անոնք, առանց անսալու կամ կարեւորութիւն ընծայելու միջազգային հանրային կարծիքին ու նոյնիսկ ոտնակոխելով Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան որդեգրած մարդկային իրաւանց պաշտպանութեան որոշումները, վճռած են ոյժով եւ բռնութեամբ անարդար ու անմարդկային լուծումներ պարտադրել հայ ժողովուրդին եւ օրինականացնել անոր դէմ գործադրուած ցեղասպանութեան ոճիրը: Զինեալ ույժով ժողովուրդներ ընկճելով ստրկացնելու տրամաբանութիւնն է ասիկա, որու դէմ կարելի է պայքարիլ միայն զէնքով:

3 – Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակը դասական ըմբռնումով քաղաքական նպատակներ հե-

տապնդող շարժում մը կամ կուսակցութիւն մը չէ, այլ՝ իր ժողովուրդին եւ անոր հայրենիքի ազատագրութեան նուիրուած կազմակերպութիւն: Ինքնիրեն որոշ ու յստակ առաքելութիւն մը սահմանած ըլլալով, ան չի հետաքրքրուիր քաղաքական սին մարզանքներով եւ բացարձակապէս կը մերժէ մասնակից դառնալ միջկուսակցական մրցակցութեան, վէճերու կամ հակամարտութեանց:

Ընդհակառակն՝ ան կը ձգտի եւ իր կարելի բոլոր միջոցներով կը փորձէ միասնականութիւն ստեղծել հայկական բոլոր հոսանքներուն, կուսակցութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն միջեւ, որպէսզի համայն Հայութիւնը կարենայ իր հաւաքական կամքի զօրութեամբ, նիւթական-տնտեսական ու գիտական միջոցներով, իր ամբողջ ոյժը ի սպաս դնել հայկական բռնագրաւեալ հողամասերու ազատագրութեան:

Նոյն մտահոգութեամբ, ան կը ջանայ հնարաւոր բոլոր միջոցներով քաջալերել եւ կազմակերպել սփիւռքահայութեան վերադարձը դէպի Հայաստան, ինչպէս նաեւ արգելք կը հանդիսանայ օտար պետութիւններու կողմէ ծրագրուած եւ գործադրուող ազգակործան արտագաղթին:

Այս՝ որպէսզի հայ ժողովուրդը ամբողջ կարենայ մօտ ապագային մէկտեղուիլ մէկ եւ միացեալ Հայաստանի մէջ ու տէր կանգնիլ անոր՝ այս կերպով հեշտացնելով նաեւ իր հողային, ազգային եւ մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութիւնը:

4 – Հիմնուած այն համոզումին վրայ, թէ Հայկական դատը լոկ ազգային ազատագրական է իր էութեան մէջ, Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակը վարդապետական կամ գաղափարախօսական նպատակներ չի հետապնդեր եւ կը մերժէ միջազգային քաղաքական հակամարտութեանց մասնակից դառնալ: Հայ ժողովուրդը շահ չունի մեծ պետութիւններու եւ անոնց ենթակայ քաղաքական հակադիր հոսանքներու միջեւ մղուող շահադիտա-

կան հակամարտություններէն, եւ, իրականութեան մէջ, ցարդ միայն տուժած է անոնցմէ:

5 – Ազատագրական պայքարը պիտի շարունակուի առանց ընդմիջումի կամ ընկրկումի՝ մինչեւ որ Հայութիւնը վերատիրանայ իր հողային եւ մարդկային իրաւունքներուն ու վերահաստատուի իր հայրենի հողին վրայ: Թուրք ցեղասպան պետութիւնն ու անոր մեղսակից մեծ պետութիւնները պէտք է գիտնան եւ համոզուին, թէ չեն կրնար հանգիստ ու խաղաղ մնալ այնքան ատեն որ չեն սրբագրեր Հայոց դէմ գործուած անարդարութիւնը եւ այնքան ատեն, որ Հայութեան կը զլացուի մարդկային համահաւասար իրաւունքներ վայելել բուն իսկ իր երկրին մէջ:

6 – Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակը Արեւմտեան Հայաստանի եւ բռնագրաւուած հայկական բոլոր հողամասերու ազատագրումէն ետք աւարտած կը նկատէ իր առաքելութիւնը: Ազատագրուած Հայաստանի իշխանութիւնը կը ստանձնեն հոն վերահաստատուած հայ զանգուածները, որոնց բացարձակ իրաւունքն է որոշել իրենց նախընտրած իշխանութեան ձեւը եւ ընտրել գիրենք իսկապէ՛ս ներկայացնող իշխանութիւնն ու կառավարութիւնը:

Հայութիւնը ի՛նք պէտք է որոշէ, թէ ինչպէս պիտի ծրագրէ եւ վարէ իր հաւաքական, ընկերային եւ պետական կեանքը, բնականաբար երբ վերահաստատուի պատմականօրէն եւ իրաւականօրէն իրեն պատկանող երկրին մէջ: Ո՛չ մէկ ոյժ, ըլլա՛յ ան օտար պետութիւն, միջազգային հոսանք կամ շարժում, ու նոյնիսկ ո՛չ մէկ հայ կազմակերպութիւն կամ կուսակցութիւն, իրաւունք ունի որոշ հասարակարգ մը կամ վարչակարգ մը պարտադրելու անոր:

7 – Պատմական Հայաստանի պաշտպանուած պատառիկը նկատելով ամբողջական Հայաստանի կերտման կորիզ՝ Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակը սատար կը հանդիսանայ հոն հաստատուած հայ ազգային պե-

տականութեան՝ իր տրամադրութեան տակ եղած բոլոր միջոցներով:

8 – Աշխարհը ամբողջ, իր մեծ ու փոքր պետութիւններով, չի կրնար խաղաղիլ ու մատչիլ վերջնական ապահովութեան՝ այնքան ատեն, որ կան իրաւագրկուած ժողովուրդներ, որոնց երկիրները կը մնան գրաւուած ծաւալապաշտ պետութիւններու կողմէ եւ որոնք կ'ենթարկուին բռնութեան, հալածանքի եւ բնաջնջումի սպառնալիքին՝ հարկադրուած ըլլալով իրենց գոյութիւնը քարշ տալ յարատեւ գրկանքի եւ անապահովութեան մէջ:

9 – Իրաւագրկուած այլ ժողովուրդներու վրայ ի գործ դրուած բռնութեան եւ զանոնք ստրկացնելու ծգտող քաղաքականութեան դիմաց՝ նոյն ճակատագրին ենթակայ Հայութիւնը չի կրնար անտարբեր մնալ: Անխուսափելիօրէն իրենմ, Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակը, հայ ժողովուրդի զգացումներուն հարազատ թարգմանը հանդիսանալով, զօրավիգ կը կանգնի անոնց – նամանաւանդ Միջին Արեւելքի տարածքին մղուող ազատագրական պայքարներուն – ու նոյն հաւատքով եւ վճռականութեամբ կը պաշտպանէ անոնց դատերը, պայմանաւ որ իրենց հետապնդած նպատակները չհակադրուին հայկական գերագոյն շահերուն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅ ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿ

Այս ծրագիրը հաստատուած է 1990 թուականի Սեպտեմբերին, վերամշակելով Հ. Ա. Հ. Գ. Բանակի 1975 թուականի համառօտ ծրագիրը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆՈՒՆԱ ԳՈՐԳԵՆ ՅԱՆԻԿՅԱՆ Է	5
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅ ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿԻ (ԱՍԱԼԱ) ԾՆՈՒՆԴՆ ՈՒ ՆՊԱՏԱԿԸ	37
ՀԱՀԳԲ-Ի «ՎԱՆ» ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ	47
ՀԱՀԳԲ-Ի «ԿԱՐԻՆ» ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ	87
ՀԱՀԳԲ-Ի «ՆԱՀԱՏԱԿ ԴԵԿԱԿԱՐ ՀԱԿՈՐ ՀԱԿՈՐՅԱՆ» ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ	107
ՀԱՀԳԲ-Ի ԱՅԼ ՆՇԱՆԱԿՈՐ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	115
ՀԱՀԳԲ-Ի ՆԱԽԿԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆՏԱՐԿՅԱԼՆԵՐԸ	122
ՎԵՐՋԱՔԱՆԻ ՓՈԽԱՐԵՆ	123
ՀԱՀԳԲ-Ի ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԸ	127
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅ ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿԻ ԾՐԱԳԻՐԸ	135

4-րդ շապիկի վրա՝ Լևոն Էքմեքչյանի նահատակությունից հետո ՀԱՀԳԲ-ի հրատարակած որմագրը, 1983թ.:

Ռոմիկ Հովնանյան

Ծնվել է Երևանում 1937 թվին: Հայրը՝ Արտաշես Հովնանյանը (ծն. 1898թ.) և մայրը՝ Մայրա Հարությունյանը (ծն. 1913թ.), ծնունդով Վանից են:

1954թ. ավարտել է Երևանի N 24 միջնակարգ դպրոցը, 1959թ.՝ Հայկական գյուղատնտեսական ինստիտուտը: Մասնագիտությամբ ինժեներ-հիդրոտեխնիկ է: 1969թ. պաշտպանել է թեկնածուականատենախոսություն և արժանացել տեխնիկական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանին: Նույն թվականից աշխատել է Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտի հիդրավլիկայի ամբիոնում, 1993-1995թթ. եղել է նույն ամբիոնի վարիչը: 2000-2004թթ. աշխատել է ՀՀ «Ջրային հիմնահարցերի և հիդրոտեխնիկայի» գիտահետազոտական ինստիտուտում, այնուհետև ՀՀ ՊՆ ռազմական ավիացիայի ինստիտուտում, իսկ 2007թ.-ից մինչ օրս՝ Հայաստանի ճարտարագիտական և Երևանի ճարտարապետության և շինարարության պետական համալսարաններում:

2004թ. մասնակցել է «Վան-Վասպուրական» հայրենակցական հասարակական կազմակերպության հիմնադրմանը, որի նախագահն է ստեղծման օրվանից:

Ռ. Հովնանյանը բազմաթիվ գիտական աշխատանքների հեղինակ է, այդ թվում՝ միջբուհական դասագրքի: Համահեղինակ է «Վան-Վասպուրականի հերոսամարտը» գրքի (Երևան, «Հայաստան», 1990):

2011թ. լույս է տեսել նրա «Նեմեսիսը» գործողության մեջ» գիրքը՝ նվիրված նեմեսիսյան հերոսներին, որն այնուհետև երկու անգամ վերահրատարակվել է (2013, 2015): Գիրքը թարգմանվել և տպագրվել է նաև ռուսերեն:

Ռոմիկ Արտաշեսի Հովնանյան

ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿ

Պատմություն կերտողները

Գուրգեն Յանիկյանը և ԱՍԱԼԱ-ի
անձնասպանական գործողությունները

Մուտքագրող՝
Վարսենիկ Ղարսյան

Խմբագիր և սրբագրիչ՝
Գևորգ Յազըճյան

Համակարգչային ձևավորող և էջադրող՝
Արամ Նազարյան

Տպագրվել է Ֆորտունա-Համշեն տպագրատանը
Թուղթ՝ օֆսեթ, չափսը՝ 60x84 1/32, տպաքանակ՝ 1000
Հեռ.՝ +374 99 38 80 90, Email - vkhastur@gmail.com